

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

**KONULU TEFSİR BAĞLAMINDA
et-TEFSİRÜ'L-MEVDUİ Lİ SUVERİ'L-
KUR'ANİ'L-KERİM İSİMLİ ESERİN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMED EMİN ŞİMŞEK

GAZİANTEP
TEMMUZ 2020

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

**KONULU TEFSİR BAĞLAMINDA
et-TEFSİRÜ'L-MEVDUİ Lİ SUVERİ'L-
KUR'ANİ'L-KERİM İSİMLİ ESERİN
İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMED EMİN ŞİMŞEK

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KESKİN

GAZİANTEP
TEMMUZ 2020

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLER ANA BİLİM DALI

**KONULU TEFSİR BAĞLAMINDA et-TEFSİRÜ'L-MEVDUİ Lİ SUVERİ'L-
KUR'ANİ'L-KERİM İSİMLİ ESERİN İNCELENMESİ**

MUHAMMED EMİN ŞİMŞEK

Tez Savunma Tarihi:

16.07.2020

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

(Unvanı, Adı ve SOYADI)
SBE
Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

(Unvanı, Adı ve
SOYADI) Enstitü ABD
Başkanı

Bu tez tarafımda (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

(Unvanı, Adı ve SOYADI)
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Keskin

(Unvan, Adı ve

Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak oybirliği/ oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

Prof. Dr. Şehmus Demir

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yusuf Haklı

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Keskin

.....

İmzası

ETİK BEYAN

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

(İmza)

(Adı Soyadı)

(Tarih)

ÖZ

KONULU TEFSİR BAĞLAMINDA *et-TEFSİRÜ'L-MEVDUİ Lİ SUVERİ'L-KUR'ANİ'L-KERİM* İSİMLİ ESERİN İNCELENMESİ

ŞİMŞEK, Muhammed Emin
Yüksek Lisans Tezi, Temel İslam Bilimleri ABD
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KESKİN
Temmuz 2020, 132 sayfa

Kur'an'ı anlama arayışı ilk dönemden itibaren hep var olmuştur. Hz. Peygamber döneminde karşılaşılan her problem veya anlaşılmayan herhangi bir konu Hz. Peygamber tarafından açıklığa kavuşturulmuştur. Sonraki dönemlerde yeni sorun ve konuların ortaya çıkmasıyla bu yeni sorun ve konuların çözümünü Kur'an'da arama çabası hep var olmuştur. Günümüz ihtisaslaşma döneminde ise Kur'an'daki her bir konunun Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde ele alınıp ayrıntılı bir şekilde açıklanması veya surelerin kendi içerisinde anlam haritasının ortaya çıkarılmaya çalışılması demek olan Konulu Tefsir, Kur'an'ı anlama gayretinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. İncelediğimiz *et-Tefsiru'l-Mevdui li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim* isimli eser, sure eksenli Konulu Tefsir olarak Kur'an'ın tamamını bir usule göre tefsir eden ilk eserdir.

Birinci bölümde, tefsir kelimesinin sözlük ve terim anlamları incelenmiş, ilk müfessir olan Hz. Peygamberin Kur'an'ı tefsir etme yöntemi ve sahabenin tefsir etme şekli ele alınmıştır. Yanı sıra tefsir ilminin önemi, Kur'an'ı tefsir edecek kişide bulunması gereken özellikler ile tefsir ekolleri incelenmiştir. Bu bağlamda konulu tefsirin *-Tefsiru'l-Mevdui-* sözlük ve terim anlamları incelenmiş, konulu tefsirin çeşitleriyle ilgili yapılan çalışmalar hakkında bilgiler verilmiş ve konulu tefsirin tarihi ve önemine dair bilgiler aktarılmıştır.

İkinci bölümde ise eserin temel özellikleri genel bir yaklaşım çerçevesinde tespit edilerek zikredilmiştir. Daha sonra eserin tefsir metodolojisi incelenmiş ve farklı surelerden örnekler verilerek eserde takip edilen yöntem belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda eserin tefsir yöntemini daha iyi anlamak ve eserde takip edilen yöntemin eserin başında ifade edilen usule uygun olup olmadığını tespit etmek için örnek sure incelemesi yapılmıştır. Bu çerçevede verilen örnekler üzerinde konuya ilişkin kanaat ve tespitler ortaya konulmuştur. Çalışma tezin sonuç kısmıyla tamamlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Kur'an, Tefsir, Tefsiru'l-Mevdui, Yöntem, İnceleme

SUMMARY

STUDY OF AT-TAFSIRUL MEVDUI Lİ SUVERİ'İL QURAN'EL KAREEM WITHIN THE CONTEXT OF TOPICAL TAFSIR

ŞİMŞEK, Muhammed Emin

Master Thesis, Basic Islamic Studies ABD

Thesis Advisor: Dr. Teach. Staff Mustafa KESKİN

July 2020, 132 Pages

There has been always a quest to understand Quran. When the Prophet Muhammad (pbh) was alive, every problem or an issue was found a solution by himself. Later when he passed away from this world, Muslims tried to find a solution against from Quran for new problems occurred in their time. In the era of recent specialization, a new approach emerged and that was topical tafsir which means any subject is discussed in detail within the whole Quranic context and also every surah is sorted out within its own meaning map. That, of course, was a result of effort understanding Quran. Here what we handle At-tafsirul Mevdui li Suveri'l-Quran'il Kareem is the first example which tries to interpret according to this holistic approach.

In the first part, we have analyzed the lexical and term meaning of tafsir and how the prophet interpreted himself as being the very first mufasssir of Quran and the way of companions of his. And also, we have investigated the importance of tafsir, the qualities should be had by the mufasssir and tafsir ecoles. Within this context topical tafsir – At-tefsirul Mevdui, we have studied lexical and term meanings and we have given information about its types, history and its importance.

In the second part, we handle out the basic features of this book within a wholistic approach. Later, we have analyzed its method and upon giving examples from different surahs we have tried to state the way of the book follows. In this context, we have given examples from different surahs to understand better of its method and to determine if it is coherent with its method. We have tried to set forth our findings and opinions upon the topic. We have completed our thesis by a conclusion part.

Key Words: Quran, Tafsir, At-teafsir'ul Mevdui, Method, Research

ÖNSÖZ

İslam'ın birinci kaynağı olan Kur'an'ı Kerim bizi doğru yola ulaştıracak yegâne kaynaktır. Şartların değişmesi, yeni sorun ve konuların ortaya çıkması Kur'an'la bu sorun ve konular arasında bir bağ kurmayı gerektirmekte, çözümü ve yol göstericiliği Kur'an'da bulmayı zorunlu kılmaktadır. Kur'an'ın konu bazlı olmaması ve kendine has bir üslubunun olmasının çeşitli hikmetleri elbette vardır. Kur'an-ı Kerim'in nüzul döneminde sahabenin ihtiyaç duyduğu anda Kur'an, peygamberimiz tarafından tefsir edilmiştir. Daha sonra Kur'an'ı tefsir etme geleneği sahabe tarafından devam ettirilmiş ve daha sonra da bu tabiin ve tebe-i tabiin tarafından da sürdürülmüştür. Bu çerçevede her dönemde farklı konu ve sorunların çıkması ve bu problemlerin çözümünün Kur'an-ı Kerim'de aranması gayreti, tefsir çalışmalarının hep diri tutulmasını sağlamıştır. Günümüz ihtisaslaşma döneminde ise Kur'an'ın maksadını bir bütün olarak ortaya koyma gayesiyle Kur'an'ı Kerim konu bağlamında tefsir çalışmaları yapılmaktadır. Herhangi bir konu veya surenin Kur'an bütünlüğü içerisinde tefsirinin yapılması ve o hususta Kur'an'ın vermek istediği mesajı bir bütün olarak okuyucuya vermeyi hedefleyen bu metodun ilk kıvılcımları peygamberimize dayandırılmaya çalışılsa da bunun yeni bir metod olduğu düşüncesi ağır basmaktadır. Sure merkezli konulu tefsir alanında ilk örneğini Prof. Dr. Mustafa Müslim'in başkanlık ettiği bir heyet marifetiyle 41 akademisyenin beş yıllık sıkı bir çalışmasıyla ortaya konulmuştur. Prof. Dr. Mustafa Müslim'in 1987'de Konulu Tefsir metodolojisi ile ilgili kaleme aldığı "Mebâhis fi't-Tefsiri'l-Mevdûi" isimli eserinin basılmasıyla birlikte birçok üniversitede ders kitabı olarak okutulmuş ve ciddi karşılık bulmuştur. Bu çalışmada ele aldığımız eserin kaleme alınması da bu metodolojiye göre bir eserin olması gerektiği fikrine binaen telif edilmiştir. Böylece, tefsir alanında araştırma yapan akademisyenlerin sıkı çalışmasıyla tefsir çalışmaları alanına bu önemli eser kazandırılmıştır.

Tezin hazırlık sürecinde bizi cesaretlendiren Prof. Dr. Şehmus Demir'e, her aşamada ciddi desteği olan danışman hocam Dr. Mustafa Keskin'e, ilerlemiş yaşına

ve hastalığına rağmen her zaman görüşme talebimize olumlu yanıt veren Prof. Dr. Mustafa Müslim'e teşekkürlerimi sunar, bu çalışmanın hak ettiği değeri bulmasını dileriz.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
SUMMARY	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
SEMBOLLER VE KISALTMALAR	x
I. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
III. ARAŞTIRMANIN KONUSU	2
IV. ARAŞTIRMANIN METODU	3
BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
I. TEFSİR	4
A. Hz. Peygamber'in Kur'an'ı Tefsiri.....	5
1. Kur'an'ın, Kur'an'la Tefsiri:.....	6
2. Mücmeli Beyan Etmesi:	7
3. Kur'an'ın Mânâsını Tekit Suretiyle Beyanı:	7
4. Umûmu Tahsis Etmesi:	8
5. Mutlakı Takyit Etmesi:.....	9
6. Müşkili Tavdih Etmesi:	9
7. Mübhemi Beyan Etmesi:	10
8. Neshi Beyan Etmesi:	11
9. Amelî Olarak Tefsir Etmesi:.....	12
10. Lügavî İzahlarda Bulunması:.....	13
11. Tavsîf Ederek Açıklaması:	13
12. Temsillerle Açıklaması:.....	14
B. Sahabenin Tefsiri	15
C. Tefsirin önemi ve Bir Müfessirde Bulunması Gereken Özellikler.....	16
II. TEFSİR ÇEŞİTLERİ	18
A. Rivâyet Tefsiri.....	18
B. Dirâyet Tefsiri.....	19
III. KONULU TEFSİR (TEFSİRÜ'L-MEVDUİ)	21
A. Konulu Tefsirin Çeşitleri	22
1. Konu Merkezli Konulu Tefsir	22
2. Sûre Merkezli Konulu Tefsir.....	23
B. Konulu Tefsir Tarihi	24
C. Konulu Tefsirin Önemi ve Gerekliliği	25
D. Konulu Tefsir Yönteminin Özellikle Asrımızda Önem Kazanmasının Sebepleri	27

İKİNCİ BÖLÜM	29
ESERİN METODOLOJİK İNCELEMESİ	29
I. MUSTAFA MÜSLİM'İN HAYATI VE İLMİ ÇALIŞMALARI.....	29
II. ESERE GENEL BİR BAKIŞ.....	31
III. ESERİN İNCELENMESİ	33
A. Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri:.....	33
1. Fatiha Suresi	33
2. Bakara Suresi.....	34
3. Maide Suresi	35
4. Zümer Suresi	36
5. Mearic Suresi.....	36
B. Kur'an'ın Sünnet'le Tefsiri	37
1. Bakara Suresi.....	37
2. Nisa Suresi.....	38
3. Maide Suresi	40
4. Yunus Suresi.....	41
5. Talak Suresi	42
C. Kur'an'ın Selef Sözüyle Tefsiri	43
1. Bakara Suresi.....	43
2. Zümer Suresi	44
3. Fatır Suresi.....	45
4. Ahkaf Suresi	46
5. Rahman Suresi.....	47
D. Fıkhi Konulara Yaklaşımı	48
1. Bakara Suresi.....	48
2. Nisa Suresi.....	49
3. Maide Suresi.....	49
4. Tevbe Suresi	50
E. Esbab-ı Nüzul.....	51
1. İbrahim Suresi	51
2. İsra Suresi	52
3. Nahl Suresi	53
4. Ankebut Suresi	55
5. Kamer Suresi	55
F. Eserin Bilimsel Konulara Yaklaşımı.....	57
1. Bakara Suresi.....	57
2. Kaf Suresi	57
3. Hadid Suresi	58

4. Kıyame Suresi	59
5. Yasin Suresi.....	60
G. Eserde Dil, Belağat Kıraat Farklılıklarının Kullanımı	61
1. Bakara Suresi.....	61
2. Yunus Suresi.....	61
3. Mülk Suresi	62
4. Tahrim Suresi	62
H. Eserin Akidevi Konulara Yaklaşımı	63
1. Bakara Suresi.....	63
2. Nisa Suresi.....	65
3. Taha Suresi	65
4. Saff Suresi	66
5. Zariyat Suresi.....	67
İ. Şer'i Hükümler.....	68
1. Bakara Suresi.....	68
2. Talak Suresi.....	69
3. Münafıkun Suresi	70
4. Cuma Suresi.....	70
J. İslam Ahlakı ve Şer'i Edep	70
1. Bakara Suresi.....	71
2. Nisa Suresi:.....	72
3. Tahrim Suresi	72
4. Mümtetine Suresi.....	72
5. Nur Suresi.....	73
IV. KUR'AN'IN İÇ BÜTÜNLÜĞÜ	74
A. Surenin İsmi ile Ana fıkrı (Mihver) Arasındaki Anlam İlişkisi	74
1. Enfal Suresi	74
2. Kehf Suresi	74
3. Hicr Suresi	75
4. Yusuf Suresi	75
5. Mutaffifin Suresi	75
D. Surenin Başlangıcı ile Sonu Arasındaki Anlam İlişkisi	76
1. Mu'minun Suresi	76
2. Ahzap Suresi.....	76
3. Hicr Suresi.....	77
4. Nahl Suresi	77
5. Enam Suresi.....	78
E. Surenin Başlangıcı ile Önceki Surenin Sonu Arasındaki Anlam İlişkisi	79

1. Ahkaf Suresi	79
2. Muhammed Suresi.....	79
3. Tur Suresi	80
4. Necm Suresi.....	80
5. Mu'minun Suresi	81
F. Surenin Paragrafları ile Ana Fikri Arasındaki Anlam İlişkisi.....	81
1. Ali İmran Suresi	81
2. Kasas Suresi.....	84
3. Secde Suresi.....	87
4. Saff Suresi	87
5. Adiyat Suresi	88
G. Sure Bölümlerinin Kendi Aralarındaki Anlam İlişkileri.....	88
1. Hud Suresi	89
2. Nebe Suresi.....	89
3. Mücadele Suresi	90
H. Surenin içeriği ile önceki surenin içeriği arasındaki anlam ilişkisi.....	93
1. Furkan Suresi.....	93
2. İsra Suresi	95
3. Taha Suresi	96
4. Enbiya Suresi.....	97
5. Nur Suresi.....	98
V. ÖRNEK SURE İNCELEMESİ.....	99
A. Hucurat Suresi.....	99
1. Surenin İsmi.....	99
2. Surenin Nüzul Süreci.....	99
3. Surenin Ana Fikri (Mihver).....	99
B. Münasebat (Anlamsal İlişki)	101
1. Surenin Ana fikri ile Nüzul Süreci arasındaki Anlamsal İlişki:	101
2. Surenin başlangıcı ile surenin bitişi arasındaki anlamsal ilişki:	101
3. Surenin başlangıcı ile bir önceki surenin bitişi arasındaki anlamsal ilişki:	101
4. Surenin içeriği ile bir önceki surenin içeriği arasındaki anlamsal ilişki:	102
C. Surenin açılışı.....	103
1. İcmali Anlam:	103
2. Hidayet İlkeleri:.....	103
3. Birinci Bölüm: Toplumsal Yapının Oluşumu, İlkeler ve İkazlar	104
4. İkinci Bölüm: İman Esasları, Örnek ve İrşad	106
5. Surenin Son kısmı.....	107
SONUÇ	109

KAYNAKÇA	111
ÖZGEÇMİŞ.....	116
PROFILE.....	116

SEMBOLLER VE KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.g.md.	Adı geçen madde
a.g.t.	Adı geçen tez
Akt.	Aktarma
a.s	Aleyhi's-Selam
a.e.	Aynı eser.
a.mlf.	Aynı müellif
a.y.	Aynı yer
bkz.	Bakınız
b.t.	Basım tarihi
t.y.	Basım tarihi yok
y.y.	Basım yeri yok
b.	Bin, İbn
c.c	Celle celaluhu
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
H.z.	Hazreti
h.	Hicri
md.	Maddesi
MÜİFY	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
ö.	Ölüm tarihi
r.a	Radıyallahu anh
s.	Sayfa
ss.	Sayfaları arası
sy.	Sayı
ŞİA	Şamil İslam Ansiklopedisi
Thk.	Tahkik
Tsh.	Tashih
ts.	Tarihsiz
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
vd.	Ve diğerleri
vs.	Ve saire

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Hidayet kitabı olan Kur'an'ı Kerim, insanların bireysel ve toplumsal sorunlarını çözmek; onları karanlıktan aydınlığa çıkarmak ve en doğru yolu göstermek üzere gönderilmiştir. İlk asırdan itibaren Kur'an'ı doğru bir şekilde anlama arayışı hep var olmuştur. Kur'an ayetlerini bazen Kur'an'ın kendisi, bazen Hz. Peygamber, bazen de sahabe açıklamıştır. Sonraki dönemlerde yeni ve tartışmalı konuların ortaya çıkmasıyla birlikte problemlerin çözümü için Kur'an'ı anlama çabası artmıştır. Kur'an'ı anlama çabası asrımızda daha yoğun bir hale gelmiş, bu da beraberinde farklı metod arayışlarına neden olmuştur. Bu çerçevede Kur'an'daki konuların, kavramların bir bütünlük içerisinde ele alınması veya bir surenin iç bütünlüğünün ortaya çıkarılması Konulu Tefsir kapsamına girmektedir. Bu konuda son dönemde birçok çalışma yapılmıştır. Ancak Kur'an'ın başından sonuna kadar Konulu Tefsir bağlamında tefsir edilmesi yakın bir zamana kadar yapılmamıştır. Bu itibarla alanında ilk olan “*et-TEFSİRÜ'L-MEVDUİ Lİ SUVERİ'L-KUR'ANİ'L-KERİM*” isimli eserin önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Günümüzde Kur'an'ı anlama arayışı hızla artmaktadır. Bu anlama arayışına olumlu katkısı olacak eserlerin tanıtılması büyük önem arz etmektedir. “*et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim*” Kur'an'ın anlaşılmasına önemli katkı sunacağını düşündüğümüz bir eserdir. Surelerin iç bütünlüğünü, sureler arası anlam ilişkisini, sure bölümlerinin birbirleriyle irtibatını, surelerin anlam haritasını ve Kur'an'ın iç bütünlüğünü ortaya çıkarması açısından büyük önem taşımaktadır. Eserin hazırlanmasına öncülük eden Prof. Dr. Mustafa Müslim, konulu tefsirin

metodolojisi alanında önemli bir eser olan el-Mebahis Fi't-Tefsiri'l-Mevdui isimli eserinde ortaya koyduğu usule göre bu eseri meydana getirmiştir. Müslim, bu eserle teorik olarak çalıştığı metodu pratiğe dökme fırsatını bulmuştur. Bu çalışma alanında ilk olan eserin Kur'an'ın anlaşılmasına önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

III. ARAŞTIRMANIN KONUSU

“et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim” isimli eser, sure bazlı konulu tefsir kapsamında bulunmaktadır. Eser daha çok surelerin icmalî tefsirlerini yaparak Kur'an'ın anlam haritasını çıkarmaktadır. Her suresinin bir Mihver (ana fikri) olduğunu iddia etmekte, her surenin isminin ana fikirle anlam ilişkisini ortaya koymaktadır. Bir surenin birden çok anlamı olması durumunda her bir ismin ana fikirle anlamsal ilişkisini ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Sureleri anlamlı bütünlük içerisinde paragraflara bölerek bunların her birinin icmalî tefsirini yapıp bu parçaların kendi iç bütünlüklerini ortaya koymaktadır. Surenin başı ile surenin sonu arasında anlam ilişkisi kurarak surenin içeriğinin bir önceki sureyle anlam ilişkisini ortaya koyarak, önceki surenin sonu ile surenin başı arasında anlam ilişkisi kurmaktadır. Nihai olarak Kur'an'ın anlamsal bir iç bütünlüğünün olduğu, bu anlamsal bütünlüğün açığa çıkarılmasının asrımızda değişen şartlarla beraber Kur'an'ın daha iyi anlaşılmasına katkı sunacağını ifade etmektedir. Eser dil ve belâğata, anlam bütünlüğüne katkısının az olması durumunda sınırlı bir şekilde başvurmaktadır. Kıraat farklılıkları ayetlerin anlamında bir farklılık oluşturmuyorsa temas etmemektedir. Eser Kur'an'ın Kur'an'la, Kur'an'ın Sünnetle ve selef sözüyle tefsirine önem vermekte; sure ve ayetlerin sebebi nüzullerini zikretmekte, farklı nüzul sebepleri varsa bunları da zikretmektedir. Eserde fıkhi ve akidevi tartışmalardan uzak durulmaktadır. Kur'an'ın her bölümüyle sosyal hayat arasında bir bağ kurulmaya çalışılmaktadır. Özetle eserde “anlam” temel alınmaktadır.

IV. ARAŞTIRMANIN METODU

Araştırmanın birinci bölümünde tefsir, tefsir tarihi, tefsir çeşitleri, konulu tefsir, konulu tefsirin önemi, konulu tefsir tarihi ve çeşitleri üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde ise eserin içeriği örneklerle irdelenecektir. Eserin oluşmasına öncülük eden Prof. Dr. Mustafa Müslim'in hayatından biraz bahsedilecek, esere katkı sunan araştırmacıların isimleri zikredilecektir. Eserin metodu ayrıntılı bir şekilde incelenecek, örneklerle eser açıklanmaya çalışılacak, eseri önemli kılan özelliklerine temas edilmeye çalışılacaktır. Eserin üzerinde durduğu Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri, Kur'an'ın Sünnetle tefsiri, Kur'an'ın selef sözüyle tefsiri üzerinde durulacak, eserin fıkhi konulara yaklaşımı izah edilmeye çalışılacaktır. Dil ve belâğatin nasıl kullanıldığı, akidevi konulara nasıl yaklaşıldığı örneklerle ortaya konulmaya çalışılacak, surelerin anlam haritasını, iç bütünlüklerini ve Kur'an'ın bütünlüğünü nasıl işlediği irdelenecektir. Eseri ayrı ve önemli kılan özelliklerinin açığa çıkarılması yanında eserin sınırlılıkları da izah edilmeye çalışılacaktır. Konulu Tefsir ile ilgili özellikle son dönemde bolca çalışma bulunmasına rağmen incelemesini yapacağımız eserle ilgili Şarika Üniversitesi'nde e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi'nde yazılan ve Türkçe'ye Abdullah TEMİZKAN tarafından tercüme edilen makale¹ dışında herhangi bir eser veya çalışma bulunmamaktadır. Eserin yeni olması ve ülkemizde tercümesinin olmasının buna sebebiyet verdiği düşünülmektedir.

¹ e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, Kasım-2017 Cilt:9 Sayı:2 (18).

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I. TEFSİR

“Tefsir” kelime anlamıyla bir şeyi açıklamak, ortaya çıkarmak manasına gelen “فسر” kökünden türetilmiş “تفعیل” vezninde bir mastar olup üzeri kapalı bir şeyi açmak, izhar etmek gibi anlamlara gelmektedir. Bir başka görüşe göre tefsir kelimesi “فسر” veya “سفر” kökünden türemiştir. “فسر” sözlükte doktorun hastalığı teşhis için suya (idrara, kana, balgama) bakması, bir şeyi beyan etmek, keşfetmek, üzeri kapalı bir şeyi açmak, kapalı olan bir lafzın manasının açığa çıkarılması anlamlarına gelmektedir.² “سفر” ise kapalı bir şeyi açmak, aydınlatmak, keşfetmek,³ bir şeyi temizleyerek-silerek açığa çıkarmak⁴ uzaklaştırmak, temizlemek,⁵ anlamlarına gelmektedir.

“Tefsir” ıstılahi olarak ise Allah’ın Hz. peygambere indirdiği kitabı anlamayı, anlamlarını açıklamayı, hükümlerini ortaya çıkarmayı sağlayan ilimdir.⁶ Allah’ın bunlardan ne kastettiğini açıklamaya çalışan bu ilim dalı, Kur’an ayetlerinin anlamını ortaya çıkarıp, Allah’ın bunlarla neyi kastettiğini açıklamaya çalışan ilim dalıdır. Başka bir ifade ile tefsir, beşerin gücü nispetinde Allah’ın muradının ne

² HALİL B. AHMED, Ebu Abdurrahman, “F-s-r”, *Kitabu'l-Ayn*, thk. Mehdi el Mahzuni, Dâru ve Mektebetu'l-Hilal, t.y., IIV, s. 248; İBN MANZUR, Ebu'l-Fadl Muhammed b Mükerrrem b Ali el-Ensârî, “F-s-r”, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut, Dâru Sadr, 1994, 3. Baskı, V, s. 55, IV, s. 367; ZERKEŞİ, Bedreddin Muhammed b Abdullah, *El-Burhan Fî Ulumi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1957, I, s. 2; ZEBİDİ, Ebu'l-Feyz Murtaza Muhammed b Muhammed b Muhammed, *Tâcü'l-Arûs Min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Mecmûah mine'l-Muhakkikîn, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1975, XII, ss. 37-47, XIII, s. 323; CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2011, s. 240.

³ ZERKEŞİ, *El-Burhan*, II, s. 146; KARAGÖZ, İsmail vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara, Diyanet İşleri Başkanlığı, 2010, s. 642.

⁴ HALİL B. AHMED, “S-f-r”, *Kitabu'l-Ayn*, IIV, s. 246.

⁵ İBN MANZUR, *Lisanü'l-Arab*, IV, s. 367.

⁶ ZERKEŞİ, *El-Burhan*, I, s. 22.

olduğunu Kur'an-ı Kerim'de araştıran ilim dalıdır.⁷Burada kullandığımız “beşerin gücü nispetinde” ifadesi önemlidir. Zira insanın; Allah'ın kesin bir şekilde neyi kastettiğini ve mutlak muradının ne olduğunu bilmesi mümkün değildir.

Kur'an, Allah tarafından kavmine kendi dilleriyle tebliğ etmek üzere peygambere vahyedilmiştir Kur'an'ın indiği dönemin Arapları genel olarak Kur'an'ı anlayabiliyorlardı. Ancak bazen anlamadıkları konular olduğu gibi bazen de teyid amaçlı Kuran'ın bazı ayetlerini anlamak için peygambere sorarlardı. İngilizce veya başka bir dilde yazılan kitabın o dili konuşan insanları tarafından tamamen anlaşılamaması buna örnek gösterilebilir.⁹

Vahiy; bazen bir olay veya soru üzerine bazen bir problemin çözüme kavuşturulması bazen de herhangi bir sebep olmadan inmiştir.¹⁰ Kur'an'ın nazil olduğu dönemde yaşayan sahabe hem anlayamadıkları ayetleri kendilerine açıklayacak hem de ayetlerin pratiğini kendilerine gösterecek bir yol göstericiye ihtiyaç duyduklarından zaman zaman Hz. Peygambere sorular sorarak cevap beklemişler, bu da ilk tefsir örneklerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.¹¹

A. Hz. Peygamber'in Kur'an'ı Tefsiri

Kur'an'ı ilk tefsir eden kişinin Hz. Peygamber olduğuna dair herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Sahabe, tefsiri Hz. Peygamber'den almış ve bu bilgileri tabiine ulaştırmış ve süreç böylece devam etmiştir. Hadis kaynakları Hz. Peygamber, sahabe ve tabiine ait tefsir örneklerini bir araya getirmiştir. Bu kaynaklar incelendiğinde Hz. Peygamber'in Kur'an'ı tefsir etmesinin farklı şekillerde karşımıza çıktığı görülmektedir. Hz. Peygamber'in bazen sorulara cevap verdiği, bazen kapalı bir noktayı açıkladığı, bazen sahabenin yanlış anlama veya yorumlamasını düzelttiği bazen de ayet veya sureyi doğrudan yorumlayarak tefsir ettiği görülmektedir.¹² Kur'an'ın müphem, mücmel veya mutlak ifadeleriyle karşılaşan ilk Müslümanlar o

⁷ ZÜRKÂNÎ, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü'l-Irfân Fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Kahire, Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, t.y., 3. Baskı, II, s. 3.

⁸ İbrahim, 14/4.

⁹ AHMET EMIN, *Fecru'l-İslam*, Kahire, 1965, 10. Baskı, s. 195.

¹⁰ HAMİDULLAH, Muhammed, *Kur'an'ı Kerim Tarihi: Özellikleri, Tedvini, Türkçe Ve Batı Dillerine Yapılan Tercümeleri*, çev. Salih Tuğ, İstanbul, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2000, s. 14.

¹¹ MERTOĞLU, Mehmet Suat, “Tefsir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2011, XL, s. 290.

¹² BİRİŞİK, Abdulhamit, “Tefsir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2011, XL, s. 284.

ayetlerin beyanı, tespiti veya takyidi(sınırlandırılması) konusunda Hz. Peygamber'e başvurmuşlardır.¹³ Bu sebeple sahabenin Kur'an tefsirinde ihtilafları azdır. Tabiin ve daha sonraki nesilde aşamalı olarak ihtilaf edilen konular artış gösterdiği söylenebilir.¹⁴Hz. Peygamberi tefsire yönlendiren en önemli neden şüphesiz Allah'ın Kur'an'daki emridir. ¹⁵ Kur'an düşünmeyi emretmiş, kapalı olan bir ayeti başka bir yerde açıklamış ve peygamberi beyan ve tebliğ vazifelerini yapmakla mükellef kılmıştır.¹⁶ Sahabe Kur'an'ın birçok ayetini anlıyordu. Anlamadıkları yerleri ise Hz. Peygamber'e ve sahabeden ilmi olarak daha ileride olanlara soruyorlardı. Dolayısıyla o dönemde yazılı bir tefsire ihtiyaç duyulmamıştır.

1. Kur'ân'ın, Kur'ân'la Tefsiri:

En iyi tefsir metodunun Kur'an'ın Kur'an'la tefsir edilmesidir. Bu çerçevede Kur'an'ın bir bölümünde umum(genel) ifade eden bir ifade bir başka yerde tahsis edilebilir. Bir ayette mücmel olan başka bir yerde mufassal olabilir. Buna örnek olarak şu ayetlerdeki ifadeleri vermek mümkündür.

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ

“İnanıp da imanlarına herhangi bir haksızlık bulaştırmayanlar var ya, işte güven onlarındır ve onlar doğru yolu bulanlardır.”¹⁷

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: {الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ} شَقَّ ذَلِكَ عَلَى النَّاسِ وَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَأَيْنَا لَا يَظْلِمُ نَفْسَهُ؟ قَالَ: "إِنَّهُ لَيْسَ الَّذِي تَعْنُونَ! أَلَمْ تَسْمَعُوا مَا قَالَ الْعَبْدُ الصَّالِحُ: {يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ} إِنَّمَا هُوَ الشِّرْكُ

Yukarıdaki ayet indirildiğinde sahabiler *içimizde nefesine zulmetmeyen kim var ki?* demişler peygamberimiz de *öyle sizin anladığınız gibi değildir. Siz salih kulun (Lokman) oğluna söylediklerini duymadınız mı? “Ey oğulcuğum! Allah’a şirk koşma kuşkusuz şirk büyük bir zulumdur.”* Diyerek “işte burada “zulum”den maksat ancak şirktir.”¹⁸

¹³ İBN AŞUR, Muhammed Tahir, *Ana hatlarıyla Tefsir Tarihi*, ed. Hasan Lütfi Ramazanoğlu, çev. Bahattin Dartma, Ömer Paki, Rağbet Yayınları, 2007, s. 16.

¹⁴ İBNI TEYMIYYE, Ebu'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b Abdülhalim, *Tefsir Usulü*, İstanbul, Tevhid Yayınları, 1999, s. 61.

¹⁵ Maide, 5/67.

¹⁶ Bakara, 2/221.

¹⁷ Enam, 6/82.

¹⁸ MUSLİM, Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim b el-Haccac, *El-Câmi'u's-Şaḥîḥ*, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Beyrut, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1956, I, s. 114.

Böylece Kur'an'ın sahabe tarafından tam olarak anlaşılamayan bir ayeti başka bir ayetle peygamberimiz tarafından tefsir edilmiş bulunmaktaydı.¹⁹

2. Mücmeli Beyan Etmesi:

Mücmel, kelime anlamıyla ayrıntılandırılmamış hesap ve açıklanmamış söz anlamlarına gelir.²⁰ Beyan, Mânadaki kapalılığın giderilerek muhatabın anlayacağı hale gelmesi anlamına gelir.²¹ Kur'an'ı Kerim'deki ayetler ya mücmel olur ya da mübeyyen olur. Yani ya açıklamaya ihtiyaç duyacak bir gizlilik olur ya da açıklamaya ihtiyaç duymayacak bir açıklık olur. Kur'an'ın bir yerinde mücmel olan bir başka yerde beyan edilerek mücmellik giderilir.²² Hz. Peygamber Kur'an'da mücmel olan bazı ayetleri beyan yoluyla açıklayarak ayetlerdeki mücmelliği gidermiştir.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالاً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir.”²³

Ayette hırsızlık yapan kişilerin ellerinin kesilmesi gerektiği zikredilmektedir. Ancak hangi ölçüde bir hırsızlık yapılması durumunda hırsızın elinin kesileceği ayette zikredilmemiştir.

عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : تُقَطَّعُ الْيَدُ فِي رُبْعِ دِينَارٍ فَصَاعِدٌ

“Çeyrek dinar veya daha fazla miktar çalanın eli kesilir.”²⁴

Ayette zikredilmeyen hırsızlık ölçüsü Hz. Peygamber tarafından zikredilmiştir. Böylece çeyrek dinar ölçüsünce yapılan hırsızlık durumunda el kesileceği beyan edilerek bu mücmellik giderilmiştir.

3. Kur'an'ın Mânâsını Tekit Suretiyle Beyanı:

Lügatte güçlendirmek, sağlam hale getirmek manasındaki “اكـ” kökünden türeyen “tekit” sağlamlaştırmak, pekiştirmek anlamlarına gelir. “وكـ” kökünden gelen tevkît kelimesi de aynı anlamda kullanılır. Atın eğerinin iyice bağlanarak

¹⁹ İBN KESİR, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, III, s. 294.

²⁰ İSFAHÂNÎ, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b Muhammed b Mufaddal Râgıb, *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'an*, Dimaşk/Beyrut, Dârü'l-Kalem/Dârü's-Şamiyye, 2002, 1. Baskı, s. 203.

²¹ İBN MANZUR, Lisanü'l-Arab, XIII, s. 67.

²² ZÜRKÂNÎ, Menâhilü'l-Irfân Fî Ulûmi'l-Kur'an, II, s. 323.

²³ Maide, 5/38.

²⁴ BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-Sahih*, thk. Muhammed Zühreir b. Nasr, Dâru Tavki'n-Necât, 2001, “Hudûd”, 6789 (VIII, 160).

sağlamlaştırılması için “تأكيد” kullanılırken, ineekten süt alınırken ineğin iyice bağlanması için de “وكاد” kullanılır.²⁵ Muhatabın şüphesini gidermek, onu uyarmak, sözün zihinde iyice yerleşmesini ve tam anlaşılmasını sağlamak anlamlarına gelir.²⁶ Hz. Peygamberin Kur’an’ı tefsir etme şekillerinden biri de kitabın anlamını tekit etmesidir. Kur’an’da manası açık olarak zikredilen bir hüküm Hz. Peygamber tarafından da zikredilerek anlam tekit edilebilir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Ey iman edenler! Şarap, kumar, dikili taşlar (putlar), fal ve şans okları birer şeytan işi pisliktir; bunlardan uzak durun ki kurtuluşa eresiniz.”²⁷

Ayeti inince Hz. Peygamber: “İçki haram edildi” buyurarak ayetin içerdiği hükmü tekit etmiştir.²⁸ Böylece Kur’an’da hükmü açık olan içkinin haramlığı konusu Hz. Peygamber tarafından tekit edilmiştir.

4. Umûmu Tahsis Etmesi:

Umum, bir kelimenin birden çok anlamlara gelmesi veya sayıca fazla olan şeylere delalet etmesine denilmektedir. Terim olarak “umum”, bir kere söylenip özel bir anlam taşımaksızın kendisine elverişli olan bütün anlamları bünyesinde bulunduran lafızdır. Bu umumun bazı fertlerinin belirli bir sebebe bağlı olarak özelleştirilmesine de “tahsis” denilmektedir.²⁹ Ayet-i kerimelerde genel olarak zikredilen bazı hususlar peygamberimiz tarafından tahsis edilebilmektedir.

الرَّائِيَةُ وَالزَّانِيَةُ فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَيْسَ لَهُمَا عَذَابُهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

“Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun; Allah'a ve ahiret gününe inaniyorsanız, Allah'ın dininde (hükümlerini uygularken) onlara acıyacağımız tutmasın. Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun.”³⁰

Ayette zina eden erkek ve kadına yüz sopa vurularak zina cezasının uygulanması gerektiği zikredilmiştir. Ancak zina edenlerin evli veya bekar olmasıyla ilgili bir tahsis zikredilmemiştir.

قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خُذُوا عَنِّي، خُذُوا عَنِّي، قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِهِنَّ سَبِيلًا، الْبِكْرُ بِالْبِكْرِ جَلْدُ مِائَةٍ وَنَفْيُ سَنَةٍ، وَالتَّيِّبُ بِالتَّيِّبِ جَلْدُ مِائَةٍ، وَالرَّجْمُ

²⁵ İSFAHÂNÎ, el-Müfredât, s. 882.

²⁶ ZERKEŞÎ, el-Burhan, II, s. 390.

²⁷ Maide, 5/90.

²⁸ ZEHEBÎ, Muhammed es-Seyyid Hüseyin, *Et-Tefsir ve'l-Müfessirun*, Kahire, Mektebetu Vehbe, 1985, I, ss. 30-55.

²⁹ ŞATİBÎ, *El-Muvafakat*, thk. Ebu Ubeyde Meşhur b. Hasan, Dar İbn Affan, 1997, IV, s. 7.

³⁰ Nur, 24/2.

Allah'ın Rasulü buyurdu: “Benden alın, benden alın. Allah onlara bir yol gösterdi. Bekarın bekarla zinası için yüz sopa ve bir yıl sürgün. Evlilerin zinası için yüz sopa ver recm.”³¹

Yukarıda umum olarak zikredilen ayet Hz. Peygamber tarafından bekarlara tahsis edilmiş, evlilerin zinası için de recm verilmesi gerektiği zikredilerek ayet tahsis edilmiştir.

5. Mutlakı Takyit Etmesi:

Mutlak, hiçbir sınırlama ve kayıt olmaksızın bir lafzın mahiyetine işaret edilmesi; takyid de bir lafzın mana ve mahiyetinin herhangi bir hadle sınırlandırılmasına denilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bazen bir ayet mutlak mana ifade ederken bu ayet başka bir ayetle takyid edilmiş yani sınırlandırılmış, olabilmektedir.³² Hz. Peygamberin Kur'an'ı tefsir etme şekillerinden biri de Kur'an'daki bazı mutlak ifadelerin takyit edilmesi şeklinde olmaktadır. Ayette hırsızlık eden kadın ve erkeğin ellerinin kesilmesi gerektiği ancak hangi elinin ve nereden kesileceğiyle ilgili bir şey zikredilmektedir.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir.”³³ âyeti mutlak bir âyettir.

Ayette hırsızın elinin ne şekilde kesileceği zikredilmemiştir. Ayetteki bu “mutlak” durum Hz. Peygamber tarafından “sağ elin bilekten kesileceği” şekliyle takyit edilmiştir.³⁴

6. Müşkili Tavdih Etmesi:

اشكل fiilinden türetilmiş olan مشکل kelimesi lügatte karışık olan her şey anlamına gelir.³⁵ Terim olarak ise Kur'an'ın bir ayetinin bir başka ayete zıt bir anlam içerdiği gibi bir çağrışımın olmasıdır.³⁶ Kur'an'ı Kerim'de herhangi bir çelişkinin olması mümkün değildir. Bu konuda Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا

³¹ MUSLİM, El-Câmi‘u’s-Saḥîḥ, "Haddu'z-Zinâ", 1690 (III: 1316).

³² MENNÂ' EL-KATTÂN, *Mebâhis Fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 2015, 8. Baskı, s. 253.

³³ Maide, 5/38.

³⁴ ZEHEBÎ, Et-Tefsir Ve'l-Müfessirun, I, ss. 30-55.

³⁵ İBN MANZUR, Lisanü'l-Arab, XI, s. 358.

³⁶ CERRAHOĞLU, Tefsir Usûlü, s. 259.

“Hâla Kur'an üzerinde gereği gibi düşünmezler mi? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından gelmiş olsaydı onda birçok tutarsızlık bulurlardı.”³⁷

Bu ayetten anlaşıldığına göre Kur'an'da herhangi bir tenakuz olması mümkün değildir. Böyle bir çağrışım olması durumunda Hz. Peygamberin bu tür müşkil ayetleri açıkladığını görmekteyiz.

وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

“Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!”³⁸

Bu ayet nazil olunca Müslümanlara ağır gelmişti. Çünkü bu ayetin mirasa engel olduğunu zannetmişlerdi. Hz. Ömer sahabileri temsilen Peygamberimizle görüşmüş bu konuda görüş sormuştur. Peygamberimiz de “*Allah zekâtı mallarınızdan geriye kalan kısmını temizlemek için farz kılmıştır. Ölümünüzden sonraya bırakacağınız mallarda ise mirası farz kılmamıştır.*” Buyurarak meşru yollardan kazanılan malın biriktirilmesinin bu ayete göre engel olmadığı, ayetteki tehdidin malının zekatını vermeyenlerle ilgili olduğu anlaşılmış oldu.³⁹

7. Mübhemî Beyan Etmesi:

Müphem kelimesi sözlükte algılanması ve anlaşılması zor olan şey, bir sözün tam olarak neyi kastettiğinin açık olmaması anlamlarına gelmektedir.⁴⁰ İstılahta ise, “insan, melek ve cin gibi varlıkların veya cemaat ve kabilenin, Kur'an'da sarîh bir şekilde değil de ism-i işâret, ism-i mevsûl, zamir, cins isimleri, belirsiz zaman zarfları ve mekânlarla ifade edilmesi”⁴¹ demektir Kur'an'da bazı sebeplerle anlamı kapalı veya muğlak olan bazı hususlar Hz. Peygamber tarafından beyan edilmiştir.

حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ

“Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a saygı ve bağlılık içinde namaz kılın.”⁴²

³⁷ Nisa, 4/82.

³⁸ Tevbe, 9/34.

³⁹ EBÛ DAVUD, Süleyman b Eş'as b İshak el-Ezdi es-Sicistani, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut, Mektebetü'l-Asriyye, t.y., “Zekât”, 32.

⁴⁰ İBN MANZUR, *Lisanü'l-Arab*, XII, s. 57.

⁴¹ SUYUTÎ, Celaleddin Abdurrahman, *El-İtkan Fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, Kahire, el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Âmmetu li'l-Kutub, 1974, IV, s. 95.

⁴² Bakara, 2/238.

Ayette الصَّلَاةِ الْوُسْطَى “Orta namaz”ın korunması ifadesi kullanılmış ancak orta namazdan kastın ne olduğu zikredilmemiştir. Hz. Peygamber tarafından الصَّلَاةِ الْوُسْطَى “Orta namaz” ikinci namazı olarak açıklanarak müphem olan bir ifade Hz. Peygamber tarafından beyan edilmiştir.⁴³

8. Neshi Beyan Etmesi:

Nesh lügatte, bir şeyi ortadan kaldırmak, ilga etmek, yok etmek, yazmak ve yazılan bir şeyi yazıldığı yerden başka bir yere aktarmak anlamlarına gelmektedir. Güneşin gölgeyi ortadan kaldırması için de aynı kelime kullanılmaktadır. ⁴⁴ İstila olarak, bir nassın hükmünün daha sonra gelen bir nas ile ortadan kaldırılmasına denir.⁴⁵ Kur’an’ı Kerim’deki ayetlerden herhangi birinin mensuh olduğuna dair Hz. Peygamber’den söylendiği rivayet edilen bir hadis bulunmamaktadır. Sünnetin neshi beyan etmesi, neshe delalet etmesi şeklinde olmaktadır.

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ

“Sana haram ayı, yani onda savaşmayı soruyorlar. De ki: O ayda savaşmak büyük bir günahıdır. (İnsanları) Allah yolundan çevirmek, Allah’ı inkâr etmek, Mescid-i Haram’ın ziyaretine mâni olmak ve halkını oradan çıkarmak ise Allah katında daha büyük günahıdır.”⁴⁶

Taberi yukarıdaki ayetin mensuh olup olmadığı konusunda ihtilaf olduğunu ifade etmektedir. Bazı müfessirler herhangi bir nesh durumunun söz konusu olmadığı, birbiriyle tenakuz gibi görünen her iki ayetin farklı dönemlerde hükümlerinin uygulanabileceğini söylemişlerdir. Bir kısım müfessirler haram aylarda savaşın haram olmasını Tevbe suresi 36’ncı ayet tarafından neshedildiğini ifade etmişler,⁴⁷ bir kısmı da haram aylarda savaşın mutlak olmadığı, dolayısıyla herhangi bir saldırı olması durumunda savaşılabilmesi bu durumda ise “nesh”in söz konusu olamayacağını ifade etmişlerdir.⁴⁸

وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

⁴³ İBN KESİR, Tefsirü’l-Kur’ani’l-Azim, I, s. 391.

⁴⁴ İSFAHÂNÎ, el-Müfredât, s. 801.

⁴⁵ CÜRCANÎ, Ebü’l-Hasen Ali b Muhammed b Ali Seyyid Şerîf Hanefî, *Et-Ta’rifat*, Beyrut, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1988, s. 163; CERRAHOĞLU, *Tefsir Usûlü*, s. 122.

⁴⁶ Bakara, 2/217.

⁴⁷ TABERÎ, Ebu Cafer, *Câmiu’l-Beyân an Te’vili’l-Kur’ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muessesetu’r-Risaleh, 2000, IV, s. 315.

⁴⁸ FAHREDDİN ER-RAZÎ, *Mefatihü’l-Ğayb, Tefsiru’l-Kebir*, Beyrut, Dar’u İhyai Turasi’l-Arabi, 1999, VI, s. 388.

“Müşrikler nasıl sizinle topyekûn savaşıyorlarsa siz de onlara karşı topyekûn savaşın ve bilin ki Allah (kötülükten) sakınanlarla beraberdir.”⁴⁹

Tevbe suresi 36’ncı ayetin Bakara Suresi 217’nci ayeti neshedip etmediğine dair yukarıda yaptığımız paralelde ihtilaflar olmakla birlikte genel kabul Tevbe Suresindeki ayetin Bakara suresindeki ayeti neshettiği şeklindedir. Bu durumda Hz. Peygamberin bu tutumu haram aylarda savaşmayı nehyeden ayetin mensuh olduğuna delalet etmiştir.⁵⁰

9. Amelî Olarak Tefsir Etmesi:

Hiz. Peygamber birçok ayette zikredilen hususları bizzat uygulayarak göstermiştir. Böylece Allah’ın ayetlerdeki muradının ne olduğunu fiili olarak göstermiştir. Bu çerçevede Kur’an’ı Kerimde birçok ayetin anlamı, Peygamber(s.a.v.) in tefsir mahiyetindeki uygulamalarıyla ortaya çıkarılmıştır.⁵¹ Bu ayetlerden birinde Yüce Allah:

وَإِذَا حُبِبْتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا

Bir selam ile selamlandığınız zaman siz de ondan daha güzeli ile selamlayın yahut aynı ile karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını arayandır.⁵² Buyurmuştur.

Bu ayetten “en iyi şekilde karşılık verin” ifadesine ilişkin şu hadisi şerif Peygamberin (s.a.v.) ameli tefsiri mahiyetindedir;

عن سلمان الفارسي قال: جاء رجل إلى النبي صلى الله عليه وسلم فقال: السلام عليك يا رسول الله. فقال: وعليك ورحمة الله. ثم جاء آخر فقال: السلام عليك يا رسول الله ورحمة الله. فقال له رسول الله: وعليك ورحمة الله وبركاته. ثم جاء آخر فقال: السلام عليك يا رسول الله ورحمة الله وبركاته. فقال له: وعليك. فقال له الرجل: يا نبي الله، بأبي أنت وأمي، أتاك فلان وفلان فسلماً عليك، فرددت عليهما أكثر مما رددت علي! فقال: إنك لم تدع لنا شيئاً، قال الله: "وإذا حييتم بتحية فحيوا بأحسن منها أو ردوها". فرددناها عليك.

Selman-ı Fârisî’den gelen bir rivayete göre: Bir adam Resûlullah’a gelip *es-selâmu aleyke (sana selâm olsun) dedi. O da ve aleyke ve rahmetullah (selâm ve Allah’ın rahmeti sana da olsun) diye karşılık verdi. Sonra bir başkası geldi, es-selâmu aleyke ve rahmetullah (selâm ve Allah’ın rahmeti sana olsun) dedi. Resûlullah Efendimiz (a.s): "ve aleyke ve berekâtullah (bunların aynısı, ayrıca Allah’ın bereketi sana da olsun)" dedi. Sonra bir başkası gelip es-selâmu aleyke ve rahmetullahi ve berekâtuhu (selâm, Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi sana olsun) dedi. Peygamber (a.s): ve aleyke (bunların aynısı sana da olsun) dedi. Bunun üzerine o adam: Yâ Resûlallah, anam babam sana feda olsun, sana falan ve falan adam gelip selâm verdiler, sen de onlara, bana verdiğin karşılıklardan daha fazlasıyla*

⁴⁹ Tevbe, 9/36.

⁵⁰ ZEHEBÎ, et-Tefsir Ve’l-Müfessirun, I, ss. 33-55.

⁵¹ TABERÎ, Câmiu’l-Beyân, VIII, s. 586.

⁵² Nisa, 4/86.

mukabele ettin dedi. Resûlullah Efendimiz (a.s) de cevaben: *Sen bize artık söylenecek bir şey bırakmadın ki! Buyuruyor; biz de sana aynıyla mukabele ettik. Peygamber Efendimiz (a.s) böylece âyeti amelî olarak göstermiş olmaktadır.*⁵³

10. Lügavî İzahlarda Bulunması:

Hız. Peygamber'in, sahabenin sorması üzerine ayetlerde geçen bazı kelimeleri lûgat bakımından açıklamıştır. Hız. Peygamberin yapmış olduğu bu açıklamalar, kelimenin manasına ilişkin olup olabildiğince ayrıntıya girilmeden kelimenin anlaşılmasını sağlamaya yönelik açıklamalardır. Örneğın aşağıda verilen ayetteki "السَّائِحُونَ" kelimesinin lûgat anlamı verilerek tefsir edilmiştir.

الْمُتَّابُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ الْأَمْرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ

(Bu alış verişı yapanlar), tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, oruç tutanlar, rûkû edenler, secde edenler, iyiliğı emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır. O müminleri müjdele!⁵⁴

Ayette geçen "السَّائِحُونَ" ifadesini anlamayan sahabe bunu Hız. Peygambere sormuş, Hız. Peygamber de bu ifadenin "oruç tutanlar" anlamına geldiğini ifade etmiştir.⁵⁵

11. Tavsîf Ederek Açıklaması:

Tavsif وصف kökünden gelmektedir. Bir şeyin şekil ve nitelik olarak tanımlanmasıdır.⁵⁶ Hız. Peygamberin Kur'an'ı tefsir etme şekillerinden biri de ayetlerde zikredilen konuların peygamberimiz tarafından tavsif edilmesi şeklinde olmasıdır.⁵⁷

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ

"Allah kimi doğru yola iletmek isterse onun kalbini İslâm'a açar."⁵⁸

Bu ayet inince sahabe göğsün genişlemesini tam olarak anlayamamış ve bunu Hız. Peygambere sormuştu.

رُوي أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَهَلْ يَنْشَرُحُ الصَّدْرُ؟ فَقَالَ: (نَعَمْ يَدْخُلُ الْقَلْبُ نُورٌ) فَقَالَ: وَهَلْ لِذَلِكَ مِنْ عِلَامَةٍ؟ فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (التَّجَافِي عَنْ دَارِ الْغُرُورِ وَالْإِنَابَةُ إِلَى دَارِ الْخُلُودِ وَالِاسْتِعْدَادُ لِلْمَوْتِ قَبْلَ نُزُولِ الْمَوْتِ).

⁵³ TABERİ, Câmiu'l-Beyân, VIII, s. 589.

⁵⁴ Tevere, 9/112.

⁵⁵ MUCAHİD, Ebu'l-Haccac el-Mahzumi, *Tefsiru Mucahid*, thk. Dr. Muhammed Abdusselam Ebu'n-Nil, Mısır, Daru'l-Fikri'l-İslamiyyi el-Hadise, 1989, s. 374.

⁵⁶ HALİL B. AHMED, Kitabu'l Ayn, s. 162.

⁵⁷ İBN KESİR, Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim, III, s. 335.

⁵⁸ Enam, 6/125.

Ayeti nazil olunca Abdullah b. Mesud Hz. Peygambere şöyle dedi: “Göğüs genişler mi? Hz. Peygamber de "Nur kalbe girince genişler." Sahabiler sordu. "Bunun bir alameti var mıdır? Hz. Peygamber: Aldanma yurdundan (dünya) uzaklaşmak, sonsuz olan yurda yönelmek ve ölüm gelmeden ölüme hazır olmaktır” buyurdu.⁵⁹

Görüldüğü gibi yukarıdaki ayet Hz. Peygamber tarafından tavsif edilerek göğsün genişlemesinin nurun kalbe girmesiyle bunun ise dünyadan uzaklaşmak, ahirete yönelmek ve ölüm gelmeden önce ölüme hazır olmakla mümkün olduğu açıklanmaktadır.

12. Temsillerle Açıklaması:

Meseller Kur'an'ı Kerim'de önemli bir yer tutar. Uyarmak, teşvik etmek, örnek almak, kalıcılığın artması, soyut olayları somutlaştırma “Mesel”lerin en önemli faydalarındandır. Bu faydalara binaen Kur'an'ı Kerim'de “mesel”ler sıklıkla zikredilmektedir.

وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلَى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَاءُ اِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ

“Allah kullarını esenlik yurduna çağırıyor ve O, dilediğini doğru yola iletir.”⁶⁰

Yukarıdaki ayeti kerimede geçen “esenlik yurdu”nun tam olarak ne olduğu sahabe tarafından anlaşılmamıştır. Ayet Hz. Peygamber tarafından bir temsille açıklanmıştır.

أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا فَقَالَ: " إِنِّي رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَأَنَّ جِبْرِيلَ عِنْدَ رَأْسِي وَمِيكَائِيلَ عِنْدَ رِجْلِي يَقُولُ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: اضْرِبْ لَهُ مَثَلًا، فَقَالَ: اسْمَعْ سَمِعْتُ أَدْنُكَ وَاعْقِلْ عَقْلَ قَلْبِكَ، إِنَّمَا مَثَلُكَ وَمَثَلُ أَمَتِكَ كَمَثَلِ مَلِكٍ اتَّخَذَ دَارًا ثُمَّ بَنَى فِيهَا بَيْتًا ثُمَّ جَعَلَ فِيهَا مَائِدَةً ثُمَّ بَعَثَ رَسُولًا يَدْعُو النَّاسَ إِلَى طَعَامِهِ، فَمِنْهُمْ مَنْ أَجَابَ الرَّسُولَ وَمِنْهُمْ مَنْ تَرَكَهُ، فَاللَّهُ هُوَ الْمَلِكُ وَالْدَارُ الْإِسْلَامُ وَالْبَيْتُ الْجَنَّةُ وَأَنْتَ يَا مُحَمَّدُ رَسُولٌ، فَمَنْ أَجَابَكَ دَخَلَ الْإِسْلَامَ، وَمَنْ دَخَلَ الْإِسْلَامَ دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ دَخَلَ الْجَنَّةَ أَكَلَ مَا فِيهَا

Câbir b. Abdullah anlatıyor: Bir gün Resûlullah (a.s) yanımıza gelip şöyle dedi: "Rüyamda gördüm ki Cebrâîl baş ucumda, Mikâîl ayaklarımın yanında durup biri öbürüne diyor ki: "Şu zat hakkında bir mesel irâd et. Bunun üzerine şöyle dedi: Kulağın işitsin, kalbin de iyice anlasın ki, seninle ümmetinin durumu şuna benzer: Bir hükümdar bir mülk edinir, sonra da orada bir mesken bina ettirir, daha sonra da orada bir ziyafet tertip eder. Müteakiben bir elçi göndererek halkı ziyafete davet eder. Onlardan bir kısmı elçinin davetine icabet, bir kısmı ise onu terk eder. İşte o hükümdar Yüce Allah, o mülk İslâm, o mesken Cennet, o elçi de ey Muhammed (a.s) elçisin. Senin tebliğine kulak veren, İslâm'a girer; İslâm'a giren de Cennet'e girer, Cennet'e giren de oradaki nimetlerden istifade eder.”⁶¹

⁵⁹ KURTUBÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr, *El-Câmi' Li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berduni, İbrahim Atfîş, Kahire, Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1933, VII, s. 81.

⁶⁰ Yunus, 10/25.

⁶¹ TİRMİZİ, Muhammed Bin İsa, *Sünen-i Tirmizi*, thk. İbrahim Atva İvad, Mısır, Mektebet'u Mustafa el-Halebi, 1975, V, s. 145.

Görüldüğü gibi ayette geçen “esenlik yurdu” ifadesi Hz. Peygamberin rüyasındaki bir meselle açıklanmıştır.⁶²

B. Sahabenin Tefsiri

Gerek Hz. Peygamber gerekse sahabe devrinden itibaren İslam devletinin sınırları Arap yarımadasını aşmıştır. Fethi gerçekleşen her bölgeye İslam’ı öğretmek için ve asayiş sağlaması için öğreticiler ve valiler görevlendirilmiştir. İslam’ın hükümlerinde olduğu bölgelerde sahabe ilim halkaları kuruyor ve etrafına tabiundan öğrencilerini toplayıp Kur’an’dan bildiklerini ve Hz. Peygamberden öğrendiklerini öğretmişlerdir. Müslümanların yaşadığı birçok bölge, fitnelerin ve ihtilafların çıkması sonucunda gurupların ortaya çıkması, her grubun haklılığını ispat için Kur’an’dan delil arayarak halkı yanıltmaya çalışması gibi nedenlerden ötürü bazı sahabiler Kur’an Tefsiri hakkında ihtiyatlı davranmıştır. Bu sebeplerle Kur’an’ın, sahabenin ileri gelenleri tarafından tefsir edilmesi talebini artırmıştır.⁶³ Sahabilerin çoğunlukla Kur’an’ı Kerim’i en iyi anlayan insanlar olduğu kabul edilir. Eski uygarlıkların ve felsefenin etkisi altında kalmadıklarından inançları çok nettir. Başka milletlerle karışmadıkları için dilleri bozulmamıştır. Ayetlerin nüzulü, onlarla ilgili hadis ve sebebi nüzul gibi olaylara şahitlik etmişlerdir. Sahabiler Hz. Peygamberin tefsirinden en iyi şekilde istifade etmişlerdir. Bütün bu sebeplerden dolayı sahabenin Kur’an’ı en iyi anlayan kişiler olduklarını söylemek mümkündür. Bununla birlikte sahabenin Kur’an’ı anlama düzeyi de farklılık arz etmiştir. Kur’an’la geçirilen zaman, Hz. Peygamberle geçirilen zaman, muhakeme farklılığı, Arap dili ve belâgatine hakimiyet ve tarihi bilgilere vakıf olma konusundaki farklılıklar sahabenin Kur’anı anlama düzeyinde önemli rol oynamıştır. Bu çerçevede sahabiler bazı ayetlerin tefsiriyle ilgili bazen Hz. Peygambere bazen de Kur’an’ı daha iyi bilen sahabilere sorular sormuşlardır. Anlaşılması güç bazı ayetlerin(müteşabih) varlığı, nüzul döneminde ayetlerin hareke ve noktalama işaretlerinin olmamasından kaynaklı anlam güçlükleri ve kıraat farklılığından kaynaklı ihtilafların varlığı Kur’an’ı

⁶² ZEHEBİ, *Et-Tefsir ve'l-Müfessirun*, I, ss. 33-55; BAĞDADI, Ebu'l-Hasan, *Tefsiru'l Maverdi en-Nuket ve'l-Uyun*, thk. es-Seyyid b Abdi'l-Maksud b Abdi'r-Rahim, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, t.y., II, s. 432.

⁶³ DUMAN, M. Zeki, *Uygulamalı Tefsir Usulü Ve Tefsir Tarihi: (Başlangıcından Tedvin Dönemine Kadar)*, Kayseri, Erciyes Üniversitesi, 1992, s. 133.

Kerim'in bazı ayetlerinin tefsir edilmesini zorunlu kılmıştır.⁶⁴ Sahabe devrinde Kur'an'ın tamamı bu günkü anlamda tefsir edilmemiştir. Onlar vahiy ile iç içe yaşadıkları için sadece kendilerine kapalı gelen bazı ayetleri tefsir etme gereği duymuşlardır. Tefsir çalışmalarının genişlemesi ve bu anlamda her ayetin tefsir edilmesi Hz. Peygamberden zaman itibariyle uzaklaşılması ve kapalılığın aşamalı olarak artmasıyla olmuştur. Sahabe açısından Hz. Peygamber canlı bir örnektir. Bundan dolayı fıkhi konuları bildiklerinden sahabenin tefsirinde fıkhi hüküm istinbatı nadirdir. Ashabın akidesi netti ve itikadi konularda ihtilafları yoktu. Fikirlerinin birbirine yakınlığı nedeniyle Kur'an'ı anlamada ihtilafları azdı. Buna bağlı olarak tefsirlerinde inançsal ihtilafları görmek mümkün değildir.

Sonuç olarak tefsir faaliyeti daha nüzul döneminde başta Hz. Peygamber ve bazı sahabiler tarafından yapılagelmıştır. Bu dönemin temel karakteri, Kur'an'ın tamamının tefsir edilmeyip sadece müphem ve anlamı kapalı ayetlerin tefsirini kapsamaktadır. Böylece Hz. Peygamber ve Sahabe döneminde yapılan tefsir çalışmaları tefsir faaliyetinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.⁶⁵

Sahabe içerisinde Kur'an Tefsiri konusunda meşhur sahabiler:

- a. Ali b. Ebî Tâlib (40/660).
- b. Abdullah b. Mes'ûd (32/652).
- c. Ubeyy b. Ka'b (30/650).
- d. Abdullah b. Abbâs (68/687).
- e. Ebû Musa'l-Eş'arî (44/664).
- f. Zeyd b. Sabit (45/665).
- g. Abdullah b. Zübeyr (73/692).⁶⁶

C. Tefsirin önemi ve Bir Müfessirde Bulunması Gereken Özellikler

İslam sadece belirli bir döneme veya sadece Araplara ait olmayıp, tüm zamanlara ve topluluklara gönderilen evrensel bir dindir. Buna binaen Kur'an'ın anlaşılması, nüzul dönemindeki Araplar için gerekli olduğu gibi, bugün de Arap olan veya olmayan her Müslüman için bir zorunluluktur. Bu da ancak tefsir çalışmaları

⁶⁴ OKİÇ, Muhammed Tayyib, *Tefsir Ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri*, İstanbul, Nun Yayıncılık, 1995, ss. 144-45; CERRAHOĞLU, İsmail, "Tefsir ve Hadis Kitabetine Karşı Peygamber ve Sahabe'nin Durumu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1961, IX, ss. 34-36.

⁶⁵ ZEHEBİ, Et-Tefsir Ve'l-Müfessirun, I, ss. 97-98, 140; CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Ankara, Fecr Yayınevi, 1996, I, s. 174; MENNA EL-KATTAN, *Mebahis fi Ulûmi'l-Kur'an*, Riyad, Mektebetu'l-Maarif, 2000, s. 344-348.

⁶⁶ SUYUTİ, el-İtkan, I, s. 239; ZEHEBİ, Et-Tefsir Ve'l-Müfessirun, I, ss. 57-59.

vasıtasıyla mümkündür. Diğer taraftan herkes kendine göre Kur'an'dan anlam çıkarmak istese birçok konu mecrasından sapabilir. Büyük problemler, ihtilaflar baş gösterir ve Müslümanlar arasında olması gereken birlik ve beraberlik yok olabilir. Kur'an'ın doğru anlaşılabilmesi için ehliyet sahibi, dini ilimlerde kuvvetli İslam alimleri tarafından tefsir edilmesi gerekmektedir. Çünkü Kur'an, hayatın her alanına dair meselelere temas ettiği gibi, insanların ferdi ve sosyal hayatlarını düzenlemeye ilişkin teşrii hükümler vazetmiştir. Temas edilen bütün bu konularla alakalı ayetleri doğru bir şekilde anlamak, sadece Arapça bilmekle mümkün değildir. Bu bağlamda Kur'an'ın işaret ettiği konulardan bir kısmını şöyle sıralamak mümkündür;

a) Geçmiş toplulukların yanlışla düştükleri ve tahrif ettikleri konulara değinmiş,

b) Gelecekte olacak bazı olaylara işaret ederek, ahiret hayatıyla ilgili mücmel bilgiler verir.

c) Kur'an'da müteşabih ayetlerden söz eder.

d) Mübhem Müşkil, Umum Husus ve Garibü'l Kuran olarak bilinen bazı ayetler yer almaktadır. Bu alanlarla ilgili ayetleri doğru bir şekilde anlamak iyi bir ilmi alt yapı ve yeterli bir donanım gerektirmektedir. Yukarıda bazı önemli özelliklerini zikrettiğimiz böyle bir kitabın sahih bir şekilde anlaşılabilmesi ve tefsir edilebilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle. Kur'an'ı tefsir edecek kişilerde bulunması gereken temel özellikleri şöyle sıralamak mümkündür.1. Bir kitabı anlayabilmek için her şeyden önce o kitabın dilini bilmek gerekir. Kur'ân-ı Kerim'i anlamak ve tefsir edebilmek için de başta Arapça'yı çok iyi bilmek gerekir.

2. Belagat ilmi. (Meânî, Beyân ve Bedî').

3. Hadîs ve hadîs usûlü ilmi.

4. Fıkıh ve fıkıh usûlü ilmi.

5. Kur'ân ilimleri. (Esbâb-ı nüzul, nâsih-mensûh, muhkem-müteşâbih vb.)

6. Kıraat ilmi.

7. Vehbî ilimler.

8. Kelâm ilmi.

II. TEFSİR ÇEŞİTLERİ

Tefsir genel itibariyle rivayet ve dirayet metodu olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Hangilerinin rivayet hangilerinin dirayet olduğu konusu aşağıda zikredilecektir. Ayrıca bazı rivayet tefsirleri aynı zamanda dirayet tefsiri olarak kabul edilmekte dolayısıyla her iki tefsir metodunun tam anlamıyla birbirinden ayrılamayacağı şeklinde tartışmalar olmakla beraber asıl konumuz olmamasından dolayı genel kabule göre bir ayırım yapmakla yetineceğiz.

A. Rivâyet Tefsiri

Rivayet tefsiri, ayetin ayetle, ayetin hadislerle, ayetin sahabe ve tabiinden gelen rivayetlerle açıklanmasına denmektedir.⁶⁸ Zürkani, rivayet tefsirini: *Kur'an, sünnet ve sahabe sözlerinden Allah'ın muradını açıklamak üzere gelen rivayetler* olarak tanımlamaktadır.⁶⁹ Kur'an'ı Kerim'de *Anlayabilesiniz diye biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik.*⁷⁰ buyurulmasından sahabenin Kur'anı anladığını anlıyoruz. Ancak belagati çok güçlü olan Kur'an'ı anlamakta güçlük çektikleri durumlar da oluyordu. Bazı konuları Hz. Peygambere sormadan anlamaları ise mümkün değildi. Nasih ve mensuh gibi konular, Peygamberin bildirmesi dışında bilinemeyeceği için bunu Kur'an'ın lafzından çıkarmak mümkün değildi. Böylece sahabe anlamadıkları ayetleri Peygambere sorarak öğrenirlerdi. Hz. Peygamberin vefatından sonra ise sahabenin anlamadığı ayetler olduğunda birbirlerine sorarak anlamaya çalışmışlar. Bu sahabenin Kur'anı anlama düzeyinin birbirinden farklı olmasının da bir işareti olarak kabul edilir. İbn Mesud'un kendine has bir mushafının olması; bazı ayetleri anlamak için notlar alması buna işaret etmektedir. Bu notlar daha sonraları tefsir ilmi açısından kaynak haline gelmiştir.⁷¹ Tabiinin Kur'an tefsiriyle ilgili nakillerinin rivayet tefsiri içerisinde değerlendirilmesi konusunda ise ihtilaf söz konusudur. Bazı alimler, Kur'an tefsiriyle ilgili tabiinin rivayetlerini sahabeden geldiği için rivayet

⁶⁷ SUYUTI, El-İtkan, I, s. 231; ZEHEBI, Et-Tefsir Ve'l-Müfessirun, I, ss. 265-68; YUNUS, Hasan, Hasan Ubeydu, *Dirâsât ve Mebâhis Fi Târîhi't-Tefsir Ve Menâhici't-Tefsir*, Kahire, Merkezu'l-Kitab Li'n-Neşr, t.y., ss. 9-14.

⁶⁸ ZEHEBI, Et-Tefsir Ve'l-Müfessirun, I, s. 112.

⁶⁹ ZÜRKÂNÎ, Menâhilü'l-Irfân Fi Ulûmi'l-Kur'ân, II, s. 15.

⁷⁰ Zuhurf, 43/3.

⁷¹ PAÇACI, Mehmet, *Kur'an'a Giriş*, İstanbul, İSAM Yayınları, 2010, 4. Baskı, s. 121.

tefsiri olarak kabul etmiş, bazıları ise tabiinin Kur'an tefsiriyle ilgili rivayetlerini rey olarak kabul etmiştir.⁷²

Örnek Rivayet Tefsirleri:

1. İbn Cerîr et-Taberî (310/922). Câmiu'l- Beyân an Te'vîli Âyi'l- Kur'ân.
2. İbn Ebî Hatim (327/939). Tefsiru'l- Kur'âni'l- Azîm Musneden an Rasûlillâhi ve's- Sahabeti ve't- Tabiîn.
3. Ebu'l- Leys Semerkandî (383/993). Tefsiru Ebi'l- Leys.
4. el-Vâhidî (468/1075). el-Vecîz fî Tefsiri'l- Kur'âni'l- Azîz.
5. el-Begavî (516/1122). Meâlimu't- Tenzil.
6. İbn Atiye (546/1151). el-Muharraru'l- Vecîz fî Tefsiri Ki-tâbi'l- Azîz.
7. İbn Kesîr (774/1372). Tefsiru'l- Kur'âni'l- Azîm.
8. Celâluddîn es-Suyutî (911/1505). ed-Dürrü'l- Mensur fi't-Tefsir bi'l- Me'sûr.⁷³

B. Dirâyet Tefsiri

Bu tefsir çeşidine *akli tefsir* veya *re'y tefsiri* de denmektedir. Dirayet tefsiri, rivayetlerin yanında dil, belâğat, din, mezhep ve daha farklı bilgiler kullanılarak yapılan bir tefsir türüdür. Burada “re'y”den kast edilen icdihad’dır. Bu tefsir çeşidi bir zorunluluk ve maslahat dolayısıyla ortaya çıkmıştır. İslam’ın ilk dönemlerinde Müslüman Araplar kendi dillerine hakimken zamanla fetihler sonucunda sınırların genişleyip, farklı kültürlerle kaynaşınca Arapların dil melekeleri zayıflamıştır. Arap dilinin korunması için kurallara ihtiyaç duyulmuştur. Bunun yanında Arap olmayan müslümanların bu dili bilmeleri için Arapça’nın gramerini öğrenmelerinin zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Tarihi süreçte İslam ülkesinin sınırları genişlemesiyle çeşitli ilimlerde ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu çerçevede felsefi fikirlerin gelişmesi ve çeşitli mezheplerin ortaya çıkması bu hususlara dair bilgilerin bu tefsirlerde olmasını zorunlu kılmıştır. Başlangıçta Re’y tefsirinin caiz olmamadığıhususundaki

⁷² ZÜRKÂNÎ, Menâhilü'l-Irfân Fî Ulûmi'l-Kur'ân, II, s. 16.

⁷³ CERRAHOĞLU, Tefsir Usûlü, s. 230.

tartışmalar yapılmıştır. caiz olmadığını iddia edenler olduğu gibi, bu tefsir metodunun caiz olduğunu ifade eden alimler de olmuştur.⁷⁴

Dirayet tefsirinin ortaya çıkışını hazırlayan ortama bakıldığında, İslam topraklarının fetihler yoluyla genişleyerek farklı kültürlerle karşılaşması, yeni ve farklı sorunların ortaya çıkmasına neden olmuş bu sorunlara Kur'an'dan çözüm bulmaya çalışılması da dirayet tefsirinin doğuşunu sağlamıştır. Rivayetin yanında dil ve başka ilimlerden faydalanılarak yapılan dirayet tefsirinde en önemli husus ise müfessir olma özelliklerini taşıyan kişilerin İslam'a uygun ve dil kuralları çerçevesinde bu tefsiri yapmasıdır.⁷⁵ Bir usule dayanmadan kişinin sadece kendi görüşüne göre yapacağı bir icthad caiz görülmemiştir.⁷⁶ Hz. Peygamber bu konuda

حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍان، عَنْ جُنْدُبٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ قَالَ: فِي كِتَابِ اللَّهِ عَرٌّ وَجَلَّ بِرَأْيِهِ فَأَصَابَ، فَقَدْ أَخْطَأَ

“Görüşleriyle Allah'ın Kitabını açıklamaya çalışan kimse doğruya isabet etse de hata etmiştir.”⁷⁷ buyurarak konunun önemini açıklamıştır.

Örnek Dirayet Tefsirleri:

1. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (ö. 333/944), Te'vilatu'l-Kuran
2. Fahrüddin er-Razî (606/1209). Mefâtîhu'l- Gayb (Tefsir-i Kebîr).
3. Kâdî Beydâvî (685/1288). Envâru't- Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl.
4. Neseî (710/1310). Medârikü't- Tenzîl ve Hakâkiku't-e'vîl.
5. el-Hâzin(741/1340). Lübbâbu't- Te'vîl fî Meâni't- Tenzîl.
6. Ebu Hayyân el-Endelûsî (745/1344). el-Bahru'l- Muhît.
7. Hatîb Şîrbînî (977/1569). es-Sirâcü'l- Münîr.
8. Ebussuûd Efendi (982/1574). İrşâdü'l-Akli's-Selîm İlâ Mezâye'l-Kur'âni'l-Kerim.⁷⁸

⁷⁴ ZÜRKÂNÎ, Menâhilü'l-Irfân Fî Ulûmi'l-Kur'ân, I, s. 517; ZEHEBİ, et-Tefsir Ve'l-Müfessirun, I, s. 255.

⁷⁵ CERRAHOĞLU, Tefsir Usûlü, ss. 307-15; CERRAHOĞLU, Tefsir Tarihi, II, ss. 236-37.

⁷⁶ MENNÂ' EL-KATTÂN, Mebâhis, s. 375.

⁷⁷ EBÛ DÂVÛD, Sünenü Ebî Dâvûd, III, s. 320.

⁷⁸ CERRAHOĞLU, Tefsir Usûlü, s. 231.

III. KONULU TEFSİR (TEFSİRÜ'L-MEVDÜİ)

Lügatte وضع kökünden türetilen موضوع kelimesi; bıraktı, terk etti, uydurdu, sabitleştirdi, icad etti, aşağı indirdi, suçu düşürdü, bitıştirdi, bina etti, bir yerden ayrılmadı ve herhangi bir şeyi herhangi bir yere koyup yerleştirdi gibi anlamlarda kullanılmıştır.⁷⁹ Araplar tarafından suyun etrafında yetişen otları terk etmeyip orada otlayan deve için “ناقاة واضعة” deyimini kullanılmıştır.⁸⁰ Konulu tefsir çalışan müfessirin konuyu bitirmeden çalışmayı bırakmaması ile bu deyim arasında bir bağ kurmak mümkündür.⁸¹ Mevzui tefsirde Kur'an'ın bir suresinde veya farklı surelerinde aynı konu veya kavramla ilgili olan tüm ayetlerin; siyak-sibak, nüzul sebebi, bağlamı gibi hususlar göz önünde bulundurularak Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde yorumlanmasına çalışılmıştır.⁸² Biraz açmak gerekirse, belirli bir konuda ve Kur'an'ın çeşitli surelerinde zikredilen ayetleri toplamak, olabildiğince bu ayetlerin nüzul sıralarını göz önünde bulundurarak konularına göre ve belirli bir metoda göre kendisinden önce ve sonraki ayetlerle anlam ilişkisi araştırmaktadır.⁸³ Konulu Tefsir; bir konuda ortak olan Kur'an ayetlerini derinliğine araştırmak, bu araştırma ve incelemesini sadece o konuya yöneltmektir.⁸⁴

Yapılan farklı tanımlardan şöyle bir özet tanım çıkarabiliriz:

1. Herhangi bir konunun Kur'an bütünlüğü içinde ele alınması,
2. Bu konuyu ilgilendiren âyet veya âyetlerin aynı veya değişik sûrede yer alabileceği ve bunların siyak-sibak çerçevesi içinde ele alınması,
3. Olabildiğince ayetlerin nüzul sırasına göre dizilmesi,

⁷⁹ İSFAHÂNÎ, el-Müfredât, ss. 824-25; İBN MANZUR, Lisanü'l-Arab, VIII, ss. 396-401; FİRÜZABADÎ, Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b Yakub b Muhammed, *El-Kamusü'l-Muhit*, thk. Mektebu't-Tahkiki't-Turâsi fi Müesseseti'r-Risâle, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 2005, 8. Baskı, ss. 996-97; ZEBİDÎ, Tâcü'l-Arûs, XI, s. 515.

⁸⁰ İSFAHÂNÎ, el-Müfredât, s. 825; İBN MANZUR, Lisanü'l-Arab, VIII, s. 401; FİRÜZABADÎ, El-Kamus, s. 996; ZEBİDÎ, Tâcü'l-Arûs, XI, s. 515.

⁸¹ MÜSLİM, Mustafa, *Mebâhis Fî't-Tefsiri'l-Mevdûi*, Dımaşk, Dârü'l-Kalem, 1997, s. 15.

⁸² MURSÎ, Seyyid, İbrahim el Beyûmî, *Dirasat fi't-Tefsiri'l-Mevdûi*, t.y., s. 29; SAİD, Abdu's-Settâr Fethullah, *El-Medhal, ile't-Tefsiri'l-Mevdûi*, Kahire, t.y., s. 20; MÜSLİM, *Mebâhis fî't-Tefsiri'l-Mevdûi*, s. 16; AYDÜZ, Davut, *Tefsir Tarihi Çeşitleri ve Konulu Tefsir*, İstanbul, Işık Akademi Yayınları, 2010, ss. 139-41; GÜNGÖR, Mevlüt, *Kur'an Araştırmaları*, İstanbul, Kur'an Kitaplığı, 1995, I, s. 12; GÜVEN, Şahin, *Konulu Tefsir Metodu*, İstanbul, Düşün Yayıncılık, 2012, s. 50; HICAZI, Muhammed, *et-Tefsiru'l-Mevdûiyyeti fi'l-Kur'ani'l Kerim*, Kahire, 1970, ss. 402-3.

⁸³ a.g.e., ss. 402-3.

⁸⁴ MURSÎ, Seyyid, Menâhicu't-Tefsir Beyne'l-Kadim ve'l-Hadîs, t.y., s. 27.

4. İlmî araştırma ve incelemenin sadece o konuya hasredilmesi ve konunun sınırlandırılması,

5. Toplumun gelişmesinde Kur'anî metodun göz önünde bulundurulması,

6. Yüce Allah'ın o konu ile ilgili muradının ortaya konulması gibi hususlar dile getirilmektedir.

Bütün bu söylediklerimizden yola çıkarak Konulu Tefsiri şöyle tanımlayabiliriz: Herhangi bir konuyu, Kur'an veya sûre bütünlüğü içerisinde ele alıp, konuyu uzaktan ve yakından ilgilendiren Mekkî ve Medenî tüm ayetleri toplayarak bunların siyak-sibak çerçevesi içinde ele alınmasıdır. Yanısıra mümkün mertebe nüzul sırasını göz önünde bulundurarak, ilmî araştırma ve inceleme kurallarına uymak şartıyla Yüce Allah'ın o konu ile ilgili muradının ortaya konulmasıdır.⁸⁵

A. Konulu Tefsirin Çeşitleri

Konulu tefsir, üzerinde ittifak edilmiş bir tanım olmamakla beraber yapılan tanımlar birleştirildiğinde Konulu tefsir hakkında bir fikir edinmemiz mümkündür. Bu tanımlardan Konulu tefsirin birkaç çeşidinin olduğunu da anlamaktayız.⁸⁶ Bu farklı sınıflandırmalardan konulu tefsirin tam olarak neye tekabül ettiği ve yönteminin ne olduğu konusunda bir ittifak olmadığını anlamaktayız.⁸⁷ Ancak bu konuda genel bir kabülden bahsetmek mümkündür. Tanımlamalarımız da bu kabüller paralelinde yapılacaktır.

1. Konu Merkezli Konulu Tefsir

Herhangi bir konuyu bir surede veya birden çok surede bulunan ayetleri mekki-medeni, nüzul sebebi ve nüzul zamanı göz önünde bulundurularak Kur'an bütünlüğüne ve amacına uygun olarak bir araya getirerek sonuca varmaktır.⁸⁸ Konu Merkezli Konulu Tefsirde araştırmacı öncelikle Kur'an'da birden çok kez farklı şekillerde geçen bir konu belirler. Sonra bu konuyu Kur'an'ı tarayarak araştırmasını yapar ve konuyu ele alan ayetleri bir araya toplar. Bir araya getirdiği ayetlerin

⁸⁵ ŞİMŞEK, M. Sait, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Konya, Kitap Dünyası, 1997, ss. 165-66.

⁸⁶ HALİDİ, Salah Abdulfettah, *et-Tefsiru'l-Mevdûi Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbik*, Ürdün, Daru'n-Nefâis, 1997, s. 52.

⁸⁷ SEBER, Abdulkirim, "Konulu Tefsir Metodunun Teorik ve Pratik Problemlerine Dair Bazı Çözüm Önerileri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İzmir 2009, XXX s. 143.

⁸⁸ MUSLİM, *Mebâhis Fi't-Tefsiri'l-Mevdûi*, s. 27.

tefsirlerine bakarak konunun esasını teşkil eden maddeleri tespit etmeye çalışır. Sonra bu maddeler arasında bir anlam ilişkisi kurar. Daha sonra konuyu ana bölümlere ve yan bölümlere ayırır. Savunduğu tüm düşünceleri ve bahsettiğin her konuyu delillendirir. Tüm bunları yaparken de sosyal hayatın realitelerini göz önünde bulundurarak problemlere Kur'an'a göre bir bakış açısı ortaya koymaya çalışır.⁸⁹ Bu metotta araştırmacı dil ve belâğat ile kıraat farklılıklarını sadece anlamı etkileyecek olması durumunda zikreder.⁹⁰ Bu metod Bilimsel çalışmalardan en yaygın kullanılan metottur. Konulu Tefsir metodu mutlak olarak zikredildiğinde bu metod akla gelir.⁹¹

Bunun yanında Kur'an'da bulunan bir kavramın incelenip açıklanması da yine *Konulu Tefsir* kapsamında değerlendirilmektedir.⁹²

2. *Sûre Merkezli Konulu Tefsir*

Bu metotta önceki metottan farklı olarak sure eksenli çalışma yapılır. Her surenin kendine has bir kimliği, amacı ve üzerine bina edilen bir sistemi vardır. Ele alınan sure belirli bir metod dahilinde hedefi tespit edilip bütüncül bir yaklaşımla hedefe uygun bir şekilde yorumlanmasına Sure Eksenli Konulu Tefsir denmektedir.⁹³

Muasır bir kavram olması hasebiyle Konulu Tefsir'e ilişkin yukarıda verdiğimiz tanıma benzer birçok tanım yapılmıştır.⁹⁴ Yapılmış olan tüm bu tanımları bir araya getirdiğimizde Konulu Tefsirin muhtevası bakımından üç farklı alana yönelik olduğu ortaya çıkmaktadır.

Birincisi *Kavram Merkezli Konulu Tefsir*; bu, Kur'an'daki bir kavramla ilgili tüm ayetlerin bir araya getirilerek kavram hakkında bir bütünlük oluşturulmasına yönelik yapılan çalışmadır. İkincisi *Konu Merkezli Konulu Tefsir*; bu da Kur'an'daki bir konuyla ilgili tüm ayetlerin bir araya getirilerek konu hakkında bir bütünlük oluşturulmasına yönelik yapılan çalışmadır. Üçüncüsü ise *Sure Merkezli Konulu Tefsir*; Kur'anın, bir surenin konusunun, ana fikrinin ortaya çıkarılarak

⁸⁹ HICAZI, et-Tefsiru'l-Mevdûiyyeti fi'l-Kur'ani'l Kerim, s. 24; MURSÎ, Beyûmi, Dirasat fi't-Tefsiri'l-Mevdûi, s. 30.

⁹⁰ MUSLİM, Mebâhis Fî't-Tefsîri'l-Mevdûi, s. 39.

⁹¹ KASIM, Muhammed Ahmed Yusuf, et-Tefsîru'l-Mevdûi li'l-Kur'âni'l-Kerîm, Kahire, 1981, s. 17.

⁹² GÜVEN, Konulu Tefsir Metodu, s. 121.

⁹³ ÖMERÎ, Ahmed Cemal, Dirâsât fi't-Tefsîri'l-Mevdûi Li'l-Kasasi'l-Kur'âni, Kahire, 1986, s. 70; MUSLİM, Mebâhis Fî't-Tefsîri'l-Mevdûi, s. 57; GÜVEN, Şahin, Çağdaş Tefsir Araştırmalarında Konulu Tefsir Metodu, İstanbul, Şura Yayınevi, 2001, s. 147.

⁹⁴ MUSLİM, Mebâhis Fî't-Tefsîri'l-Mevdûi, s. 23; GÜVEN, Çağdaş Tefsir Araştırmalarında Konulu Tefsir Metodu, ss. 129-32; DEMİRCİ, Muhsin, Konulu Tefsire Giriş, İstanbul, İfav, 1997, ss. 98-99;

surenin doğru bir şekilde anlaşılmasına çalışılmasıdır.⁹⁵ Bu tür Konulu Tefsir bir öncekinden metod olarak ayrılmaktadır. Konu bazlı Konulu Tefsir yönteminde bir konu tüm Kur'an çerçevesinde ele alınıp incelenirken Sure bazlı Konulu Tefsir yönteminde ise bir suredeki temel hedef araştırılarak inceleme bu doğrultuda yapılmaktadır.⁹⁶

Bu çerçevede Şâtıbî, şunları ifade etmiştir; her sûrenin bir ana fikri vardır. Her ne kadar surede değişik konular olsa da sonuçta surenin tamamı bu ana fikri destekleyici mahiyettedir.⁹⁷

Kur'an'ın ruhunu tam olarak yakalayamayan biri ilk bakışta surelerin dağınık bilgiler sunduğunu ve konu birliğinin olmadığını düşünebilir. Ancak iyi bir yoğunlaşma sonucunda bilgilerin belirli yerlerde toplandığını görecektir. Diğer bilgilerin bu konu-konular etrafında ya tamamlayıcısı ya da destekleyicisi olduğu sonucuna varır.⁹⁸

Sonuç olarak günümüzde Sure Merkezli Konulu Tefsir çalışmaları şu yöntem takip edilerek yapılmaktadır; Araştırmacı çalışmasının başında surenin ana fikrini ortaya çıkarır, sonra surenin temel konusunu yansıtan ayetlerin sebeb-i nüzulünü araştırır. Daha sonra Mekki ve Medeni Sureler arasından surenin nüzul sırasını araştırır ve sonunda da araştırılan konu takdiminde suredeki ayet grupları arasındaki münasebetleri inceler. Böylece her surenin müstakil bir kimliği ve ana fikri olduğunun sonucuna varmaktadır.

B. Konulu Tefsir Tarihi

Konulu Tefsir metodunun tanımıyla ilgili olduğu gibi, bu çalışmanın ne zaman başladığına ilişkin de görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Bu konuda bazı araştırmacılar konulu tefsir çalışmalarının asrımızda başladığını iddia ederken bir kısmı ise konuyu Asr-ı Saadet dönemine kadar götürmektedir.⁹⁹ Bunlara göre bu konudaki çalışmalar, Hz. Peygamber, Sahabe, Tabiun Dönemi, Tedvin ve sonrası

MECÂLÎ, Muhammed Hazir, *El- Veciz fi Ulumi'l-Kitabi'l-Aziz*, Ürdün, Min-Menşurati'l-Muhafiz Alel'Kur'ani'l-Kerim, 2005, s. 215; GÖKKIR, Bilal, "Konulu Tefsir: Hedef, İmkan Ve Sınırları", *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*, İstanbul, İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2010, s. 459.

⁹⁶ HİCAZÎ, et-Tefsiru'l-Mevdûiyyeti fi'l-Kur'ani'l-Kerim, s. 24; MURSÎ, Beyûmi, *Dirasat fi't-Tefsiri'l-Mevdûi*, s. 30.

⁹⁷ ŞATİBÎ, El-Muvafakat, I, s. 249.

⁹⁸ DEMİRCİ, Konulu Tefsire Giriş, ss. 96-105.

⁹⁹ a.g.e., s. 83.

dönem son olarak ihtisaslaşma dönemine kadar Tefsir Tarihi'nin ortaya çıkış süreciyle paralel değerlendirmiş, tefsir tarihiyle ilgili bazı örnekler konulu tefsir için de delil olarak kullanılmıştır.¹⁰⁰ Ancak yapılan bu yaklaşımda bir zorlama olduğunu söylemek mümkündür.

Bazıları da söz konusu çalışmaların bu günkü anlamı ve ismiyle ilk kez içinde bulunduğumuz çağda ortaya çıktığını iddia etmiştir. Çünkü böyle bir metodun ortaya çıkışı bazı oryantalistlerin bu çağda ortaya attıkları birtakım şüphelere cevap mahiyetinde ortaya çıktığı öne sürülmüştür.¹⁰¹ İslam alimleri, müsteşriklerin Kur'an'daki kıssalar, tekrarlar, bazı itikadi ve hukuki esaslar ile hükümlerle ilgili olarak ortaya attıkları bu iddiaları cevaplandırmak için her konuyla ilgili ayetlerin tamamını bir araya getirip inceleyerek eserler vermişlerdir. Daha sonraları toplumda Kur'an'la ilgili müstakil çalışmalara ilgi gösterilmesi sebebiyle akademik çalışmalar bu alanda yoğunlaşmış ve bu çalışmalar sonucunda önemli eserler ortaya çıkmıştır.¹⁰²

C. Konulu Tefsirin Önemi ve Gerekliliği

Kur'an'ı anlama ve yorumlama konusundaki metot ve usul arayışları yeni ortaya çıkmış bir çaba değildir. Bilakis vahyin nüzulünden günümüze kadar devam edegelen bir çalışmadır. Bu kapsamda her dönemde müfessirler Kur'an'ı anlamak için farklı yaklaşım biçimlerini ortaya koymuşlardır.¹⁰³ Böylece Kur'an'ı Müslümanların düşünce dünyalarına getirerek Müslümanların dünyaları ile Kur'an arasındaki ayrılık ve uzaklığı ortadan kaldırmayı amaçlamışlardır. Konulu Tefsir yaklaşımı da bu hedefe hizmet eden bir yaklaşım çeşidi olması hasebiyle önem arz etmektedir. Zira her ne kadar birçok Kur'an tefsiri varsa da ne yazık ki bu Kur'an tefsirlerinin çokluğu yanında bu tefsirler Kur'an'daki herhangi bir konu hakkında derli toplu ve doyurucu bilgi verememektedirler. Çünkü bir konu birden çok surede farklı şekillerde geçmektedir.¹⁰⁴ Bu itibarla klasik tefsirler bu konudaki beklentiye maalesef cevap verememektedirler. Bu sebeple Kur'an'ı yeni bir metotla, yeniden anlamaya ve yorumlamaya çalışmak bir zorunluluk olarak karşımızda durmaktadır.¹⁰⁵

¹⁰⁰ a.g.e., ss. 81-90.

¹⁰¹ HİCAZİ, et-Tefsiru'l-Mevdûiyyeti fi'l-Kur'ani'l-Kerim, ss. 402-3.

¹⁰² FERAMÂVÎ, Abdulhay, *El-Bidâye Fi't-Tefsiri'l-Mevdûi*, Kahire, 1977, s. 50; MUSLİM, *Mebâhis*, s. 17.

¹⁰³ GÜVEN, Konulu Tefsir Metodu, s. 101.

¹⁰⁴ HANEFÎ, Hasan, "Konulu Kur'an Tefsiri Metodu", *İslami Araştırmalar*, çev. Sönmez Kutlu, 1996, 9/1-2-3-4, s. 157.

¹⁰⁵ GÜVEN, Konulu Tefsir Metodu, ss. 100-103.

Çağımızın ihtisaslaşma dönemi olmasından dolayı gittikçe bu tarz çalışmalara daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Bu itibarla da Kur'an'ın ihtiva ettiği konuların incelenmesi ve bu paralelde yöntemlerin geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir.¹⁰⁶

Bu metodun önem ve gerekliliğiyle beraber alanda çalışan araştırmacıya bazı önemli faydalar da sağlamaktadır;

- a) Müfessire çalışma yaptığı konuda tam bir fikir sahibi olma imkanını sağlar.
- b) Müfessir konuyu sıbak-siyak çerçevesinde yorumladığı için hataya düşme ihtimali oldukça düşük olur.
- c) Konuyla ilgili tüm ayetler bağlamıyla birlikte bir araya getirilmesi sayesinde konunun tüm boyutlarıyla öğrenilmesi sağlanmış olur. Dolayısıyla Kur'an'ın farklı yerlerinde zikredilmiş olan konunun bütüncül bir şekilde anlaşılması sağlanmış olur.¹⁰⁷

Konulu tefsirin gerekliliğini düşünenlerin yanında bu metoda eleştiri yöneltenler de olmuştur. Ömer Rıza Doğrul bu konuda şöyle demektedir:

Aynı ayetin birden fazla konu ihtiva etmesi durumunda nasıl bir tasnifin esas alınacağı bir sorunsaldır. Diğer taraftan ayetlerin nüzul sıralarına göre bir araya getirilip sebeb-i nüzullerinin dikkate alınması ayetlerin tarihi bağlamlarının açığa çıkarılmasını sağlasa da bu faaliyet ayetleri ait oldukları sureden ve siyaktan kopardığı için metinsel bağlamı dışarıda bırakmaktadır. Çünkü küçük surelerde bile bir defada nazil olmayanlar vardır. Mesela Alak suresinin ilk beş ayeti Mekki iken, 6-19 ayetleri medenidir. Uzun surelerde iş daha da karmaşık hal olacaktır. Bunları kronolojik sıraladığımızda sure bütünlüğü diye bir şey kalmayacaktır. Onun için Kur'an'a kronolojik sıra vermek imkânsızdır.¹⁰⁸

Konulu tefsirin günümüz ihtisaslaşma döneminde önemli bir boşluğu doldurduğunu söylemek mümkündür. Yöntemin çıkış noktasının Kur'an'ın doğru anlaşılması olması anlam arayışına önemli katkısı olacağını düşündürmektedir. Diğer taraftan bu yöntemi diğer klasik yöntemlere alternatif görüp bu metodu Kur'an'ın anlaşılması için yeterli görmek önemli sakıncalar barındırabilir. Yöntemin kökeninin asrı saadet olduğu tezini savunanların bu uğraşısının zorlama olduğunu söylemek mümkündür. Yapılan araştırmalara bakıldığında yöntemin yeni olduğu ve günümüzde önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir.

¹⁰⁶ ŞİMŞEK, Günümüz Tefsir Problemleri, s. 119.

¹⁰⁷ FAZLURRAHMAN, *İslam ve Çağdaşlık*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 1996, ss. 242-43; MUSLİM, *Mebâhis Fî't-Tefsîri'l-Mevdûi*, s. 31.

¹⁰⁸ DOĞRUL, Ömer Rıza, *Kur'an ve İslam Üzerine*, İstanbul, Ağaç Yayınları, 2006, s. 22.

D. Konulu Tefsir Yönteminin Özellikle Asrımızda Önem Kazanmasının Sebepleri

Asrımızda ilimlerde ihtisaslaşma olduğu için Kur'anî ilim ve tefsirde de ihtisaslaşma olmuştur. Kur'an'ın konularını tespit edip bu konulardan herhangi biriyle ilgili Kur'an'ın tam olarak ne dediğini ortaya çıkarmak tefsir çalışmalarına önemli katkı sunmuştur. Bunun temel nedeni geçmişte yapılan tefsir çalışmalarından sistem olarak farklı bir yöntem takip edilmesidir. Yöntemin farklı olması elde edilen sonucu da farklı kılmaktadır. Herhangi bir konuyla ilgili tüm bilgileri bir arada görmek isteyen ve Kur'an'ın o konuya nasıl yaklaştığını, anlatım tarzını ve çıkardığı sonucu tespit etmek isteyen kişiler doğal olarak Konulu Tefsir çalışmalarına bakmalılar.¹⁰⁹

Konulu Tefsir çalışmalarının çağımızda ortaya çıkmasının önemli nedenlerinden biri de bazı popüler fikri yanlışlıkların ortaya çıkarak gençleri aldatması sonucunda bunlara cevap mahiyetinde Konulu Tefsir çalışmalarının etkili olduğunu söyleyebiliriz.¹¹⁰

Asrımızda “Kur'an'ın çağımızda çıkan problemleri çözmekten aciz olduğu” iddialarına karşın İslam alimleri konuyla ilgili ayetlerin tamamını bir araya getirip inceleyerek müstakil eserler vererek iddialara yanıt vermişlerdir. Çağımızda yaşayan Müslüman alimler hayatın birçok alanında herhangi bir problemle karşılaştıklarında veya psikoloji, sosyoloji, astronomi, fizik ve ekonomi vb. yeni bir durumla karşılaştıklarında Kur'an'da bu tip konularla ilgili Allah'ın hükmünü belirten nasları hazır bir şekilde bulamamışlardır. Konulu Tefsir'in gelişme göstermesiyle birlikte bu eğilimlere karşı Kur'an'ın yaklaşımını ve bakış açısını belirlemeye çalışmışlar böylece Müslüman araştırmacılarda bu konularla ilgili bir bakış açısı oluşmuştur. Daha sonra bu tür problemleri konulara Kur'anî bakış açısından bakarak çözmeye çalışmışlardır.¹¹¹

Şartların değişmesi yeni konu ve problemleri de ortaya çıkarmıştır. Bu yeni konu ve problemlere çözüm bulma arayışı İslam'ın biricik kaynağı olan Kur'an'ın merkeze alınarak yeni konu ve sorunların çözümünün onda aranmasını çağımızda daha da yoğunlaştırmıştır. Konulu Tefsir metodunun da bu arayışın bir ürünü

¹⁰⁹ GÜVEN, Konulu Tefsir Metodu, ss. 91-94.

¹¹⁰ KÛMÎ, Ahmed es-Seyyid, *et-Tefsiru'l-Mevdûi*, Kahire, 1982, s. 19.

¹¹¹ MUSLİM, *Mebâhis Fî't-Tefsîri'l-Mevdûi*, s. 40.

olduğunu söylemek mümkündür. Gerek Kur'an'daki kavramların incelenerek bir araya getirilmesi, gerek Kur'an'daki konuların Kur'an'ın tamamında araştırılarak bir araya getirilmesi ve gerekse de her surenin bir anlam haritasının çıkarılması bu anlam arayışına önemli katkı sunduğunu ortaya koymaktadır. Bu metodun öncülüğünü yapan araştırmacıların, metodun önemini ortaya koymak için konulu tefsir tarihini asr-ı saadete kadar götürmelerinin zorlama olduğunu söylemek mümkündür. Yöntemin yeni olması önemine hanel getirmemektedir. Kur'an'la ilgili derli toplu bilgilerin bir araya getirilmesi, surelerin anlam haritalarının çıkarılması başlı başına önemlidir.

İKİNCİ BÖLÜM

ESERİN METODOLOJİK İNCELEMESİ

I. MUSTAFA MÜSLİM'İN HAYATI VE İLMİ ÇALIŞMALARI

Eseri bir gurup akademisyenle¹¹² hazırlayan ve editörlüğünü yapan Prof. Dr. Mustafa Müslim, 1940 yılında Suriye'nin Halep iline Bağlı Aynu'l Arap (Kobani) bölgesinde dünyaya geldi. İlkokulu Kobani'de, ortaokul ve liseyi babasının arkadaşı olan Ahmed İzzeddin el-Beyanuni'nin tavsiyesi ile Halep'te bulunan Husreviyye Seneviyye eş-Şer'iyye okulunda okudu. O dönemde Muhammed Ebu'l-Hayr Zeynu'l-Abidin, Abdulfettah Ebu Ğudde, Muhammed Selkini, Muhammedu'l-Mellah, Muhammed Necip Hayyata, Abdullah Sirac, Naci Ebu Salih, Abdulvahhap

¹¹² Eserin hazırlanmasında yer alan yürütme kurulu şunlardan oluşmaktadır: Heyet başkanı Prof. Dr. Mustafa Müslim, Prof. Dr. İyadeh el-Kubeysi, Prof. Dr. Ahmed el-Bedeve, Prof. Dr. Abdullah el-Hatib, Dr. Muhammed İsam el-Kudat, Dr. Kasım Sa'd, Dr. Avvad el-Halaf. Eserin hazırlanmasında yer alan araştırmacılar şunlardan oluşmaktadır: Prof. Dr. Mustafa Müslim, Prof. Dr. İyade Eyyub el-Kubeysi, Prof. Dr. Ahmed Muhammed eş-Şerkavi, Prof. Dr. Nasir Süleyman el-Ömer, Prof. Dr. Ahmed Abbas el-Bedeve, Prof. Dr. Muhammed Ahmed eid el-Kurdi, Prof. Dr. Müsaid Müslim al-Cafer, Prof. Dr. Şucade Ahmidi el-Omari, Prof. Dr. Abdullah Abdurrahman el-Hatib, Dr. Ebu Bekr Ali Siddik, Dr. Ahmet Şahruri, Dr. Ahmet Muhammed Nur İbrahim, Dr. Ahmed Muhammed Muflih el-Kudat, Dr. Cemal Ebu Hassam, Dr. Taha Yasin Nadır el-Hatib, Dr. Abulhak Abdudaim el-Kadi, Dr. Abdurrahim Zukka, Dr. Abdullah Muhammed Selkini, Dr. Adnan Abdurrezzak el-Hamvi, Dr. Arafat Muhammed Muhammed Ahmed Osman, Dr. Atiyye Muhammed Atiyye, Dr. Afef Abulğafur Hamid, Dr. Muhammed es-Seyyid Muhammed Yusuf, Dr. Muhammed Abdullatif Recep Abdulati, Dr. Muhammed Abdurrahman eş-Şayi', Dr. Muhammed İsam el-Kudat, Dr. Muhammed İyade el-Kubeysi, Dr. Nayil Memduh Ebu Zeyd, Dr. Neş'et Mahmut el-Kovcek, Dr. Harun Nuh Ali Süleyman, Dr. Yusuf eş-Şamisi. Bkz. MUSLİM, Mustafa vd., *Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim*, Şarika, Camiatu's-Şarika, 2010, I, s. Mukaddime

Sukker gibi önemli hocalardan dersler aldı. Şam Üniversitesi Şariat Fakültesi'nden 1966 yılında mezun oldu. Şariat fakültesinde okuduğu esnada okuldaki dersleri yeterli görmeyen Müslim kendisi gibi ilim aşığı üç arkadaşıyla ¹¹³ eksikliklerini gidermek üzere düzenli çalışmalar yaptı. Haftalık görüşmeler yaparak belirli kitaplar üzerinde müzakereler yaptılar. Bu süreçte Suudi Arabistan'a giden Müslim çeşitli üniversitelerde akademisyen olarak çalıştı. Kendisine ilmi katkı sunacak pek kimseyi bulamayan Müslim, Ezher Üniversitesi'ne Yüksek Lisans kaydını yaparak oradaki hocalardan dersler aldı. Ezher Üniversitesi Tefsir ve Ulumu'l-Kur'an alanında 1969 yılında Yüksek lisans, 1974 yılında ise Doktora eğitimini tamamladı. Suudi Arabistan'da bulunan Muhammed bin Suud el-İslamiyye Üniversitesi'nde 1974 yılından 1997 yılına kadar akademisyen olarak çalıştı. 1997-2010 yılları arasında Şarika Üniversitesinde akademisyen olarak çalıştı. 2010 yılında üniversiteden emekli oldu. Suudi Arabistan'a yerleşerek Tefsiru'l-Mevdui alanında eserler ortaya koydu. Otuz altı ciltten oluşan Mevsua el-Tefsiru'l-Mevdui isimli eser üzerinde çalışmaya başladı. 1992 yılında Irak'ta İslami İlimler Fakültesi kurdu. Bu üniversiteden bin beş yüzü aşkın öğrenci mezun olarak Irak'ın birçok bölgesinde önemli çalışmalar yaptı. 2013 yılında Suriye'de başlayan iç savaşla birlikte yıllardır giremediği ülkesine dönen Müslim bir müddet durduğu Suriye'de çalışma imkânı bulamayacağını düşünerek Türkiye'ye gelip çalışmalarına burada devam etmektedir. Birçok örgün ve yaygın eğitim projesini aktif olarak yöneten Müslim önemli projelere imza atmakta olup halen Suriye güvenli bölgede kendisinin kurmuş olduğu bir üniversitede rektör olarak çalışmalarına devam etmektedir.

Eserleri:

Mebahis fi İcazi'l-Kur'an

Mebahis fi't-Tefsiri'l-Kur'an

Tefsiru'l-Mevdui li Suveri'l-Kur'an (10 cilt)

Mevsua el-Tefsiru'l-Mevdui (36 cilt)

Mebahis fi İlmi'l-Mevaris

Terbiyetu'l-Usra fi Dav'i es-Surati't-Tahrim

¹¹³ Müslim'in üç arkadaşı, Abdussettar Ebu Ğudde, Muhammed Hayr Heykel ve Nuhu'l-Kudat. Müslim ile yapılan yüzyüze görüşmede bilgiler alınmıştır.

El-Mucizetu ve'r-Rasulu fi Dav'i Surati'l-Furkan

Mealimu'l-Kur'aniyye fi's-Sıra'i Maa'l-Yehud

Sekafetu'l-İslamiyye¹¹⁴

II. ESERE GENEL BİR BAKIŞ

Kur'an'ın başından sonuna kadar Konulu Tefsir metoduyla tefsir edilmesini örnekleyen ilk eser olma özelliğini taşıyan eser *Et-Tefsîru'l-Mevduî Li Suveri'l-Kur'âni'l-Kerîm* adlı eserdir. Konulu Tefsir metodolojisi alanında müracaat edilen, birçok üniversitede okutulan “*Mebahis Fi Tefsir'il-Mevdui*” isimli usul kitabının pratiği olma özelliğini de taşımaktadır. Prof. Dr. Mustafa Müslim 2004 yılında tefsir ve Ulum'u-l Kur'an alanında çalışan 3 profesör, 3 doktordan oluşan 7 kişilik bir heyet kurarak *Et-Tefsîru'l-Mevduî Li Suveri'l-Kur'âni'l-Kerîm* eserinin telif edilmesi projesini başlatmıştır. Bu heyet Tefsir ve Ulumu'l-Kur'an alanlarında çalışma yapan akademisyenlerden 31 kişilik bir araştırmacıyı belirleyip sureleri bu akademisyenlere dağıtmışlardır. Her akademisyen araştırmasını bitirdiğinde iki kişiden oluşmuş olan hakem heyetine sure sunmuş hakem heyeti tedkik ve onayından sonra ilgili bölümün tescili yapılmıştır. Bütün surelerle ilgili çalışma bu şekilde yapılmıştır. Daha sonra eserin tamamı, farklı iki kişilik muhakeme heyeti tarafından kontrol edilmiş ve böylece eser baskıya hazır hale getirilmiştir. Söz konusu eser beş yıllık ciddi bir çalışma sonucunda on cilt olarak 2010 yılında baskısı tamamlanmıştır.

Eser şekilsel olarak değerlendirildiğinde sistematik bir yapıya sahip olduğu görülür. Eserin yetkin bir heyet tarafından hazırlandığı rahatlıkla anlaşılabilmektedir. Başlıklar, dipnotlar ve ayrıntılı olarak yer alan ayet, hadis ve konu fihristi eserin ciddi bir çalışmanın ürünü olduğunu göstermektedir. Her ne kadar çalışma tek bir metodolojiye göre yapılmış olsa da her araştırmacının üslubunun farklılığı eserde kendini hissettirmektedir. Yazar sayısının çok olması bu üslup farklılığını daha da artırmaktadır. Esere içerik açısından bakıldığında ise, surenin ana konusunun

¹¹⁴ Prof. Dr. Mustafa MUSLİM ile yüzyüze yapılan görüşmelerde elde edilen bilgilerden derlenmiştir.

belirlenip, bölümlere ayrılması ilkesine dayandığını göstermektedir. Et-Tefsîru'l-Mevdu' li Suveri'l-Kur'âni'l-Kerîm, surenin ana konuları ile bölümleri arasındaki anlam ilişkisini kurarak surenin iç bütünlüğünü, önceki surenin ana konularıyla olan anlam ilişkisini kurarak da Kur'an'ın iç bütünlüğünü ortaya koymaya çalışmıştır. Eserde, surenin ismi-isimleri zikredilerek bahsi edilen isim-isimlerin arka planları izah edilmiştir. Surenin faziletleri hakkındaki rivayetler zikredilmiş, surenin Mekki veya Medeni oluşu ortaya konmuştur. Surelerin Mekki ve Medeni oluşuyla ilgili varsa ihtilaflar belirtilip gerekçe ve rivayetler ortaya konmuştur.

Bu eserin diğer eserlerden ayıran en önemli özelliği, surelerin ana konularını tespit etmesidir. Okuyucu bu vesileyle surede dağınık gibi duran konuları bir arada görme fırsatına sahip olmuştur. Eserin önemli özelliklerinden bir diğeri de her surenin anlamsal ilişkisini ortaya koymasıdır. Eserde belirlenen ana konu ile surenin ismi, surenin başı ile sonu arasındaki anlamsal ilişki, önceki surenin sonu ile tefsir edilen surenin başı arasındaki anlamsal ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Ayrıca önceki surenin içeriği ile tefsiri yapılan surenin içeriği bir araya getirilerek sureler arası uyum ve Kur'an'ın iç bütünlüğü ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Eserde, surenin giriş kısmındaki bilgiler verildikten sonra belirlenen ana konular çerçevesinde, birbiriyle alakalı ayetler bir araya getirilerek bölümler-paragraflar oluşturulmuştur. Oluşturulan bölümler icmali olarak tefsir edilmiştir. İrab, belağat gibi ögelere olabildiğince girilmemeye çalışılmıştır. İcmali tefsirde Kur'an'ın Kur'an'la, sünnetle ve selef sözüyle tefsirine önem verilmiştir. Meşhur tefsir kitaplarından alıntılar yapılmıştır. Ele alınan bölümlerin farklı bilimlerle ilgisi olması durumunda söz konusu bilimden yararlanılmıştır. İcmali tefsiri yapılan bölümler arasındaki anlamsal ilişki dikkat çekicidir. Söz konusu anlamsal ilişkilerin kurulması ile surenin iç bütünlüğü ve sonrasında Kur'an'ın kendi içerisindeki iç bütünlüğü ortaya konulmaya çalışılmıştır. Surenin bölümleri ve bölümlerinin birbiriyle anlamsal ilişkisi sonrasında sureden çıkarılabilecek hidayet ilkeleri açıklanmıştır. Söz konusu ilkelerin günümüzdeki Müslümanların durumu arasında bir bağ kurulmaya çalışılmıştır.

III. ESERİN İNCELENMESİ

A. Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri:

Eser baştan sona incelendiğinde Kur'an'ın Kur'an'la, sünnetle, selef sözüyle tefsirine önem verildiği göze çarpmaktadır. Kuşkusuz Kur'an'ı en iyi tefsir edecek olan ilk kaynak yine Kur'an'dır. Bu anlamda eserin üzerinde durduğu önemli noktalardan birisi Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiridir. Kur'an'ın farklı surelerinde Kur'an'ın Kur'an'la tefsirine verilen örnekleri incelemeye çalışacağız.

1. Fatıha Suresi

Fatıha Suresinin beşinci ayetinde **إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ** “Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz”.¹¹⁵ buyurulmuştur. İbadetin sadece Allah'a yapılması ve yardımın sadece ondan dilenmesinin nasıl olacağı ise aşağıdaki ayetlerde açıklığa kavuşturulmuştur.

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ

“De ki: Şüphesiz benim namazım da, diğer ibadetlerim de, yaşamam da, ölümüm de âlemlerin Rabbi Allah içindir.” “O'nun hiçbir ortağı yoktur. İşte ben bununla emrolundum. Ben müslümanların ilkiyim.”¹¹⁶

Altıncı ayette ise **إِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ** “Bizi doğru yola ilet”.¹¹⁷ buyurulmaktadır. Doğru yolun ne olduğu ise aşağıdaki ayette açıklanmıştır.

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ

“Sana da daha önceki kitabı doğrulamak ve onu korumak üzere hak olarak Kitab'ı (Kur'an'ı) gönderdik.”¹¹⁸

¹¹⁵ Fatıha, 1/5.

¹¹⁶ Enam, 6/162-163.

¹¹⁷ Fatıha, 1/6.

¹¹⁸ Maide, 5/48.

Fatiha Suresinde doğru yola iletme talebi var iken Maide Suresindeki ayette ise doğru yola ulaşma aracı yani doğru yolun ne olduğu açıklanmaktadır.

Aynı zamanda “Kendilerine صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ” nimet verdiklerinin yoluna ilet!”¹¹⁹ buyrulurken kendilerine nimet verilenlerin kimler olduğu belli değildir.

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ
وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا

“Kim Allah'a ve Peygambere itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddıklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birlikte dirler. Bunlar ne güzel arkadaşlardır.”¹²⁰

Nisa Suresinin yukarıda zikredilen ayetinde ise Fatiha Suresindeki “nimet verdiklerinin yoluna” ifadesi açıklığa kavuşturularak bunların kimler olduğu tefsir edilmiştir.¹²¹

2. Bakara Suresi

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ أَيَّاماً مَعْدُودَاتٍ
فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ
فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْراً فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı. Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır.”¹²²

Bakara Suresi'nin oruçla ilgili yukarıdaki ayetleri inince sahabe oruç tuttıkları gecelerde bile hanımlarından uzak durmuşlar, bu da onlara ağır gelmiş,¹²³ bunun üzerine aşağıdaki ayetler nazil olmuştur.

أَجَلٌ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ
أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْآنَ بَاشِرُوهُنَّ

“Oruç tuttuğunuz günlerin gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helal kılındı, onlar sizin örtünüz, siz de onların örtülerisiniz. Allah, nefsinize güvenemeyeceğinizi biliyordu, bu sebeple tevbenizi kabul edip sizi affetti; artık onlara yaklaşabilirsiniz.”¹²⁴

Böylece 183. ve 184. ayetlerdeki hükümler 187. ayetle açıklığa kavuşturulmuştur.

كُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ

¹¹⁹ Fatiha, 1/7.

¹²⁰ Nisa, 4/69.

¹²¹ MUSLİM, Mustafa vd., *Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim*, I, s. 13-14.

¹²² Bakara, 2/183-184.

¹²³ BUHÂRÎ, *Sahih*, “Tefsiri'l-Kur'ân”, 4508, (VI, 25).

¹²⁴ Bakara, 2/187.

“Siyah ip beyaz ipten sizin için ayırt edilir hale gelinceye kadar yiyin ve için.”¹²⁵

Aynı ayetin devamında orucun zamanıyla ilgili yukarıdaki kısım inzal olduğunda sahabe beyaz ipe siyah ipin birbirinden ayırt edilmesini gerçek anlamıyla anlayıp günün ağarmasını orucun başlangıç zamanı olarak anlamıştır. Ancak daha sonra *مِنَ الْفَجْرِ* kısmı nazil olunca¹²⁶ ayet doğru anlaşılabilmiştir

كُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ

“Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye (tan yeri ağarcaya) kadar yiyin, için.”¹²⁷

Böylece ayetin son kısmı önceki kısmındaki kapalılığı gidererek kendinden önceki ifadeyi tefsir etmiştir.¹²⁸

3. Maide Suresi

أَجَلْتُ لَكُمْ بَيْمَةَ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُثْلَى عَلَيْكُمْ

Size bildirilenler dışında, hayvanların eti size helâl kılınmıştır.¹²⁹

Maide suresinin yukarıdaki ilk ayetinde genel anlamda hayvanların etlerinin helal kılındığı zikredilmektedir. Ancak ayetin içerisinde istisna da zikredilmektedir. Bu istisna ise aşağıdaki ayette tefsir edilmektedir:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالْدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْوَاجِ ذَلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنَ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar, bir de fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. İşte bütün bunlar fık (Allah'a itaatten kopmak)tır. Bugün kafirler dininizden (onu yok etmekten) ümitlerini kestiler. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim. Kim şiddetli açlık durumunda zorda kalır, günaha meyletmeksizin (haram etlerden) yerse şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”¹³⁰

Birinci ayette bildirilenler dışında hayvanların etlerinin helal olduğu, üçüncü ayette ise haram kılınanlar ayrıntılı bir şekilde zikredilerek bildirilmiş olmaktadır.

¹²⁵ Bakara, 2/187.

¹²⁶ BUHÂRÎ, *Sahih*, “Tefsîri'l-Kur'ân”, 4511 (VI, 26).

¹²⁷ Bakara, 2/183.

¹²⁸ MUSLİM vd., *Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim*, I, ss. 222,223.

¹²⁹ Maide, 5/1.

¹³⁰ Maide, 5/3.

Böylece hangi hayvanların haram olduğu ayrıntılı bir şekilde açıklanarak birinci ayet tefsir edilmiş ve kapalılık giderilmiştir.¹³¹

4. Zümer Suresi

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فَبَشِّرْ عِبَادَ* الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْأَوَّلُونَ

“Tağut’tan, ona kulluk etmekten kaçınan ve içtenlikle Allah’a yönelenler için müjde vardır. O halde kullarımı müjdele! Sözü dinleyip de onun en güzeline uyanlar var ya, işte onlar Allah’ın hidayete erdirdiği kimselerdir. İşte onlar akıl sahiplerinin ta kendileridir.”¹³²

Ayette Tağut’tan kaçınıp içtenlikle Allah’a yönelen kişilerin Allah tarafından doğru yola iletileceği ve onların gerçek akıl sahipleri olduğu vurgulanmaktadır. Bu güzel sonuca ulaştıran “sözü dinleyip onun en güzeline” uymak eyleminden ne kastedildiği ise açık değildir. Müellife göre bu kapalılık iki farklı ayette tefsir edilerek kapalılık giderilmiştir. Buna göre “hasen” ile “ahsen” arasındaki fark şu şekildedir. Caiz olanı tercih etmenin mendup olması durumunda “el hasen” daha iyisini yapmak ise “el ahsen”dir. Cezalandırmak caiz iken bu cezadan vazgeçmenin daha iyi olması gibi. Tıpkı şu ayette olduğu gibi: وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبَ لِلتَّقْوَىٰ “Affetmeniz takvâya daha uygundur.”¹³³

Bu ayeti kerimede bir bayanla nikah gerçekleşip zifaf gerçekleşmemesi durumunda mehrin yarısının bayana bırakılması caiz iken erkeğin, mehrin tamamını kadına bırakmasının daha uygun olacağı vurgulanarak bunun takvayla ilişkili bir durum olduğu vurgulanmıştır.

5. Mearic Suresi

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا* إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا* وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا

“Gerçekten insan, pek hırslı (ve sabırsız) yaratılmıştır. Kendisine fenalık dokunduğunda sızlanır, feryat eder. Ona imkân verildiğinde ise pinti kesilir.”¹³⁴

Bu ayeti kerimelerde insanın olumsuz potansiyeli ortaya konarak ideal olmayan insan tiplerini tanıtmıştır. Müellif bu ayetleri diğer ayetlerden farklı bir metotla açıklamıştır.

وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

¹³¹ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, II, ss. 291-292-,294.

¹³² Zümer, 39/17-18.

¹³³ Bakara, 2/237.

¹³⁴ Mearic,70/17-19.

“Sabredenleri Müjdele! Onlar ki, kendilerine bir belâ geldiği zaman: Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler.”¹³⁵

Yukarıda Mearic Suresinde olumsuz insan tiplerini tanıtırken Bakara Suresindeki ayette ise ideal olan insan profili tanıtarak karşılaştırılma yapılmıştır. Ayetlerin mefhum-u muhalifinden bir anlam bütünlüğü çıkarılmıştır. Kötü insan profili baz alınınca ideal mü'min/insan olunamayacağı veya ideal mü'min/insan olmak olumsuz davranışlardan bizi uzaklaştırmalıdır gibi bir anlam çıkmıştır.

Bu bölüme konu olan ayetlere baktığımızda her surenin başka bir müellif tarafından hazırlandığı hemen fark edilmektedir. Bazı surelerde giriş açıklamaları, sonra ayet verilip tekrar açıklamalarla konu anlaşılır kılınırken bazı surelerde direkt ayet verilip kısa bir bağlantı cümlesi ile bitirilmiştir.

B. Kur'an'ın Sünnet'le Tefsiri

İslam'ın en önemli ikinci kaynağı “Sünnet” olduğundan karşılaşılan her problemin çözümünde Kur'an'dan sonra müracaat edilen ikinci kaynak sünnettir. Kur'an'ın anlaşılma çabasında da aynı sıralamayı yapmak önem arz etmektedir. İncelemesini yapmaya çalıştığımız eserde Kur'an'ın sünnetle tefsirine önem verilmiştir.

1. Bakara Suresi

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“Faiz yiyenler, ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, “Alışveriş de faiz gibidir” demelerinden dolayıdır. Oysa Allah, alışverişi helâl, faizi haram kılmıştır. Bundan böyle kime Rabbinden bir öğüt gelir de (o öğüte uyarak) faizden vazgeçerse, artık önceden aldığı onun olur. Durumu da Allah'a kalmıştır. (Allah, onu affeder.) Kim tekrar (faize) dönerse, işte onlar cehennemliklerdir. Orada ebedî kalacaklardır.”¹³⁶

Eserde konu, bedelsiz bir şekilde parayı alanlar ve borç karşılığında bunu alanlarla ilgili açıklama yapılarak başlamış; kıyamette bunların haşrolma şekilleri zikredilerek bunun asıl sebebinin faize karşı yaptıkları yorumlar olduğu anlaşılmaktadır. Buradaki en çarpıcı izah ise faizin haram olmasının en önemli hikmetinin zor durumda kalan fakirin zor durumunun kullanılarak haksız bir kazanç

¹³⁵ Bakara, 2/155-156.

¹³⁶ Bakara, 2/275.

elde edilmesi denmektedir. “Riba”nın kelime ve ıstılah manaları verildikten sonra Riba’yı ikiye ayırmaktadır. Bu durumda yapılan her iki ayrıma da sünnetten deliller getirilmektedir. Birinci Riba şekli zamandan dolayı paranın artırılmasıdır. Buna Fadl Faizi denmektedir. Cahiliye döneminde bu Riba şekli yaygındı. Parası olan kişiler parası olmayan kişilere para verir belirli taksitlere bölerek geri ödenmesi karşılığında ise parayı alan bir fark öderdi.¹³⁷ Günümüzde en yaygın Riba şekli de budur. Bu konuda Cabir b. Abdillâh dedi ki:

عن جابر بن عبد الله رضي الله عنهما قال: (لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكْلَ الرِّبَا وَمُوكَلَّهُ، وَكَاتِبَهُ وَشَاهِدِيهِ)، وَقَالَ: ((هُمْ سُوءٌ))؛ رَوَاهُ مُسْلِمٌ

“Allah Rasulu Faizi yiyen, yediren, yazan ve şahitlik edenlere lanet ederek hepsi birdir dedi.”¹³⁸

Bir diğer faiz çeşidi de “Nesie Faizi”dir. Bu faiz çeşidinde mal, daha fazla mal karşılığında verilir. Örneğin 100 gr altın verilip 110 gr alınması, 3 kg tuz alınıp daha fazla tuz verilmesi gibi. Bu konuda Ubade b. Sabit dedi ki:

عَبَادَةُ بْنُ الصَّامِتِ، فَقَامَ فَقَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَى عَنْ بَيْعِ الذَّهَبِ بِالذَّهَبِ، وَالْفَضَّةِ بِالْفَضَّةِ، وَالْبُرِّ بِالْبُرِّ، وَالشَّعِيرِ بِالشَّعِيرِ، وَالتَّمْرِ بِالتَّمْرِ، وَالْمِلْحِ بِالمِلْحِ، إِلَّا سُوءًا بِسُوءٍ، عَيْنًا بِعَيْنٍ، فَمَنْ زَادَ أَوْ أَزَادَ؛ فَقَدْ أَرَبَى

“Ben Hz. Peygamberden işittim, altını altın karşılığında, gümüşü gümüş karşılığında, buğdayı buğday karşılığında, arpayı arpa karşılığında, hurmayı hurma karşılığında, tuzu tuz karşılığında satmak birebir aynı ölçülerde olmak dışında yasaklamıştır. Artırmak da bunu istemek de faizdir.”¹³⁹

Konu “Riba”nın mantığı, haram oluşunun hikmetleri, “Riba”nın kelime ve ıstılah anlamları, fıkhi boyutu ve faizin çeşitleri açıklanmış; ayeti destekleyen/açıklayan hadisler zikredilerek ayet sünnetle tefsir edilmiştir. Faizin mutlak anlamda haram olduğu hususunda ve faizin sınıflandırılması hususunda fukahanın görüş birliğinde olduğu zikredilmiştir. Böylece ayet sünnetle desteklenerek anlam daha güçlü hale gelmiştir.

2. Nisa Suresi

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْنَهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا

¹³⁷ FAHREDDIN ER-RAZI, *Mefatihu'l-Gayb, Tefsiru'l-Kebir*, Beyrut, Dar'ü İhyai Turasi'l-Arabi, 1999, VII, s. 75.

¹³⁸ MÜSLİM, Sahih, III, s.1219.

¹³⁹ MÜSLİM, Sahih, III s.1210.

“Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir. Açık bir hayâsızlık yapmış olmaları dışında, kendilerine verdiklerinizin bir kısmını onlardan geri almak için onları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.”¹⁴⁰

Ayetin ana fikri miras olmasına rağmen müellif bu konudaki fıkhi ihtilaflar ve yorum farklılıklarına girmemeyi tercih etmiş, ayetin sonunda zikredilen toplumsal huzurun kaynağı olan kadın erkek ilişkisi üzerinde durarak şu hususlara dikkat çekmiştir: Kadın erkek ilişkisinin sevgi ve merhamet¹⁴¹ temelli olması evlilik müessesesinde güven, istikrar ve kaostan uzak bir ortam olmasına bağlıdır. Bu, çiftler arasında hiç problem yaşanmaması anlamına gelmemelidir ki bu mümkün değildir. Kadın erkek ilişkisi açık bir fuhşiyat olması¹⁴² haricinde bir krize dönüşmemelidir. Her insanın hata yapabileceği düşüncesinden hareketle herhangi bir hata durumunda radikal olumsuz kararlar verilmemelidir. Ayetin son kısmında “Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur.” buyurulması iki açıdan önem arz etmektedir; Birincisi, insan gelecekte ne olacağını bilemez. Hoşlanmadığı bir şey olumlu olup hoşlandığı şey olumsuz sonuçlanabilir. İkincisi, insan içerisinde her şeyin olumlu olduğu bir nimetle karşılaşması mümkün değildir. Bu durumda insanın şartlar olumlu hale gelinceye kadar sabretmesi gerekir.¹⁴³ Hz. Peygamber bu konuda şöyle buyurmaktadır:

لا يفرک مؤمن مؤمنة، إن کره منها خلقا رضي منها آخر

“Hiçbir müslüman hanımına karşı kin besleyip buğz etmesin. Onda hoşlanmayacağı huylar varsa da memnun olacağı huyları da vardır.”¹⁴⁴

Kadın ve erkeğin her konuda anlaşma sağlaması mümkün değildir. Bazı konularda anlaşılabilmesi durumundaki usulün nasıl olması gerektiği hadiste net bir şekilde anlatılmıştır.

Bir diğer hadiste Hz. Peygamber (a.s) şöyle buyurmuştur:

المرأة كالضلع إن أقمتها كسرتهَا ، وإن استمتعت بها، استمتعت وفيها عوجٌ

“Kadın kaburga kemiği gibidir. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın. Eğer ondan faydalanmak istersen bu hâliyle de faydalanabilirsin.”¹⁴⁵

¹⁴⁰ Nisa, 4/19.

¹⁴¹ Rum, 30/21.

¹⁴² Nisa, 4/15.

¹⁴³ CEVZİ, Cemalu'd-Din Abdurrahman bin Ali bin Muhammed, *Zadu'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir*, Beyrut, Mektebu'l-İslami, 1987, II, s 42.

¹⁴⁴ Sahih-i Müslim 1469.

Hadiste kadın için geçen eğrilik kelimesi bir eksiklik olarak değil evlilik müessesesi için şart olan duygusallıkla izah edilmeye çalışılmıştır. Bu duygusallık sonucunda kadın çocuğunun her haline katlanarak ona bakar, ev işlerine, eşine katlanır. Aynı zamanda kadının her ay yaşamış olduğu sıkıntılı hal de onda bir duygusallık oluşturabileceği şeklinde yorum yapılarak kadının eğriliği güncel bir yorumlamayla izah edilmeye çalışılmıştır.¹⁴⁶ Ayeti kerimede kadınlara zorla mirasçı olunmaması, kendilerine mal olarak verilen herhangi bir şeyin açık bir hayasızlık olmaması durumunda geri alınmaması, onlarla iyi geçinilmesi; hoşumuza gitmeyen bazı davranışları olması durumunda bunun problem edilmemesi gerektiği zikredilmiştir. Müellif, eşlerin birbirleriyle doğru iletişim kurmaları ve birbirlerini anlamaları ile ilgili iki hadisi zikrederek kadın erkek ilişkisini sünnetle desteklemiştir. Birinci hadiste kadının herhangi bir davranışından dolayı erkeğin ona kin beslememesi, diğer iyi özelliklerini düşünerek ilişkiyi daha sağlıklı bir zemine taşımasını öğretmekte ikinci hadiste ise kadının erkek gibi olmadığı; onu kendi şartları içerisinde değerlendirerek ondan anlamsız bir beklentiye girmemesi gerektiği vurgulanarak ayet, sünnetle desteklenmiştir.

3. Maide Suresi

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

“Ey İnananlar! İçki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir, bunlardan kaçının ki saadete eresiniz.”¹⁴⁷

İçki, sağlığı, malı, zamanı, dini ve ahlakı yok ederek insanı Allah’a itaatten uzaklaştırmaktadır. Ahirette ise bedbahtlık ve perişanlıktan başka bir şey sunmamaktadır. Peygamber (s.a.v.)in ifadesiyle içki bağımlıları cennete de giremeyecektir. Bu konuda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

لا يدخل الجنة مَنْانٌ، ولا عاقٌ، ولا مُدْمِنٌ خمرٍ

“Yaptığı iyiliği başa kalkan, anne babaya asi davranan ve içki bağımlısı cennete giremez.”¹⁴⁸

Başka bir hadiste Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

¹⁴⁵ BUHÂRÎ, Sahih “Nikâh”, 5184 (VII, 26).

¹⁴⁶ MUSLİM vd., Et-Tefsiru’l-Mevdui Li Suveri’l-Kur’ani’l-Kerim, II, s. 60-61.

¹⁴⁷ Maide, 5/90.

¹⁴⁸ NESÂİ, Ebu Aburrahman Ahmed bin Şuayb bin Ali Horasani, *es-Sünenü’s-Suğra li’n-Nesai*, Halep, Mekteb el Matbuati’l-İslamiyye, 1986, VIII, s.318.

لُعِنَتِ الْخَمْرُ عَلَى عَشْرَةِ أَوْجِهٍ : بَعِينِهَا ، وَعَاصِرُهَا ، وَمُعْتَصِرُهَا ، وَبَائِعُهَا ، وَمُبْتَاعُهَا ، وَحَامِلُهَا ، وَالْمَحْمُولَةُ إِلَيْهِ ، وَأَكْلُ ثَمَنِهَا ، وَشَارِبُهَا ، وَسَاقِيهَا

“İçkinin kendisi, onu yapan, yaptıran, satan, sattıran, taşıtan, taşıttıran, parasını yiyen, içen ve dağıtan herkes lanetlenmiştir.”¹⁴⁹

Bu bölümde ilgili ayet verilip ayeti açıklayan iki hadis zikredilmiş fakat herhangi bir yorum yapılmayarak anlam ilişkisini kurmak okuyucuya bırakılmıştır.¹⁵⁰ Eserin birçok yerinde bazen ayetin yeteri kadar açık olduğu düşünülerek veya hadisin ayeti yeteri kadar açıkladığı düşünülerek yorum yapılmadığı göze çarpmaktadır. Bu da bölümler arasındaki usul farklılığını daha da derinleştirmektedir. Bazı ayet veya hadislerin veya her ikisi arasındaki anlamsal ilişkinin açık olduğu durumlar elbette bulunmaktadır. Ancak eserin ana iddiası anlamsal ilişki olduğundan bu tür yorum eksiklikleri eserin kendi iç kurgusu açısından eksiklik olarak değerlendirilebilir.

4. Yunus Suresi

وَاللَّهُ يَدْعُوا إِلَى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

“Allah kullarını esenlik yurduna çağırıyor ve O, dilediğini doğru yola iletir. Güzel davrananlara daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir toz (kara leke) bulaşır ne de bir horluk (gelir). İşte onlar cennet ehlidirler. Ve onlar orada ebedî kalacaklardır.”¹⁵¹

Ayette Allah’ın insanları davet ettiği yolun esenlik/barış yurdu olduğu zikredilmektedir. Eser de aşağıdaki hadisleri ayetle irtibatlandırmıştır.

أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا فَقَالَ: " إِنِّي رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَأَنَّ جِبْرِيلَ عِنْدَ رَأْسِي وَمِيكَائِيلَ عِنْدَ رِجْلِي يَقُولُ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: اضْرِبْ لَهُ مَثَلًا، فَقَالَ: اسْمَعْ سَمِعْتُ أَدْنُكَ وَاعْقِلْ عَقْلَ قَلْبِكَ، إِنَّمَا مَثَلُكَ وَمَثَلُ أَمَتِكَ كَمَثَلِ مَلِكٍ اتَّخَذَ دَارًا ثُمَّ بَنَى فِيهَا بَيْتًا ثُمَّ جَعَلَ فِيهَا مَائِدَةً ثُمَّ بَعَثَ رَسُولًا يَدْعُو النَّاسَ إِلَى طَعَامِهِ، فَمِنْهُمْ مَنْ أَجَابَ الرَّسُولَ وَمِنْهُمْ مَنْ تَرَكَهُ، فَاللَّهُ هُوَ الْمَلِكُ وَالذَّارُ الْإِسْلَامُ وَالْبَيْتُ الْجَنَّةُ وَأَنْتَ يَا مُحَمَّدُ رَسُولٌ، فَمَنْ أَجَابَكَ دَخَلَ الْإِسْلَامَ، وَمَنْ دَخَلَ الْإِسْلَامَ دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ دَخَلَ الْجَنَّةَ أَكَلَ مَا فِيهَا

“Cabir b. Abdillâh şöyle dedi: “Birgün Allah’ın Rasulü yanımıza geldi ve şöyle dedi ‘Ben rüyamda Cebrail’i başımın ucunda, Mikail’i ayağımın yanında gördüm. Biri diğerine şöyle diyordu: Ona bir misal ver dedi o da: Kulaklarında dinle ve kalbinle düşün, senin ve ümmetinin durumu şunun gibidir. Bir toprak alıp onda bir ev yapıp ziyafet veren melik sonra bir sofraya kurar sonra insanlara yemek daveti için elçiler gönderir. Onlardan bazıları davete icabet eder bazıları etmez. Allah meliktir, bölge İslam’dır, ev cennettir ve sen Ey Muhammed elçisin. Kim sana icabet ederse İslam’a (Barış/esenlik) girer, kim de İslam’a girerse cennete girer, kim de cennete girerse orada olan herşeyden yer.”¹⁵²

¹⁴⁹ İBN MACE, Ebu Abdullah Muhammed bin Yezid el Kazvini, *Sünen-i ibn Mace*, Darû'l- İhya, II, s.1121.

¹⁵⁰ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suverî'l-Kur'ani'l-Kerim, II, s. 370.

¹⁵¹ Yunus, 10/25-26.

¹⁵² TİRMİZİ, Sünen, V, s.145.

Allah, “دَار السَّلَامِ” selam yurdunu her türlü afet, karışıklık, eksiklik ve üzüntüden arındırılması olarak isimlendirmiştir.¹⁵³ Allah’ın kendi ismi olan “Selam” ismini cennet için kullanması azametinin göstergesi, Cennetteki nimetlerin çokluğu, Allah’ın ve meleklerin Cennet ehlini selamlaması olabilir. Şu ayette olduğu gibi:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ أَوَّلَ زُمْرَةٍ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، وَالَّذِينَ يُلُونَهُمْ عَلَى أَشَدِّ كَوْكَبٍ دُرِّيٍّ فِي السَّمَاءِ إِضَاءَةً، لَا يَبُولُونَ وَلَا يَتَغَوَّطُونَ وَلَا يَمْتَحِطُونَ وَلَا يَنْفُلُونَ، أَمْشَاطُهُمُ الذَّهَبُ وَرَشْحُهُمُ الْمِسْكُ، وَمَجَامِرُهُمُ الْأَلْوَةُ، وَأَزْوَاجُهُمُ الْخُورُ الْعَيْنُ، أَخْلَاقُهُمْ عَلَى خُلُقِ رَجُلٍ وَاحِدٍ عَلَى صُورَةِ أَبِيهِمْ آدَمَ سِتُونَ ذِرَاعًا فِي السَّمَاءِ

“Cennete ilk girecek kimselerin yüzleri, dolunay gibi parlak olacak. Onların ardından gireceklerin yüzleri, gökyüzündeki en parlak yıldız gibi aydınlık olacak. Orada insanlar ne küçük ne büyük abdest bozarlar ve ne de tükürüp sümürürler. Onların tarakları altındandır. Kokuları mis gibidir. Buhurdanlıklarında tüten hoş koku, cennetin hoş kokulu ağacındandır. Eşleri hûrilerdir. Cennetliklerin hepsi de babaları Âdem’in şeklinde yaratılmış olup boyları altmış arşındır.”¹⁵⁴

Yukarıda sayılanlara ilaveten Peygamber (s.a.v.)in dualarından biri de “اللهم Allah’ım sen selamsın, selam sendendir.” duasıdır.¹⁵⁵

Eserde ayetlerin ayetlerle ve hadislerle güçlü bir şekilde desteklendiğini görmek mümkündür. Yukarıda zikredilen ayetler hadislerle desteklenerek ayet tefsir edilmeye çalışılmıştır. Ancak zikredilen hadisler içerisinde “دَار السَّلَامِ” ifadesi bulunmamakta, daha çok Cennet ve özellikleri zikredilmektedir. “دَار السَّلَامِ” ifadesinin yaygın olarak “Cennet” için kullanıldığı varsayımıyla buna ihtiyaç duyulmamış olabileceği düşünülmektedir.

5. Talak Suresi

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ لَا تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَذَرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثَ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا

“Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınızda, onları iddetlerini gözeterek boşayın ve iddeti de sayın. Rabbiniz Allah’tan korkun. Apaçık bir hayasızlık yapmaları hali bir yana, onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kim Allah’ın

¹⁵³ ZUHAYLÎ, Vehbe bin Mustafa, *Tefsiru’l-Munir fi’l-Akideti ve’s-Şeriatı ve’l-Menhec*, Beyrut, Daru’l-Fikri’l-Muasır, 1991, XI, s.153.

¹⁵⁴ BUHÂRÎ, *Sahih*, “Enbiya”, 3327 (IV, 132).

¹⁵⁵ MUSLİM vd., *Et-Tefsiru’l-Mevdui Li Suveri’l-Kur’ani’l-Kerim*, III, s. 238-349.

sınırlarını aşarsa, şüphesiz kendine zulmetmiş olur. Bilemezsin, olur ki Allah, bundan sonra bir durum ortaya çıkarıverir.”¹⁵⁶

Yukarıdaki ayette erkeğin karısını boşamaya karar vermesi durumunda iddet süresinin gözetilerek boşamanın gerçekleştirilmesini zikrederken aşağıdaki hadis de boşanmada iddet süresine nasıl riayet edileceğinin pratik örneğini teşkil ederek ayeti tefsir etmektedir.

أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَخْبَرَهُ: أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ وَهِيَ حَائِضٌ، فَذَكَرَ عُمَرُ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَتَعَيَّطَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ: «لِيُرَاجِعَهَا، ثُمَّ يُمْسِكُهَا حَتَّى تَطْهُرَ، ثُمَّ تَحِيضَ فَتَطْهُرَ، فَإِنْ بَدَأَ لَهُ أَنْ يُطْلِقَهَا فَلْيُطْلِقْهَا طَاهِرًا قَبْلَ أَنْ يَمْسَهَا، فَتِلْكَ الْعِدَّةُ كَمَا أَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ

“Abdullah ibni Ömer (r.a), Rasulullah (a.s)’ın zamanında karısını hayız halinde iken boşamıştı. Ömer bin el-Hattab (r.a) bu durumu Rasulullah (a.s)’a sordu. Rasulullah (a.s): ‘Abdullah’a emret karısına geri dönsün! Sonra kadın hayızdan temizlenip tekrar hayız oluncaya, sonra tekrar temizleninceye kadar onu evinde tutsun! İkinci hayızdan temizlendikten sonra dilerse o kadını evinde evliliğini devam ettirmek için tutsun, dilerse cima şeklinde ona dokunmadan boşasın! İşte bu iki hayız ve tuhur dönemi, kadınların boşanmaları için Allah’ın emrettiği iddet süresidir!’ buyurdu.”

Hadiste boşanmaya karar verilmesi durumunda hayızlı iken bunun yapılmaması belirtilmektedir. Bu durumda anlam şöyle olmaktadır. Boşanmayı isteyip buna irade gösterdiğinizde kadınların iddetlerini sayın, temiz iken onları boşayın, hayızlı halde iken boşamayın. Bundan, kadın hayızlı iken boşanmasının nehyedildiğini anlıyoruz. Diğer taraftan kadın hayızlı iken eşler arasında daha olumsuz bir hava olacağı için bu olumsuz havada karar vermek sağlıklı bir karar olmayacaktır. Hayız halinin bitmesi ile daha doğal ve psikolojik olarak daha iyi bir hava olacağı için boşanmadan vazgeçilme olasılığı da bulunmaktadır.¹⁵⁷ Böylece ayet, hadisle desteklenerek anlam daha güçlü hale getirilmiştir.

C. Kur’an’ın Selef Sözüyle Tefsiri

Eserde Kur’an’ın Kur’an’la ve Sünnetle tefsir edilmesinin yanında selef sözünün de önemsenerek bu konuda çokça örnekler verildiğini görmek mümkündür.

1. Bakara Suresi

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَا تُنْفِسْكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ اللَّهِ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ

“Onları hidayete erdirmek sana ait değildir. Fakat Allah, dilediğini hidayete erdirir. Hayır olarak ne harcarsanız, kendiniz içindir. Zaten siz ancak Allah’ın rızasını kazanmak için harcarsınız. Hayır olarak her ne harcarsanız -hiç hakkınız yenmeden- karşılığı size tastamam ödenir.”¹⁵⁸

¹⁵⁶ Talak, 65/1.

¹⁵⁷ MUSLİM vd., Et-Tefsiru’l-Mevdui Li Suveri’l-Kur’ani’l-Kerim, VIII, s. 219.

¹⁵⁸ Bakara, 2/272.

Bu ayet inmeden önce sadaka ve iyiliklerin sadece mü'minlere yapılacağı düşünülmekteydi. Bu ayet inince müşriklere iyilik yapılabileceği konusu netleşmiştir. İbn Abbas bu konuda “Sahabeden bir kısmı müşrik olan akrabalarına herhangi bir iyilik yapmayı müşrik olmalarından ötürü hoş görmeyip bu konuyu sorduklarında bu ayet nazil oldu”¹⁵⁹ demektedir.

Ayette öncelikle hidayetini Allah tarafından olduğu net olarak zikredilmektedir. Diğer taraftan yapılan iyilikler iyi niyetlerimize bağlı olarak mutlaka karşılık bulup Ahirette karşımıza çıkacaktır.¹⁶⁰ Sahabi, daha önceki uygulamayı zikrederek bu ayetin nazil olmasıyla önceki uygulamanın sona erdiğini haber vermektedir. Müşriklerden çok çeken ve onların saldırılarına maruz kalan Müslümanlar aralarında savaş olmaması durumunda müşriklere iyilik yapılabileceğini bilmiyorlardı. Böylece ayet, sahabi tarafından tefsir edilerek müşrik olan ancak sosyal hayat içerisinde ilişki içerisinde olunması gereken kişilere de iyilik yapılabileceği ifade edilmiş olmaktadır.

2. Zümer Suresi

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعٌ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعاً مُخْتَلِفاً أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرّاً ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَاماً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا لِأُولِي الْأَلْبَابِ

“Görmedin mi? Allah gökten bir su indirdi, onu yerdeki kaynaklara yerleştirdi, sonra onunla türlü türlü renklerde ekinler yetiştiriyor. Sonra onlar kurur da sapsarı olduklarını görürsün. Sonra da onu kuru bir kırıntı yapar. Şüphesiz bunlarda akıl sahipleri için bir öğüt vardır.”¹⁶¹

Müellif konuyu izah etmek için farklı bir hitapla şöyle başlamıştır: Ey akıl sahibi insan! Allah'ın, kudretiyle bulutlardan yeryüzündeki pınarlara ve nehirlerle su akıttığını görmedin mi? Müfessirler bunun pınarlardaki suların yağmur suyu olduğuna delil olduğunu söylerler. Yer yağmur suyunu emer sonra pınarlardan aşamalı olarak su çıkar.¹⁶² İbn Abbas: “Yeryüzünde yağmur suyu dışında hiçbir su yoktur. Sadece yerin yapısından dolayı suyun niteliğinde değişiklik olur”¹⁶³ demektedir.

Gökyüzünden inen su yeryüzünde bir canlılık oluşturur. Toprak içerisindekiler yeşererek farklı renk ve tatlarda bitkiler, meyveler ve sebzeler olarak

¹⁵⁹ İBN KESİR, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, I, s. 703.

¹⁶⁰ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, I, s. 361-362.

¹⁶¹ Zümer, 39/21.

¹⁶² MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, VI, ss. 490-491.

¹⁶³ İBN KESİR, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, III, s. 217.

ortaya çıkar.¹⁶⁴ Küçük tohumlar sadece bir tade sahip suyla yerin derinliklerinde farklı çeşit, renk ve tatlara sahip sebze, meyve ve çiçekler meydana getirir.¹⁶⁵ Sonra bu rengarenk meyve, sebze ve çiçekler sararır, kurur ve çerçöp olur. İşte bu Allah'ın kudretini anlamak isteyen insanlara en iyi öğüt ve ibrettir. Bu ayet insan hayatının dünya hayatıyla ilişkisini örneklemektedir. İnsanın doğup, büyüüp sonra ölüme doğru gitme süreciyle ayetteki örnek birbirine benzemektedir. Dolayısıyla bu ayetten kastedilen insanın geçici olan bu dünyaya kendini kaptırarak asıl sorumluluklarını unutmamasıdır.¹⁶⁶ Aşağıdaki ayetler de bunu desteklemektedir.

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَّاحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقْتَدِرًا

“Onlara şunu da misal göster: Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, bu su sayesinde yeryüzünün bitkisi (önce gelişip) birbirine karışmış; arkasından rüzgârın savurduğu çerçöp haline gelmiştir. Allah, her şey üzerinde iktidar sahibidir.”¹⁶⁷

إِغْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرِيهُ مُمْسِرًا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ

“Bilin ki dünya hayatı ancak bir oyun, eğlence, bir süs, aranızda bir övünme ve daha çok mal ve evlât sahibi olma isteğinden ibarettir. Tıpkı bir yağmur gibidir ki, bitirdiği ziraatçıların hoşuna gider. Sonra kurur da sen onun sapsarı olduğunu görürsün; sonra da çer çöp olur. Ahirette ise çetin bir azap vardır. Yine orada Allah'ın mağfireti ve rızası vardır. Dünya hayatı aldatici bir geçimlikten başka bir şey değildir.”¹⁶⁸

İbn Kesir bu konuda şöyle demektedir:

“Dünya işte böyledir; ilkin yemyeşil ve güzel sonra ise sapsarı ve işe yaramaz. İnsan da ilkin güçlü, kuvvetli ve genç sonra yaşlılık ve ölüm. Mutluluk ise Ahiret için yapılan yatırıma bağlıdır.”¹⁶⁹

Bu bölümde Kur'an'ın selef sözüyle tefsir edilmesine örnek verilirken ayet başka ayetlerle tefsir edildiği görülecektir. Oysa Kur'an'ın Kur'an'la tefsiri bu bölümde bulunmamaktadır. Ancak konunun iç bütünlüğünün bozulmaması düşünülerek ayetin ayetlerle desteklenmesi örnekleri tarafımızdan çıkarılmamıştır. Böylece ayet başka ayetlerle desteklenmiş selef sözü de kullanılarak anlam daha da güçlendirilmiştir.

3. Fatır Suresi

¹⁶⁴ SABUNİ, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefasir*, Şam, Dâru's-Sabuni, III, 76.

¹⁶⁵ BEKAİ, Burhanu'd-Din Ebi'l-Hasen İbrahim, *Nazmu'd-Durer fi Tenasubi'l-Ayati ve's-Suver*, Beyrut, Daru'l-Kutub el İlmiyye, 1995, VII, s. 243.

¹⁶⁶ MUSLİM vd., *Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim*, VI, ss. 490-491.

¹⁶⁷ Kehf, 18/45.

¹⁶⁸ Hadid, 57/20.

¹⁶⁹ İBN KESİR, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, II, s.217.

الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنَحَةٍ مِثْلَى وَثَلْتِ وَرُبَاعٍ يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكُ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah'a hamdolsun. O, yaratmada dilediği arttırmayı yapar. Şüphesiz Allah, her şeye gücü yetendir. Allah'ın insanlara açacağı herhangi bir rahmeti tutup hapseden olamaz. O'nun tuttuğunu O'ndan sonra salverecek de yoktur. O, üstündür, hikmet sahibidir.”¹⁷⁰

Müellif bu ayetin tefsirinde şunları kaydetmiştir: Allah, evvela kendisine hamd ederek hamdın kendisine nasıl yapılması gerektiğini öğretmektedir. Hamd her yarattığını en güzel ve mükemmel bir şekilde yaratanadır. “فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ” yerlerin ve göklerin daha önce benzeri görülmemiş şekilde yaratılması anlamına gelmektedir. ¹⁷¹İbn Abbas şöyle demektedir, “İki bedevi Arabın, bir kuyunun başında tartıştıklarını görene kadar ‘فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ’ ‘Gökleri ve yeri yaratan’ ifadesini anlayamamıştım. Onlardan biri diğerine kuyuyu ilkin ben kazımaya başladım, ben yarattım anlamında ‘انا فطرتها’ veya ‘انا ابدأتها’ ifadesini kullanmaktaydı.”¹⁷² Böylece sahabe, bedevi Arapların bir konuda yaptıkları tartışma neticesinde kullanmış oldukları deyimden ayetin başındaki ‘فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ’ ‘Gökleri ve yeri yaratan’ ifadesinin ne anlama geldiğini belirtmekteydi. Böylece surenin başındaki “فَاطِر” kelimesi üzerinde durulmuş, fatır kelimesinin ne anlama geldiği anlatılarak “الحمد” ifadesi ile anlam ilişkisi ortaya çıkarılmış selefin bu konudaki açıklaması da kurulan anlam bağıyla desteklenmiştir.

4. Ahkaf Suresi

قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَّبِعْ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ

“De ki: Ben peygamberlerin ilki değilim. Bana ve size ne yapılacağını da bilmem. Ben sadece bana vahyedilene uyarım. Ben sadece apaçık bir uyarıcıyım.”¹⁷³

Müellif bu bölümde İbn Abbas ve Hasan el Basri'nin görüşlerini nakletmekle yetinmiş, ayrıca bir yorum yapma gereği duymamıştır. Buna göre: İbn Abbas ve diğerleri “قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِنَ الرُّسُلِ” için “Ben ilk peygamber değilim, benden

¹⁷⁰ Fatır, 35/1-2.

¹⁷¹ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, VI, s. 241

¹⁷² İBNU'L-CEVZİ, Zadu'l-Mesir fi İlmi't-Tefsir, VI s. 472.

¹⁷³ Ahkaf, 46/9.

*önce de peygambeler gelmişti” anlamına geldiğini söylemişlerdir.*¹⁷⁴ Hasan el Basri de ayetin وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ “Bana ve size ne yapılacağını da bilmem.” Kısmı için cennette elçilerden söz alındığı için bu ifade ahiret için geçerli değildir. Böylece anlam şöyle olmaktadır: Ben dünyada bana ve size ne olacak bilmiyorum. Diğer peygamberlerin yurtlarından çıkarıldıkları gibi çıkarılacak mıyım çıkarılmayacak mıyım; öldürülecek miyim, öldürülmeyecek miyim? Ümmetin yalancılardan mı olacak yoksa doğrulayanlardan mı? Gökyüzünden taşlanacak mı yoksa bir fırtınayla helak mı olacak? ¹⁷⁵ Ayetin birinci kısmında bulunan “Ben peygamberlerin ilki değilim” ifadesi İbn Abbas tarafından “benden önce de peygamberler gelmişti” şeklinde tefsir edilmiş ikinci kısmında bulunan “Bana ve size ne yapılacağını da bilmem” ifadesi Hasan el Basri tarafından “Ben dünyada bana ve size ne olacak bilmiyorum. Diğer peygamberlerin yurtlarından çıkarıldıkları gibi çıkarılacak mıyım çıkarılmayacak mıyım; öldürülecek miyim, öldürülmeyecek miyim? Ümmetin yalancılardan mı olacak yoksa doğrulayanlardan mı? Gökyüzünden taşlanacak mı yoksa bir fırtınayla helak mı olacak?” şeklinde tefsir edilerek anlamsal ilişki kurulması okuyucuya bırakıldığı düşünülmektedir. İbn Abbas ve Hasan el Basri’nin tefsiri ayeti yeterince açıklamış olmakla birlikte anlam bağının kurulmaması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

5. Rahman Suresi

رَبُّ الْمَشْرِقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ

“(O,) iki doğunun ve iki batının Rabbidir.”¹⁷⁶

Müellif, ayetin tefsirine başlarken herhangi bir yorum yapmadan Razi’nin şu ifadelerini vermeyi tercih etmiştir: Ayette geçen الْمَشْرِقَيْنِ “iki doğu” ve الْمَغْرِبَيْنِ “iki batı” ifadelerinde Allah’ın büyüklüğü, kudreti, Rububiyyeti, yaratması, mülkü ve takdiri açılarından büyük nimetler vardır. İbn Abbas şöyle demiştir, “Güneş için yazın bir doğuş ve bir batış, kış için de bir doğuş bir batış vardır.”¹⁷⁷ Eserde ayetin tefsiri ile ilgili Razi’den alıntı yapılarak İbn Abbas’ın görüşü verilmiş bunun dışında

¹⁷⁴ KURTUBÎ, El-Câmi’ Li-Ahkâmi’l-Kur’ân, XVI, s.185; İBN KESİR, Tefsiru’l-Kur’ani’l-Azim, IV, s.154.

¹⁷⁵ TABERÎ, Camiu’l-Beyan fi Te’vili’l-Kur’an, XXVI, s.7-8; MUSLİM vd., Et-Tefsiru’l-Mevdui Li Suveri’l-Kur’ani’l-Kerim, VII, s. 187-188.

¹⁷⁶ Rahman, 55/17.

¹⁷⁷ EBU HATİM, Ebu Muhammed Abdurrahman bin Ebi Hatim er’-Razi, Tefsirul Kuranil Azim, Lübnan, Mektebetu’l-Asriyye, X, s. 3322.

herhangi bir görüşe yer verilmemiş ve yorum da yapılmamıştır. Böylece eserin genel usulüne göre ayetin tefsirinin zayıf kaldığını söylemememiz mümkündür.

D. Fıkhi Konulara Yaklaşımı

Eserde tefsiri yapılan ayetlerin fıkhi çıkarımları varsa bunlara kısaca değinilmektedir. Ancak genel olarak fıkhi konularda detaylara çok girilmemekte, mezhepsel farklılıklar zikredilmemektedir. Fıkhi ihtilaflara ise hiç değinilmemektedir.

1. Bakara Suresi

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ أَيَّاماً مَّعْدُودَاتٍ فَمَن كَانَ مِنكُم مَّرِيضاً أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ فَمَن تَطَوَّعَ خَيْراً فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَن كَانَ مَرِيضاً أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَيْكُم وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı. Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır. O sayılı günler), insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır. Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa onu oruçla geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez. Bu da sayıyı tamamlamanız ve hidayete ulaştırmasına karşılık Allah'ı yüceltmeniz ve şükretmeniz içindir.”¹⁷⁸

Eserde fıkhi çıkarımlar bazen müstakil bölüm olarak bazen şeri hükümler başlığıyla birlikte bazen de çıkarılması gereken dersler zikredilirken yapılmıştır. Buna göre; Ramazan orucu her Müslümana farzdır. Farz olan orucun ayı Ramazan ayıdır. Ramazan ayında oruç tutamayacak kadar hasta olan ve yolcu olan diğer günlerde kaza edebilir. Sürekli hasta ve oruç tutamayacak kadar yaşlı olanların her

¹⁷⁸ Bakara 2/183-185.

gün için bir miskin doyurmaları gerekir.¹⁷⁹ Fıkhi çıkarımlar böylece bir başlık altında değil, verilmek istenen güncel ders ve çıkarımlar paralelinde yapılmıştır. Fıkhi çıkarımlar bazen başka başlıklar altında bazen müstakil bir başlık altında bazen de ayetlerden çıkarılacak dersler başlığı altında yapılmasının eserin usulüne uygun olmadığı düşünülmektedir.

2. Nisa Suresi

وَأَتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا

“Yetimlere mallarını verin, temizi pis olanla değişmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak (kendi malınız mı gibi) yemeyin; çünkü bu, büyük bir günahtır.”¹⁸⁰

Müellife göre yetim mallarının kullanımı iki şekilde anlaşılabileceği belirtilmiştir. Birincisi; rüşd yaşına gelmesine rağmen yetim olarak isimlendirilmesinin mecazi olduğudur. Çocuk rüşd yaşına geldiğinden artık yetim olduğu söylenemez. فَالْقِي السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ “Sihirbazlar derhal secdeye kapandılar.”¹⁸¹ Ayetinde sihirbazların iman ederek secde ettiklerine işaret edilmektedir. Sihirbazlar iman ettikten sonra sihirbazlıkları kalmamış olmasına rağmen ayet sihirbazların iman etmeden önceki vasıflarıyla onları zikrediyor¹⁸² denerek sihirbazlar secdeye kapandıktan sonra Müslüman oldukları dolayısıyla artık sihirbaz olarak tanımlanamayacaklarına rağmen ayeti kerimde onlardan “sihirbazlar” olarak bahsedilmiştir. Yetim olup rüşd yaşına girdikten sonra yetim olarak kabul edilmeyenler “sihirbazlar” olarak tanımlanmaları örneğinde olduğu gibi mecazen onlara da “yetim” denmiş olabileceği kıyası yapılmıştır.

İkinci mana ise, bülûğ yaşına gelmemiş çocukla bülûğ çağını geçmiş ancak akli melekeleri yeterli olmayan kişilerin mallarının korunması ve onlar için harcanması şeklinde izah edilerek¹⁸³ surede fıkhi yönü olan ayetler bu çerçevede izah edilmeye çalışılmıştır.

3. Maide Suresi

¹⁷⁹ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, I, ss. 218-19.

¹⁸⁰ Nisa, 2/2.

¹⁸¹ Şuara, 26/46.

¹⁸² KURTUBÎ, El-Câmi' Li-Ahkâmi'l-Kur'an, II, s.14.

¹⁸³ a.g.e, II, s.14; MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, II, ss. 12-13.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوفُوا بِالْعُقُودِ أُحْلِلْتُ لَكُمْ بِهِيْمَةَ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُثْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُجَلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرْمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ

“Ey iman edenler! Akitlerinizi yerine getirin. İhramlı iken avlanmayı helâl saymamanız kaydıyla, okunacak (bildirilecek) olanlardan başka hayvanlar, size helal kılındı. Şüphesiz Allah istediği hükmü verir”.¹⁸⁴

Müellife göre surenin başında hayvanların etlerini yemenin helal aldığı zikredildikten sonra *إِلَّا مَا يُثْلَى عَلَيْكُمْ* “size okunacaklar dışında kalan”¹⁸⁵ istisna edilmiş, üçüncü ayette de istisnalar zikredilmiştir. Buna göre: Usulüne uygun kesilmeksizin veya avlanmaksızın öldürülmüş veya kendiliğinden ölmüş hayvan, boğazlanma veya başka bir sebeple hayvanın damarlarından akıp boşalan kan, evcil veya yabani domuzun eti, kemiği, yağı, derisi ve sütü olmak üzere domuzdan elde edilen her şey, Allah'tan başkası adına kesilen hayvanın eti, yüksek yerden düşerek veya atılarak ölen hayvanın eti, bir başka hayvan tarafından boynuzlanarak öldürülen hayvanın eti, yırtıcı hayvanların öldürüp parçaladığı hayvanın eti ile herhangi bir şekilde nefesi tıkanıp boğularak ölen hayvanın eti haram kılınmıştır.¹⁸⁶ Bu surede olduğu gibi bazı surelerde ayette zikredilen hususlar ayrıca izah edilmemiş veya bazı küçük açıklamalarla yetinilmiştir. Ayetlerin yeterince açık olması durumunda yorum ve açıklamalardan kaçınılması eserin kurgusuna uygun düşmektedir.

4. Tevbe Suresi

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ

“Ey iman edenler! Kafirlerden (öncelikle) yakınınızda olanlarla savaşın ve sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki Allah kendisine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir”.¹⁸⁷

Müellife göre bu ayette kafirler tarafından Müslümanların herhangi bir şehrine saldırı olması durumunda, orada yaşayan Müslümanların kafirlere karşı savaşarak kafirleri o bölgelerden çıkarmaları farzı ayndır. O bölge halkının buna gücünün yetmemesi durumunda ise civar bölgelerdeki Müslümanların o Müslümanlara düşman orduları yenilene kadar yardım etmesi farzı ayndır.¹⁸⁸ Bir diğer ayeti kerimede şöyle buyurulmaktadır:

¹⁸⁴ Maide, 5/1.

¹⁸⁵ Maide, 5/1.

¹⁸⁶ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, II, ss. 294-295.

¹⁸⁷ Tevbe 9/123.

¹⁸⁸ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, III, s. 257.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ اتَّقُوا اللَّهَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ اتَّقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْضَيْتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ
الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ

“Ey iman edenler! Ne oldunuz ki, size "Allah yolunda sefere çıkın" denilince, yere çakılıp kaldınız. Yoksa ahiretten vazgeçip dünya hayatını mı seçtiniz? Oysa ahirete göre dünya hayatının yararı, pek az bir şeydir.”¹⁸⁹

Bu ayetten ise şu fıkhi sonuç çıkarılmıştır. İmam seferberlik ilan ettiğinde veya bir topluluğu savaşa katılmak üzere çağırdığında, Müslümanlara karşı genel bir savaş olması durumunda mal, can, dil ve kalemle her türlü imkanla savaşa karşı koyarak imama uymak farzı ayndır.¹⁹⁰ Eserde, ayetlerden yapılan çıkarımlarda özellikle günümüzle anlam bağı kurulması, ifadelerin güncel olması ve fıkhi ihtilaflardan uzak durulması göze çarpmaktadır. Ancak bazı ayetlerde doyurucu bilgiler verilirken baze ayetlerde yüzeysel geçilmesinin bir eksiklik olduğu düşünülmektedir.

E. Esbab-ı Nüzul

Eserin dikkat çeken özelliklerden biri, ayetin veya surenin sebep-i nüzulünü önemsenmesidir. Surenin sebep-i nüzulü, ayetin/ayetlerin sebep-i nuzülleri ile ilgili çoğunlukla o konudaki hadisler zikredilmiş, varsa selefin ayet veya surenin nüzuluyla ilgili sözü aktarılmış bazen de ayet veya surede işlenen konudan ayetin nerede ve hangi ortamda geçtiği tefsir kaynaklarından alıntı yapılarak veya yorum yapılarak zikredilmiştir. Farklı rivayetler olması durumunda da bu farklı rivayetler zikredilmiştir. Ancak sureden sureye sebep-i nüzullerin kullanılmasında bariz bir fark göze çarpmaktadır. Bazı surelerde hem ilgili hadisler bolca kullanılmış, tefsirlerden alıntılar yapılmış ve yorumlar yapılmış, bazı surelerde sadece hadis zikredilmiş bir bağlantı kurma, yorum yapma ihtiyacı hissedilmemiş, bazen de herhangi bir kaynak gösterilmeden sadece yorum yapılmıştır.

1. İbrahim Suresi

أَلَمْ نَرِ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَبِئْسَ الْقَرَارُ

“Allah'ın nimetine nankörlükle karşılık veren ve sonunda kavimlerini helâk yurduna sürükleyenleri görmedin mi? Onlar cehenneme girecekler. O ne kötü karargâhtır.”¹⁹¹

¹⁸⁹ Tevbe 9/38.

¹⁹⁰ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, III, s. 258.

¹⁹¹ İbrahim, 14/28-29.

Müellif, eserinde İbrahim suresinin tefsirinde esbabı nüzule başvurarak Zemahşeri'den nakille şu bilgileri vermektedir: Hasen, İkrime ve Cabir'e göre Mekki, İbn Abbas, Katade, 28 ve 29. Ayetlerin Medeni olduğunu, Nuh suresinden sonra indirildiğini ifade etmişlerdir.¹⁹² Kurtubi'den nakille de şu bilgileri vermiştir: İbrahim Suresi'nin 28 ve 29. Ayetleri dışında sureyle ilgili veya surenin ayetleriyle ilgili nüzul sebebine yönelik kitaplarda her hangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu iki ayet Allah'ın kendilerine emin kıldığı, hayatı kolaylaştırdığı ve kıymetini bilmedikleri Hz. Peygamberin kendilerine gönderildiği Mekkeliler için indirilmiştir. Ayrıca bu iki ayet Bedir savaşı gününde öldürülen müşriklerle ilgilidir.¹⁹³ Zemahşeri ve Kurtubi'den nakille verilen bu bilgiler dışında surenin esbab-ı nüzuluyla ilgili kaynaklarda pek bir bilgi bulunmadığını belirterek bu bilgileri vermekle yetinmiştir. Müellifin bu surenin sebebi nüzulüyle ilgili kaynaklarda az bilgi olduğu iddiası doğru olmakla birlikte sadece 28. ve 29. Ayetlerle ilgili bilgi olduğu iddiası eksiktir.¹⁹⁴

2. *İsra Suresi*

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنَ الْأَيْاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ

“Bir gece, kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir.”¹⁹⁵

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أُنِيتُ بِالْبُرَاقِ، وَهُوَ دَابَّةٌ أَبْيَضُ طَوِيلٌ فَوْقَ الْحِمَارِ، وَدُونَ الْبُغْلِ، يَضَعُ خَافِرُهُ عِنْدَ مُنْتَهَى طَرَفِهِ»، قَالَ: «فَرَكِبْتُهُ حَتَّى أَتَيْتُ بَيْتَ الْمُقَدِّسِ»، قَالَ: «فَرَبَطْتُهُ بِالْحَلْقَةِ الَّتِي يَرْبُطُ بِهَا الْأَنْبِيَاءُ»، قَالَ: «ثُمَّ دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ، فَصَلَّيْتُ فِيهِ رَكَعَتَيْنِ، ثُمَّ خَرَجْتُ فَجَاءَنِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِإِنَاءٍ مِنْ خَمْرٍ، وَإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ، فَأَخْتَرْتُ اللَّبَنَ، فَقَالَ جِبْرِيلُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اخْتَرْتَ الْفُطْرَةَ

“Enes b. Malik der ki Rasulullah şöyle buyurdu: “Bana Burak’ı getirdiler. Bu binek, eşekten büyük, katırdan küçük idi, uzun ve beyaz bir hayvandı. Adımını gözünün görebildiği en son uzaklığa koyardı. Ben bu bineğe bindim ve Beyt-i Makdis’e kadar geldim; Burak’ı benden önceki peygamberlerin hayvan bağladığı yere bağladım. Sonra mescide girerek orada iki rekat namaz kıldım. Sonra Cebrail bana bir kap dolusu şarap bir kap dolusu da süt verdi. Ben sütü seçtim. Bunun üzerine Cebrail bana ‘Fıtratı seçtin’ dedi.”¹⁹⁶

Müellif ayeti kerimeyi verdikten sonra herhangi bir anlam bağı kurmadan sebab-i nüzule konu olan yukarıdaki hadisi paylaşmakla yetinmiş, hadisin sonunda

¹⁹² ZEMAŞERÎ, Ebu'l-Kasım Mahmud bin Ömer, *el-Keşşâf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekâvil*, Beyrut, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabi, II, 516.

¹⁹³ KURTUBÎ, El-Câmi' Li-Ahkâmi'l-Kur'ân, IX, s. 364.

¹⁹⁴ Birinci ayetin sebebi nüzulü ile ilgili KURTUBÎ, El-Câmi' Li-Ahkâmi'l-Kur'ân, IX, s. 222'de İbn Abbas'a dayandırılan bir haberle ayetin sebebi nüzulü açıklanmış, 27. Ayetin nüzul sebebinin kabir azabının varlığı olduğu hakkındaki hadis NESÂİ, *Sunen*, IV, s. 101; 52. Ayetin sebebi nüzulü ile ilgili KURTUBÎ, El-Câmi' Li-Ahkâmi'l-Kur'ân, IX, s. 253'te daha geniş bilgi bulmak mümkündür.

¹⁹⁵ İsra, 17/1.

¹⁹⁶ MUSLİM, Sahih I, s. 145.

zikredilen “fitrat” kelimesinden ne kastedildiğini Zemahşeri’ye dayandırarak kast edilen mananın “İslam” olduğunu¹⁹⁷ izah etmekle yetinmiştir.

3. Nahl Suresi

آتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ

“Allah’ın emri gelmiştir. Artık onu istemekte acele etmeyin. Allah, onların koştukları ortaklardan uzak ve yücedir.”¹⁹⁸

Müellif bu ayetin nüzul sebebiyle ilgili şunları zikretmiştir. Müşrikler, Hz. Peygamber’in haber verdiği kıyametin kopması veya müşriklerin olası helaki ile vadedilen şeyin bir an önce olması için acele edip, “onun(Hz. Muhammed)vadettiği şey doğru ise putlarımız bize şefaath eder ve bizi iddia edilen şeyden kurtarır” diyorlardı, bunun üzerine bu ayet indirildi. İbn Abbas da: “Nahl suresinin ilk ayetindeki “آتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ” “Allah’ın emri geldi!” kısmı inzal olunca sahabe Allah’ın azabının yaklaştığını düşünerek çok korkmuştu. Bunun üzerine “فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ” “Artık onu istemekte acele etmeyin” kısmı inzal oldu.”¹⁹⁹ demiştir.

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللَّهُ مَن يَمُوتُ بَلَىٰ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

“Onlar: “Allah ölen bir kimseyi diriltmez” diye olanca güçleriyle Allah’a yemin ettiler.

Aksine, bu O’nun bizzat kendisine karşı gerçek bir vâdidir. Fakat insanların çoğu bilmez.”²⁰⁰

قال الربيع بن أنس، عن أبي العالية: كان لرجل من المسلمين على رجل من المشركين دين، فأتاه يتقاضاه، فكان فيما تكلم به: والذي أرجوه بعد الموت، فقال المشرك: وإنك لتزعم أنك لتبعث بعد الموت؟! فأقسم بالله لا يبعث الله من يموت، فأنزل الله تعالى هذه الآية.

Bu ayetin nüzülüyle ilgili de şunları zikretmiştir: Ebu'l-Aliye'den rivayetle Rebî ibn Enes der ki: Bir Müslümanın müşriklerden bir adamdan alacağı vardı ve onu istemeye gelmişti. Konuşma sırasında Müslüman: "Ölümünden sonra öyle umuyorum ki..." deyince müşrik: "Sen, ölümünden sonra tekrar diriltileceğim mi sanıyorsun?" deyip "Vallahi Allah ölenleri yeniden diriltecek değildir." diye yemin etti de bunun üzerine Allah Tealâ bu âyet-i kerimeyi indirdi.²⁰¹

¹⁹⁷ ZEMAHŞERÎ, Keşşâf, I, s. 108.

¹⁹⁸ Nahl, 16/1.

¹⁹⁹ ZUHAYLÎ, Tefsiru'l-Munir, XIII, s. 83.

²⁰⁰ Nahl, 16/38.

²⁰¹ ZUHAYLÎ, Tefsiru'l-Munir, XIII, s. 129.

وَاللَّهُ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Kıyametin kopması ise, göz açıp kapama gibi veya daha az bir zamandan ibarettir. Şüphesiz Allah, her şeyi kadirdir.”²⁰²

Kafirler alay ederek kıyametin bir an önce kopmasını istediklerinde bu ayet nazil olmuştu.²⁰³

يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ

“Onlar Allah'ın nimetini bilirler (itiraf ederler). Sonra da onu inkâr ederler. Onların çoğu kâfirdir.”²⁰⁴

أَنَّ أَعْرَابِيًّا أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَهُ، فَقَرَأَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا} قَالَ الْأَعْرَابِيُّ: نَعَمْ. قَالَ: {وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ} قَالَ الْأَعْرَابِيُّ: نَعَمْ. ثُمَّ قَرَأَ عَلَيْهِ، كُلَّ ذَلِكَ يَقُولُ الْأَعْرَابِيُّ: نَعَمْ، حَتَّى بَلَغَ: {كَذَلِكَ يُبَيِّنُ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ} فَوَلَّى الْأَعْرَابِيُّ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: {يَعْرِفُونَ نِعْمَةَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ}

Müellif bu ayetin nüzul sebebiyle ilgili şunları zikretmiştir:

“İbn Ebî Hâtim'in Mücâhid'den rivayetle tahricine göre bir bedevî Hz. Peygamber (a.s.)'e gelmiş ve ondan (kendisine bir şeyler vermesini) istemiştir. Allah'ın Rasûlü (a.s.) ona: *وَجَعَلَ لَكُمْ* 205 âyet-i kerimesini okumuş. Bedevi: "Evet." demiş. Sonra Allah'ın Rasûlü (s.a.v.) ona: aynı ayeti bir daha okumuş, "Evet." demiş. Sonra âyet-i kerimenin devamını okumuş, bedevi hep evet, diyormuş. Sonunda *كَذَلِكَ يُبَيِّنُ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ* 206 kısmına ulaşınca bedevi (kızarak) kalkıp arkasını dönmüş gitmiş ve işte bunun üzerine Allah Tealâ bu ayeti indirmiştir.”²⁰⁷

Eserde genel itibariyle esbab-ı nüzul üzerinde durulmaktadır. Ancak sebep-i nüzul başlığında bazen hiç yorum yapılmadan konuyla ilgili hadisler zikredilmekte bu durumda anlam ilişkisi kurulmakta zorluk göze çarpmaktadır. Bazen, sebep-i nüzulle ilgili rivayetler hiç zikredilmeden yorum yapılmakta, bazen de her ikisi yapılarak doyurucu bilgi verilmektedir. Bazı surelerin nüzul sebebiyle ilgili doyurucu bilgi verilirken bazılarının yüzelsel geçildiği göze çarpmaktadır.

²⁰² Nahl, 16/77.

²⁰³ BEĞAVİ, Muhammed ibnu'l-Huseyn bin Mesud, *Tefsiru'l-Begavi*, Riyad, Dar'u Taybe, 2002, III, s. 79.

²⁰⁴ Nahl, 16/83.

²⁰⁵ Nahl, 16/80.

²⁰⁶ Nahl, 16/81.

²⁰⁷ İBN KESİR, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, IV, s. 492.

4. Ankebut Suresi

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

“Biz, insana, ana-babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Eğer onlar, seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber vereceğim.”²⁰⁸

Müellif ayetin sebab-i nüzulü ile ilgili şu rivayeti vermiştir:

“Davud et-Tayâlisî'nin Mus'ab ibn Sa'd'den, o da babasından rivayet ederek şunları zikrediyor: “Annem Ümmü Sa'd: "Allah, ana-babaya itaati emretmiyor mu? Madem öyle sen girmiş olduğun Muhammed'in dinini inkâr edip eski dinine dönmedikçe yemek yemeyeceğim, bir şey içmeyeceğim (tâ ki öleyim de sana anasının katili desinler.)" dedi. Yemekten içmekten imtina etti. Sonunda ağzını (zorla) sopayla açmaya (ve ağzına bir şeyler akıtmaya) başlayınca bu ayet nazil oldu.”²⁰⁹

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَهُمْ صُبُلًا وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ

“Bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz.

Hiç şüphe yok ki Allah iyi davrananlarla beraberdir.”²¹⁰

Müellif bu ayeti kerimenin sebab-i nüzulü ile ilgili de şu rivayeti vermiştir: Katâde'den rivayette o şöyle anlatıyor: “İman ettikleri halde Mekke-i Mükەرreme'de kalan bazı kimseler, Hz. Peygamber (s. a.v.)'in bulunduğu Medine-i Münevvere'ye hicret etmek üzere yola çıktılar. Ancak müşrikler bunları yakalayıp tekrar Mekke-i Mükەرreme'ye dönmeye mecbur ettiler. Bu döndürülmeleri üzerine yine onlar hakkında inen âyeti Medine'deki arkadaşları onlara yazıp gönderince bu sefer yine hicret için yola çıktılar ve peşlerinden yetişen müşriklerle savaştılar; içlerinden bir kısmı öldürülürken bir kısmı da kurtuldu. İşte bunun üzerine bu ayet nazil oldu”²¹¹ demiştir.²¹²

Bu sure ile ilgili de kaynaklarda surenin farklı ayetleri ve sure ile ilgili birçok esbab-ı nüzul olmasına rağmen birçoğu zikredilmemiştir.

5. Kamer Suresi

إِفْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرَضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُسْتَقَرٌّ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْأَنْبَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ حِكْمَةٌ بَالِغَةٌ فَمَا تُغْنِ النُّذُرُ

²⁰⁸ Ankebut, 29/8.

²⁰⁹ MÜDERRİS, Abdülkerim Muhammed, *Mevahibu'r-Rahman fî Tefsiri'l-Kur'an*, Bağdat, Daru'l-Hurriyeti li-Tıbaah, 1988, VI, s. 255.

²¹⁰ Ankebut, 29/69.

²¹¹ ZUHAYLÎ, Tefsiru'l-Münir, XX, s. 186.

²¹² MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, V, ss. 580-581.

“Kıyamet yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar bir mucize görürlerse hemen yüz çevirirler ve: Eskiden beri devam edegelen bir büyüdür, derler. Yalanladılar ve kendi heveslerine uydular. Halbuki her işin ulaşacağı yeri vardır. Andolsun onlara, kötülükten önleyecek nice önemli haberler gelmiştir. Bu büyük bir hikmettir. Fakat (yüz çevirene) uyarılar ne fayda verir!”²¹³

Enes'ten b. Malikten gelen rivayette şunlar zikredilmiştir: “Mekkeliler Hz. Peygamber (a.s.)'den mucize göstermesini istediler de ay Mekke'de iki kere (ikiye) yarıldı ve bunun üzerine Kamer suresinin birinci âyeti nazil oldu.”²¹⁴

Abdullah ibn Mes'ûd'dan rivayette o şöyle anlatıyor:

“Rasûlullah (a.s.) zamanında ay (ikiye) yarılıp ayrıldı. Kureyşliler: "Bu İbn Ebî Kebşe (Hz. Muhammed'i kastediyorlar)'nin yaptığı bir büyüdür. Sizi büyüledi de ayı yarılmış gördünüz. Evet sizi büyüledi ama yolda olan yolcuları da büyülemiş olamaz ya. Onlara bir sorun bakalım ay gerçekten ikiye ayrılıp yarılmış mı?" dediler ve yoldan gelen yolculara sordular, onlar da: "Evet ayın ikiye varıldığını biz de gördük." dediler ve işte bunun üzerine bu ayetler indirildi demiştir.”²¹⁵

Hz. Peygamberin ayı yarmasıyla ilgili iki haber ayetin sebebi nüzulüne örnek gösterilmiştir. ²¹⁶ Görüldüğü gibi müellif eserinde bazı ayetlerin tefsirinde sebebi nüzula başvurmuştur. Eserin tamamını esbabı nüzul açısından incelediğimizde şöyle bir tabloyla karşılaşırız. Genel itibariyle eserde esbab-ı nüzul üzerinde durulmuş, bu konuda çokça örnekler verilmiştir. Ancak sureler arasında bariz bir fark görmek mümkündür. Bazı surelerde birçok kaynaktan çok sayıda rivayet verilirken bazı surelerde ise kısıtlı sayıda örnek verilmiştir. Verilen örneklerin bir kısmı direkt sebab-i nüzulle ilgili iken bir kısmı müellif tarafından sebebi nüzulle ilgili olduğu düşünülerek verilen örneklerdir. Kimi zaman ayetin sebab-i nüzulü ile ilgili gelen haberler senetleriyle verilmiş kimi zaman ise tefsir kaynaklarından alınan yorumla yetinilmiştir. Sebeb-i nüzul başlığında bazen hiç yorum yapılmadan konuyla ilgili hadisler zikredilmektedir. Bu durumda anlam ilişkisi kurulmakta zorluk göze çarpmaktadır. Örneğin İsra suresinin nüzul sebebiyle ilgili kaynaklarda ²¹⁷ bolca rivayet bulunurken eserde bunların bir çoğuna yer verilmemiştir.

²¹³ Kamer, 54/1-5.

²¹⁴ BUHÂRÎ, Sahih, “Tefsîri'l-Kur'ân” 4867, (VI, 142).

²¹⁵ BEYHAKÎ, Ahmed bin Huseyn bin Ali bin Musa el-Horasani, *Delailu Nubuvveti ve Marifeti Ahval'i Sahibi's-Seriati*, Beyrut, Daru'l-Kutub İlmiyye, 1984, II, s. 266.

²¹⁶ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, VII, s. 515-516.

²¹⁷ İBN KESİR, Tefsiru Kur'ani'l-Azim, V, s.88; KURTUBÎ, El-Câmi' Li-Ahkâmî'l-Kur'ân, X, ss. 176-77; TABERİ, Câmiu'l-Beyân, XV, ss. 74-75.

F. Eserin Bilimsel Konulara Yaklaşımı

Eserin metodunun yeni olması ve Kur'an'ın anlaşılması uğraşısını ön planda tutması nedenlerinden ötürü bilimsel konulara önem verildiği göze çarpmaktadır. Bu anlamda bilimsel konulara ayetler ışığında değinilmekte, bahsi geçen konularda farklı eserlerden faydalanılmaktadır. Ancak Kur'an'ı Kerim'de dolaylı veya direkt olarak geçen evrenin sürekli genişlemesi,²¹⁸ göklerle yerin ayrılması,²¹⁹ dünyanın yörüngesi,²²⁰ göklerin yedi tabaka oluşu,²²¹ gökyüzündeki korunmuş tavan,²²² dağların yürümesi²²³ ve iki denizin birbirine karışmaması²²⁴ gibi birçok ayete bilimsel anlamda hiç değinilmemiş olması önemli bir eksiklik olduğunu düşündürmektedir.

1. Bakara Suresi

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى فَأَعِزُّوا نَفْسَكُمْ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرُبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهُرْنَ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ

“Sana kadınların ay halini sorarlar. De ki: O, bir rahatsızlıktır. Bu sebeple ay halinde olan kadınlardan uzak durun. Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri vakit, Allah'ın size emrettiği yerden onlara yaklaşın. Şunu iyi bilin ki, Allah tevbe edenleri de sever, temizlenenleri de sever.”²²⁵

Müellife göre hayız, kadın baliğ olduktan sonra özel zamanlarda akan kan anlamına gelmektedir. Ayet, hayızlı iken kadınla cima yapmamayı çok veciz ve öz bir şekilde anlamı güzelleştirerek “eza” olarak zikretmiştir. Hayızlı iken cima yapmak kadın ve erkeğin her ikisine de zarar vermektedir. Güncel tıp da bu konuda destekleyici şeyler söylemektedir. Hayızlı iken cima yapmak kadında rahim ve vajinal akut iltihabına neden olmakta, erkekte ise idrar yolları iltihabı, bel soğukluğu ve kısırlığa neden olabilmektedir.²²⁶ Böylece ayet erkeğe kadın hayızdan temizlenene kadar uzak durması gerektiğini, temizlik gerçekleştikten sonra Allah'ın emrettiği şekilde yaklaşılabilmesi bilimsel verilerle desteklenmeye çalışılmıştır.²²⁷ Hayız konusunun bu başlıkta olması ilk bakışta konuyla ilgisi zayıf gibi görünse de kadının hayız halinin bilimsel olarak izah edilmesi konumuzla ilgisine neden olmuştur.

2. Kaf Suresi

²¹⁸ Zariyat, 51/47.

²¹⁹ Enbiya, 21/30.

²²⁰ Zariyat, 51/7.

²²¹ Mülk, 67/734; Bakara, 2/29.

²²² Enbiya, 21/32.

²²³ Naml, 27/88.

²²⁴ Rahman, 55/19-20.

²²⁵ Bakara, 2/222.

²²⁶ YASİN, Hasan, *İcazu't-Tıbbi Fil-Kur'an ve 's-Sunneh*, Kahire, Mektebetu'l-Vehbe, s. 78.

²²⁷ MUSLİM vd., *Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveru'l-Kur'ani'l-Kerim*, I, s. 285.

وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَالْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ

“Yeryüzünü de döşedik ve ona sabit dağlar koyduk. Orada gönül açan her türden (bitkiler) yetiştirdik.”²²⁸

Müellife göre bu ayette bilimsel i'caz, ayetin وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا kısmında bulunmaktadır. Dr. Zağlul el Neccar şöyle demektedir: مد الارض tabiri, dünyanın küresel olmasıyla ilgilidir. Çünkü küresellikten dolayı uzama sonsuzdur ve sürekli gerçekleşen bir şeydir. Bir başka bilimsel i'caz da وَالْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ ifadesinde bulunmaktadır. Dağların sabit olması, sarsılmaması yani yeryüzünün dengesini sağlaması ve yeraltı katmanlarını koruyan bir tabaka olması anlamında olabilir. Bu bilimsel veriye yirminci yüzyılın son çeyreğinde ulaşılabilmıştır²²⁹ Görüldüğü gibi ayeti kerime bilimsel verilerle açıklanmaya çalışılarak bu konudaki uzman görüşüyle izah edilmeye çalışılmıştır. Ayette geçen وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا “Yeryüzünü döşedik” ifadesi jeolog olan Dr. Zağlul El-Neccar isimli Mısırlı, Müslüman bilgin ve yazar olan, Kur'an'da bilim; bilim felsefesi alanlarında çalışmalar yapan kişinin bu konudaki açıklamalarıyla desteklenmiştir.²³⁰

3. Hadid Suresi

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنْزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنْصُرُهُ وَرُسُلُهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ

“Andolsun biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik ve insanların adaleti yerine getirmeleri için beraberlerinde kitabı ve mizanı indirdik. Biz demiri de indirdik ki onda büyük bir kuvvet ve insanlar için faydalar vardır. Bu, Allah'ın, dinine ve peygamberlerine gayba inanarak yardım edenleri belirlemesi içindir. Şüphesiz Allah kuvvetlidir, daima üstündür.”²³¹

Müellif bu ayetin tefsiri sadedinde şunları ifade emektedir: “Demiri indirdik” ki; onda gerçek apaçık ortaya çıktıktan sonra ona karşı çıkanlara karşı kullanılmak üzere şiddetli bir güç var ettik. Ve onda yemek aletleri, ev eşyaları ve binaların güçlendirilmesi, tarım aletleri ve sanayi aletleri benzeri şeyler için insanların faydalanmalarını sağladık. وَالْحَدِيدَ “Demiri indirdik” ifadesi Kur’ani bir mucizedir. Bilim insanları bilimsel araştırmalar sonucunda demirin, yıldızlardan bir unsur olduğunu keşfetmişlerdir. Allah’u teala, güneş ve dünya birbirinden ayrılınca

²²⁸ Kaf, 50/7.

²²⁹ Dr. Zağlul el-Neccar resmî web sitesi: <https://www.znaggar.com/>

²³⁰ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, VII, s. 410.

²³¹ Hadid, 57/25.

dünyayla birlikte insanlar faydalansınlar diye demiri indirmiştir.²³² Müellif ayette geçen وَأَنْزَلْنَا الْحَدِيدَ “demiri indirdik” ifadesini güncel bilimsel bilgilerle iki şekilde izah etmeye çalışmıştır. Birincisi, demirin günlük ihtiyaçlarımızı gidermek için kullandığımız gereçlerin hammaddesi olması, ev eşyalarının birçoğunun demir türevi şeylerden yapılması, bina yapımında ana ihtiyaçlardan birinin demir olması, tarım ve sanayide demirin önemli bir hammadde olmasının tabiri caizse Allah tarafından insanlara bahşedilmesi; ikincisi ise demirin indirilme ifadesinin bu günkü bilim tarafından da desteklendiği izah edilmeye çalışmıştır. Şöyle ki, Bing Bang patlamasından sonra güneş ve dünya birbirinden ayrılınca²³³ demir maddesi de dünya ile güneşten ayrılarak uzaydan dünyaya inmiş oluyordu. Böylece demirin indirilmesi ile ilgili ifade ile güncel örnekler arasında bir bağ kurulmuş, “indirilme”nin günümüzde bilimsel olarak da ispatlandığı izah edilmeye çalışılmış, güneş ile yerin birbirinden ayrılması da bu anlam paralelinde desteklenmiştir.

4. Kıyame Suresi

بَلَىٰ قَادِرِينَ عَلَىٰ أَنْ نُسَوِّيَ بَنَانَهُ

“Evet, bizim, onun parmak uçlarını bile aynen eski haline getirmeye gücümüz yeter.”²³⁴

Bu ayetin tefsiri sadedinde müellif şunları söylemektedir: İnsan, hiçbir şey yokken en ince ayrıntısına kadar mükemmel olarak yaratılmış bir varlıktır. Bu konuda İmam Ebu’s-Suud’a atıf yaparak şunları söylemiştir: Tüm eklemeleri bir araya toplayıp, her birini birbirine eklemleyip, küçük, büyük tüm kemikleri ve hepsinin tamamlayıcısı mahiyetindeki parmakları en güzel şekilde bir araya toplamamız anlamına gelir.²³⁵ Parmak uçları insanın en latif ve en ayrıntılı kemiğidir. Bunun yanında yeryüzündeki tüm insanların parmak uçları birbirinden farklıdır.²³⁶ Müellif ayetin tefsirini, 1880’lerde keşfedilen her insanın parmak izinin birbirinden farklı

²³² MUSLİM vd., Et-Tefsiru’l-Mevdui Li Suveri’l-Kur’ani’l-Kerim, VIII,s.26; Ayrıca Bkz Dr. Ahmed Mustafa, İ’cazu’l-Kur’an ve’s-Sunne, S. 260

²³³ https://tr.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCy%C3%BCK_Patlama_kronolojisi#G%C3%BCne%C5%9F_Sistemimizin_Olu%C5%9Fumu

²³⁴ Kıyame, 75/4.

²³⁵ EBU’S-SUUD, Muhammed bin Mustafa el-İmadi, *İrşadu’l-Akli’s-Selim*, Beyrut, Dar’u İhyai’t-Turasi’l-Arabi, 1994, VI, s. 414.

²³⁶ MUSLİM vd., Et-Tefsiru’l-Mevdui Li Suveri’l-Kur’ani’l-Kerim, VIII, s. 489.

olduğu²³⁷ mucizesini ayetin tefsirine yorumlayarak bilimsel bir konuyu ayetin tefsirinde kullanmıştır.

5. Yasin Suresi

وَإِنَّ لَهُمُ اللَّيْلَ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَإِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ²³⁸ وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ وَالْقَمَرَ قَدَرْنَا مَنَازِلَ حَتَّىٰ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ لَا الشَّمْسُ يَنْبَغِي لَهَا أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اللَّيْلُ سَابِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ

“Gece de onlar için bir ibret alâmetidir. Biz ondan gündüzü sıyrıp çekeriz de onlar karanlıklara gömülürler. Güneş, kendisi için belirlenen yerde akar (döner). İşte bu, azîz ve alîm olan Allah’ın takdiridir. Ay için de birtakım menziller (yörüngeler) tayin ettik. Nihayet o, eğri hurma dalı gibi (hilâl) olur da geri döner. Ne güneş aya yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzerler.”²³⁸

Ayetin tefsiriyle ilgili müellif şöyle demektedir: Bilimsel verilere göre karanlık asıldır, aydınlık arızidir, bu durumda ise aslolan karanlıktır. Aydınlık gündüzü geceden çıkarır. Güneş battığında gündüz geçeden çekilir ve geriye gece kalır. Gecenin gelişiyile aydınlık gizlenir ve her yeri karanlık kaplar. Bu her yirmi dört saatte bir gerçekleşip durur. Kur’ani tabir ise benzersiz bir tanımlamadır. Bu tanımlama, gündüzün geceyle giydirilmesi, sonra gündüzün, geceden sıyrılıp çıkarılmasıdır. Dünyanın kendi eksenini etrafında dönerken güneşi gören kısmı gündüz olmakta, güneşi gören kısmın değişmesi durumunda ise karanlık olmaktadır.²³⁹ İbn Kesir ^{لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا} ifadesiyle ilgili iki görüşün olduğunu söyler. Birincisi, murad edilen mananın “arşın altı” olduğunu söyleyerek, bunu da Buhari’den bir hadise dayandırır. İkinci görüş ise, güneşin tüm fonksiyonlarını yitirip sonunun gelmesiyle kıyametin kopması anlamına geldiğini ifade eder.²⁴⁰ Sabuni de ^{عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ} “Ay için de birtakım menziller (yörüngeler) tayin ettik.”²⁴¹ Ayeti sadedinde şunları söylemektedir: Yılı oluşturan ayların bilinmesi için ay için bir yörünge tayin ettik ki ay o yörüngede yürüyüp durur. Bunlar, yirmi sekiz gece için tayin edilen yirmi sekiz menzildir. Ay her gece o menzilden birine iner. Bu yörüngede en ufak bir sapma söz konusu değildir. Son yörüngeye gelince incilir ve yay haline alır. Sonunda kuru hurma dalı haline gelir. “^{الْعُرْجُونِ}”, kuruyup sarararak yay haline gelen hurma salkımının sapıdır.²⁴²

²³⁷ <http://www.uralakbulut.com.tr/wp-content/uploads/2012/12/parmakizi.pdf>

²³⁸ Yasin, 36/37-40.

²³⁹ KUTUB, Seyyid, *Fi Zilali'l-Kur'an*, Kahire, Daru's-Şuruk, 1996, V, s. 2968.

²⁴⁰ İBN KESİR, Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim, III, s. 162.

²⁴¹ Yasin 36/38.

²⁴² SABUNÎ, Safvetu't-Tefasir, III, s. 15.

Eserin genelinde bilimsel veri ve yorumlar alanında uzman kişilerden atıf yapılarak kullanılmıştır. Güncel konuların Kur'an ayetlerinin tefsir edilmesinde sık kullanılması eserin önemli zenginliklerinden biridir.

G. Eserde Dil, Belağat Kıraat Farklılıklarının Kullanımı

Eserde dil, belağat ve kıraat farklılıklarına genel anlamda yer verildiğini söylemek mümkündür. Ancak anlamı genişletecek veya etkileyecek bir durum söz konusu olmadığında dil, belağat ve kıraat farklılıklarından uzak durulmaktadır.

1. Bakara Suresi

الَمْ ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ

“O kitap (Kur'an); onda asla şüphe yoktur. O, müttakiler (sakınanlar ve arınmak isteyenler) için bir yol göstericidir.”²⁴³

Ayetin tefsiriyle ilgili müellif şunları söylemektedir: Sure huruf-u mukattaa ile başlamaktadır. Huruf-u mukataanın anlamıyla ilgili alimler çeşitli görüşlere sahiptir. En güçlü görüş bu yöntemin, Araplar tarafından daha önce kullanılmayan bir yöntem olması nedeniyle bu huruf-u mukattaa ile Arapların dikkati çekilmesidir. Ayet “tehaddi” ve “i'caz” ifade ediyor, Arapların kulaklarında alışık olmadıkları farklı bir ses oluşturuyor ve dikkatlerini kendisinden kaçırdıkları Kur'an'a yönlendiriyordu. Kur'an Ayetleri onların kullandıkları dildeki harflerden oluşmasına rağmen kendileri benzerini yapamıyorlardı. Müşrikler Kur'an'ı duyduklarında ondan kaçıyorlardı. Bu şekilde bir açılış duyduklarında çok ilgilerini çekip devamını duymak istiyorlardı.²⁴⁴ Müellif bu çerçevede Kuran'ın icazına dair farklı surelerden örnekler vermiş ve Arap belagatına ilişkin açıklamalar yapmıştır.

2. Yunus Suresi

أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Bilesiniz ki, allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de.”²⁴⁵

Müellif bu ayetin tefsiri sadedinde şunları zikretmektedir: Ayetin başında لَا tenbih edatıyla başlanmış, إِنَّ te'kid edatıyla da anlam daha güçlü hale getirilerek Allah'ın veli kullarına korku olmadığı, Allah tarafından onların seçildiği ve onlara korku olmadığı zikredilmiştir. “onlara korku yoktur, onlar لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ”

²⁴³ Bakara, 2/1-2.

²⁴⁴ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, I, ss. 43-44.

²⁴⁵ Yunus, 10/62.

üzülmeyecekler de” ifadesi farklı şekillerde anlaşılmıştır. Dünyada herhangi bir şey kaybetmekten korkmaz, Allah’ın fazlı ve rahmetini ister, herhangi bir şey kaybedince de üzülmazler. Kendilerine dünyalık herhangi bir zarar dokunması veya dünyevi bir şey kaybetmeleri durumunda korkmaz ve bunlara üzülmazler. Kıyamet gününde korkmaz ve üzülmazler. Şeytan ve dostlarının zarar vermesinden korkmazlar²⁴⁶ gibi anlamlara geldiği ifade edilerek bu konularda bolca örnekler verilmiştir.²⁴⁷

3. Mülk Suresi

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ

“O ki, birbiri ile âhenktar yedi göğü yaratmıştır. Rahmân olan Allah’ın yaratışında hiçbir uygunsuzluk göremezsın. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun? Sonra gözünü, tekrar tekrar çevir bak; göz (aradığı bozukluğu bulmaktan) âciz ve bitkin halde sana dönecektir.”²⁴⁸

Müellif bu konuda şöyle demektedir: Hiçbir uygunsuzluk olmayan mükemmel ve bir amaca uygun olarak göklerin yaratılışı Rahman’ın azametini göstermektedir. تفاوت ifadesini Hamza ve Kisai تفوت şeklinde elifsiz, fe harfini dammeli olarak okumuşlardır. Diğer Kurralar ise elif ile şeddesiz olarak okumuşlardır. Bu durumda anlam genişlemiş ve şöyle olmuştur. “Rahman’ın yaratmasında eksiklik, çelişki, eğrilik ve geri bir şey bulamazsın.”²⁴⁹ Böylece surede geçen “uygunsuzluk” anlamı تفوت şeklinde “eksiklik, çelişki, eğrilik ve geri” anlamlarıyla genişlemiştir. Surede benzer birçok örnek verilerek anlamı etkileyen ayetler açıklanmaya çalışılmıştır.

4. Tahrim Suresi

عَسَىٰ رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَنْ يُبَدِّلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكَ مِثْلَ الْمُؤْمِنَاتِ فَاِنْتَابِي تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيَّابَاتٍ وَأَبْكَارًا

“Eğer o sizi boşarsa Rabbi ona, sizden daha iyi, kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bâkire eşler verebilir.”²⁵⁰

Müellife göre mü'minlerin annelerine Hz. Peygamberin eşlerini boşayabileceği ifade edilirken en latif, en hafif şekilde söylenmesi dikkat çekicidir. عَسَىٰ رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ ifadesinde عسى yani ümit etme, rica etme anlamlarını barındıran

²⁴⁶ ZUHAYLÎ, Tefsiru'l-Munir, XI, s. 211.

²⁴⁷ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, III, s. 385.

²⁴⁸ Mülk, 63/3-4.

²⁴⁹ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, VIII, ss. 271-72.

²⁵⁰ Tahrim, 66/5.

kesinlik olmama anlamı bulunmaktadır. Yani “şayet böyle bir şey yaparsa” gibi ihtimalli bir anlam barındırmaktadır. Sonrasında şart edatı olan ve şüpheli anlamı barındıran اِنْ kullanılmasıyla kesinlik hali daha da hafif hale gelmektedir. Böylece hem Hz. Peygamberin hanımlarının uyarılması, hem de boşama durumu çok nezih ve ihtimalli bir şekilde izah edilerek kesin olarak değil olası bir durumda boşaması anlamı kazanmıştır. Bunun yanı sıra Hz. Peygamberin eşlerini boşaması halinde evleneceği eşlerde bulunacağı özellikler de ayette, “*kendini Allah'a veren, inanan, sebatla itaat eden, tevbe eden, ibadet eden, oruç tutan*” şeklinde sıralanarak ideal eşlerin özellikleri ortaya konulmuş, Hz. Peygamberin hanımlarının nasıl kişiler olması gerektiğine zımnen işaret edilmiştir.²⁵¹

Eserde genel itibariyle ayet veya ayetlerin anlamını etkilemesi durumunda dil ve belagata başvurulmuş, anlamı etkilememesi durumunda dil ve belagattan uzak durulmuştur. Kıraat farklılıklarında tefsir edilen ayette kıraat farklılığı anlamı değiştiriyor veya genişletiyorsa bu farklılıklara işaret edilmekte, herhangi bir anlam değişmesi veya genişlemesi söz konusu değilse kıraat farklılığına değinilmemektedir. Böylece eserin tamamında göze çarpan anlam vurgusunu dil, belagat ve kıraat farklılıklarında bariz bir şekilde görmek mümkündür.

H. Eserin Akidevi Konulara Yaklaşımı

İncelenen ayet veya surede doğrudan akidevi bir konu varsa o konuyla ilgili açıklamalar yapılmakta, ilk dönemden itibaren o konuda serdedilen görüşler zikredildikten sonra bir sonuca varılmaya çalışılmaktadır.

1. Bakara Suresi

Eser konu bütünlüklerine göre bölümlere ayrıldığı bilinmektedir. Bakara Suresi, birinci ayetle otuz dokuzuncu ayet arası bir bölüm olarak belirlenmiştir. Bu bölümde yapılan akidevi çıkarımlar şu şekildedir.

İslam'ın tebliğ edilmediği hiç kimse kafir sayılamayacaktır.

فَإِنْ زَلَلْتُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْكُمْ الْبَيِّنَاتُ فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

²⁵¹MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, 8, ss. 249-50.

“Size apaçık deliller geldikten sonra, yine de kayarsanız, şunu iyi bilin ki Allah azîzdir, hakîmdir.”²⁵²

Ayetlerin apaçık bir şekilde gelmesiyle birlikte insanların buna rağmen yoldan kayma göstermesi bir hesap ve ceza gerektirmektedir. Aşağıda gelecek olan ayetin benzeri birçok ayet de yukarıdaki ayeti tamamlamaktadır.

وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولًا

“Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz.”²⁵³

İbn Hazm bu konuda şöyle demektedir: İnzar sadece kendisine tebliğ edilen için geçerlidir, kendisine ulaşmayan için değil. Allah tarafından kendisine peygamber gelmemiş kimseye azap edilmez.²⁵⁴

Bölümden çıkarılan ikinci akidevi çıkarım da şu ayet çerçevesinde ele alınmaktadır.

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً

“İnsanlar bir tek ümmet idi.”²⁵⁵

Müellife göre tüm milletlerin ilkin muvahhid olduğu, sonradan farklı sapmalar gösterdikleridir. Bu düşünce Yahudi Freud’un fikirlerini çürütmektedir. Ona göre beşeriyetin ilk ibadeti babasına yaptığı sonra hayvanlara (buna totem denmektedir) daha sonra da gelişerek tevhide dönüşmüştür. Totemciliğe göre insanlık tarihindeki din serüveni böyle başlamıştır. Yukarıdaki ayet ve zikredilecek olan hadis bu kuramın iddialarının doğru olmadığını ortaya koymaktadır.²⁵⁶

وَإِنِّي خَلَقْتُ عِبَادِي خُنَفَاءَ كُلَّهُمْ، وَإِنَّهُمْ أَتَتْهُمْ الشَّيَاطِينُ فَاجْتَأَتْهُمْ عَنْ دِينِهِمْ

“Ben kullarımın hepsini “Hanif” olarak yarattım. Şeytan onlara gelerek onları dinlerinden uzaklaştırdı.”²⁵⁷

Böylece ilk dönemden itibaren gelen her peygamberin tevhid dininin tebliğcisi olduğu ve ona uyan milletlerin hepsinin de aynı dinin müntesipleri olduğu Kur’an ve sünnetten delillerle ispatlanmaya çalışılmış; “Freud” ve “Totemcilik”in dinin kökeniyle ilgili ortaya attıkları iddialar reddedilmiştir.

²⁵² Bakara, 2/209.

²⁵³ İsra, 17/15.

²⁵⁴ İBN HAZM, Ebu Muhammed Ali bin Ahmed bin Said, *el-Fasl fi'l-Meleli ve'l-Ehvai*, Kahire, Mektebetu'l-Hanci, IV, s.50.

²⁵⁵ Bakara, 2/213.

²⁵⁶ MUSLİM vd., *Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim*, I, ss. 270-71.

²⁵⁷ MUSLİM, *El-Câmi 'u's-Şaḥîḥ*, IV, s. 2197.

2. Nisa Suresi

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

“Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz; bundan başkasını, (günahları) dilediği kimse için bağışlar.”²⁵⁸

Müellife göre kurtuluşun yolu, ibadet ve kulluğu sadece Allah için yapmak; onun dışındakilere ibadet etmekten uzak durarak özgürleşmektir.²⁵⁹ Ayetin akidevi açıklamasıyla ilgili sadece bu yorumla yetinilmiştir. Eserde genel itibariyle bazı ayetler detaylı açıklanırken bir kısmında yapılan açıklamaların yetersiz olduğu göze çarpmaktadır. Yüzeysel açıklanan ayetlerden birini bu örnek teşkil etmektedir. Ayetin açıklaması sadedinde zikredilen ifadeler oldukça detaysız ve konuyu açıklamaktan uzaktır.

3. Taha Suresi

الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى

“Rahmân, Arş'a istivâ etmiştir.”²⁶⁰

Müellif şöyle demektedir: Allah, (c.c.) bu surede bazı esma ve sıfatlarını zikretmiş, rahmeti ve mülkünün genişliğini, ilminin her şeyi kuşattığını, arşa istiva ettiğini ve gizli açık her şeyi bildiğini şeklinde kendi kendini tanımlamıştır. Burada asıl olanın Allah(c.c.)’ın ve Rasûlünün kendisini nasıl tanıttığını öğretmesidir. Bu durumda bağlayıcı olan Allah’ın kendisini nasıl tanımladığı, Hz. Peygamberin Allah’ı nasıl tanımladığı ile selef imamlarının “Tekyif”²⁶¹, “Temsil”²⁶², “Tahrif”²⁶³ ve “Ta’til”²⁶⁴ gibi sıfatlardan uzak olduğuna dair yaptığı tanımlamalardır. Bunu şöyle

²⁵⁸ Nisa, 4/48.

²⁵⁹ MUSLİM vd., Et-Tefsiru’l-Mevdui Li Suveri’l-Kur’ani’l-Kerim, II, s. 141.

²⁶⁰ Taha, 20/5.

²⁶¹ Tekyif: Allah’a ait bir sıfatın keyfiyetini (niteliğini) bir örnekle sınırlandırmayarak söylemektir. Örneğin, Allah’ın elinin nitelendirilmesi gibi. Bkz., MUSLİM vd., Et-Tefsiru’l-Mevdui Li Suveri’l-Kur’ani’l-Kerim, IV, s. 514.

²⁶² Temsil: Allah’a ait bir sıfatın keyfiyetini (niteliğini) bir örnekle sınırlandırarak söylemektir. Örneğin, Allah’ın elinin insanın eline benzetilmesi gibi. Bkz., a.g.e., IV, s. 514.

²⁶³ Tahrif: Lafzî kelime veya anlam olarak değiştirmektir. Örneğin Taha Suresi beşinci ayeti kerimesindeki استَوَى “istiva etti” kelimesinin dalalet ehli tarafından استَوَى olarak değiştirilmesi gibi. Bkz., a.g.e., IV, s. 514.

²⁶⁴ Ta’til: Allah’ın sıfatlarını başka herhangi bir kelime ile değiştirmeden sahih olan mananın olumsuzlanmasıdır. Her tahrif aynı zamanda ta’til iken her ta’til tahrif değildir. Allah’ın bazı sıfatlarının inkâr edilmesi gibi. Bkz., a.g.e., IV, s. 514.

ifade edebiliriz. İlk dönem selef ulemasının metodu, esma ve sıfatlarının, yaratılmışlara benzetilmeden ispat edilmesidir. Bir diğer ifadeyle: “Teşbih” (benzetme) olmadan ispat, “Ta’til” olmadan teşbih yapılmasıdır. İmam Malik’in şu sözü bu konudaki yaklaşımı özetlemektedir. “İstiva malumdur, keyfiyeti meçhuldür iman etmek ise vaciptir.”²⁶⁵

Konu çeşitli kavram ve örneklerle daha da geniş olarak izah edilmeye çalışılmıştır. Bu konudaki genel yaklaşım İmam Ahmed bin Hanbel ve İmam Malik bin Enes’e göre şekillendiği söylenebilir. Eserde genel itibariyle herhangi bir mezhebi görüş ağır basmıyorken burada özellikle “Re’y” ekolüne yer verilmemesi bu konuda objektif davranılmadığını düşündürmektedir.

4. Saff Suresi

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ لِمَ تَعْبُدُونَ إِلَٰهَ رَسُولِ اللَّهِ إِلَيْكُمْ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ
وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَٰئِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُّصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ
النُّورِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِيهِ مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدٌ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن
افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَىٰ إِلَى الْإِسْلَامِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ يُرِيدُونَ لِيُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ
مُتِمُّ نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ
الْمُشْرِكُونَ ﴿٩﴾

“Hani Mûsâ kavmine, "Ey kavmim! Allah'ın size gönderdiği peygamberi olduğumu bilip durduğunuz halde niçin bana eziyet ediyorsunuz?" demişti. Onlar yoldan sapınca, Allah da kalplerini (doğru yoldan) saptırdı. Allah fasıklar topluluğunu hidayete erdirmez. Hani, Meryem oğlu İsa, "Ey İsrailoğulları! Şüphesiz ben, Allah'ın size, benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek, Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici (olarak gönderdiği) peygamberiyim" demişti. Fakat (İsa) onlara apaçık mucizeleri getirince, "Bu, apaçık bir sihirdir" dediler. Kim, İslam'a davet olduğu halde Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalimdir? Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez. Onlar ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istiyorlar. Halbuki kafirler istemeseler de Allah nurunu tamamlayacaktır. O, kendisine ortak koşanlar hoşlanmasa da, dinini bütün dinlere üstün kılmak için peygamberini hidayet ve hak din ile gönderendir.”²⁶⁶

²⁶⁵ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, IV, ss. 514-15.

²⁶⁶ Saff, 61/5-9.

Müellif surenin beş ve dokuzuncu ayetlerinden şu akidevi hükümleri çıkarmıştır: Allah'ın iradesinin kullarına tecellisi hayırdır. Hiç kimse dalaleti hak etmediği müddetçe Allah onları dalalete düşürmez. İnsan dalalete düşecek potansiyele gelince Allah onları saptırır. İnsan zalim ve fasık olunca Allah onları doğru yoldan uzaklaştırır. Örneğin İsrailoğulları haktan uzaklaşınca Allah da onların kalplerini hidayet, taat, iman ve ecirden uzaklaştırmıştır.²⁶⁷ Burada müellif akidevi çıkarımları olabildiğince güncelleştirerek vermiştir. Ancak ayetlerin içerikleri geniş olmasına rağmen ayetlerin akidevi konular bağlamında tefsirinin zayıf kaldığı göze çarpmaktadır.

5. Zariyat Suresi

فَقَرُّوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ مُبِينٌ كَذَلِكَ مَا آتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مُجْنُونٌ اتَّوَاصُوا بِهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُونَ فَتَوَلَّى عَنْهُمْ فَمَا أَنْتَ بِمَلُومٍ وَذَكَرْ فَإِنَّ الذِّكْرَ تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُنُوبًا مِثْلَ ذُنُوبِ أَصْحَابِهِمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونَ قَوْلِي لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي يُوعَدُونَ

“O hâlde Allah'a koşun. Şüphesiz ben, size O'nun katından gönderilmiş açık bir uyarıcıyım. Allah ile beraber başka bir ilâh edinmeyin. Gerçekten ben, size, Allah tarafından gönderilmiş açık bir uyarıcıyım. İşte böyle! Onlardan öncekilere hiçbir peygamber gelmemiştir ki, "O bir büyücüdür" yahut "bir delidir" demiş olmasınlar. Onlar bunu birbirlerine tavsiye mi ettiler (ki hep aynı şeyleri söylüyorlar)? Hayır, onlar azgın bir topluluktur. Onun için, onlardan yüz çevir. Artık kınanacak değilsin. Sen yine de öğüt ver. Çünkü öğüt mü'minlere fayda verir. Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. Ben, onlardan bir rızık istemiyorum. Bana yedirmelerini de istemiyorum. Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir. Şüphesiz zulmedenler için (önceki müşrik) arkadaşlarının azap payı gibi payları vardır. Artık azabımı acele istemesinler. Uyarıldıkları günlerinden dolayı vay o inkâr edenlerin hâline!”²⁶⁸

Müellif surenin elli ile altmışıncı ayetleri arasındaki ayetlerden şu çıkarımları yapmıştır: İman ve Allah'a itaat konusunda insan Allah'a doğru koşmalıdır. Tevbede aceleci davranarak azaba götürecek davranışlardan korunmalıdır. Her asır ve yerde, kafirlerin ileri gelenleri Allah'a davet edildiğinde onların yalanlamaları Allah'ın sünnettir. Kulluk iki ana şekilde müşahhaslaşır; ubudiyyetin anlamını kendi

²⁶⁷ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, VIII, s. 135.

²⁶⁸ Zariyat, 51/50-60.

nefsinde bakış açısı ve his olarak oturtmak, hayatın her aşamasında ve her davranışta tam olarak Allah'a yönelmek.²⁶⁹

Eserde genel itibariyle akidevi tartışmalara girilmekten imtina edilmekle birlikte bazı konularda Ahmed b. Hanbel ve İmam Malik'in görüşlerinin ağır bastığı görülmektedir. Örneğin Taha Suresin'de²⁷⁰ farklı görüşler ortaya konurken re'y ekolünün görüşleri zikredilmemiştir. Bazen de direkt akidevi bir konu olmamasına rağmen dolaylı olarak akidevi sayılabilecek konulara temas edilerek konu günümüze uyarlanmıştır. Akidevi çıkarımlarda her surenin farklı müellifler tarafından hazırlandığını bariz bir şekilde görmek mümkündür. Bazı surelerde ayrıntılı ve uzun açıklamalar yapılırken bazılarında kısa ve ayrıntısız açıklamalarla yetinilmiştir. Bazı surelerde ayetin güncel bağlantıları yapılırken bazılarında bunu görmek mümkün değildir.

İ. Şer'i Hükümler

Surelerle ilgili yapılan çıkarımlardan bir başlık da Şer'i Hükümler başlığıdır. Bazı surelerde müstakil başlık olarak bulunurken bazı surelerde başlık olarak bulunmamaktadır. Fıkhi konularla yakın gibi görünmekle birlikte içerikte aynı olmadığı görülmektedir. Eserin fıkhi konulara yaklaşımında sadece fıkhi konular bulunurken bu başlıkta ise müstakil olarak şer'i hükümler yer almaktadır. Eserde de her iki başlık ayrı tutulmuştur.

1. Bakara Suresi

Müellif kırk dokuz ile yetmiş dördüncü ayetler arasında çıkarılan şer'i hükümleri şöyle sıralamıştır:

وَإِذْ نَجَّيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُدَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ

“Hatırlayın ki, sizi, Firavun taraftarlarından kurtardık. Çünkü onlar size azabın en kötüsünü reva görüyorlar, yeni doğan erkek çocuklarınızı kesiyorlar, (fenalık için) kızlarınızı hayatta bırakıyorlardı. Aslında o size reva görülenlerde Rabbinizden büyük bir imtihan vardı.”²⁷¹

Firavun'un emrettiği kişilerin öldürmeyi gerçekleştirmesinin onların sorumluluğunu ortadan kaldırmayacağı, öldürme eylemini ortaya koyanların da

²⁶⁹ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, VII, s. 437.

²⁷⁰ Taha, 20/5.

²⁷¹ Bakara, 2/49.

hesaba çekileceği; emri gerçekleştirmesi memuru sorumluluktan kurtarmaz hükmü çıkarılmaktadır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِنَّ كُنتُمْ لِيَّاهُ تَعْبُدُونَ

” Ey iman edenler! Size verdiğimiz rızıkların temiz olanlarından yiyecek, eğer siz yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız O'na şükredin.”²⁷²

Temiz olanlardan yenilmesinin helalliği ayetin zahirinden “Habis” olanın haram olması da mefhum-u muhalifinden çıkarılmaktadır.

وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا “Kapısından secde ederek girin.”²⁷³ Nimetle karşılaşılması durumunda secde edilmesine işaret edilmektedir.

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رَجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ

“Fakat zalimler, kendilerine söylenenleri başka sözlerle değiştirdiler. Bunun üzerine biz, yapmakta oldukları kötülükler sebebiyle zalimlerin üzerine gökten acı bir azap indirdik.”²⁷⁴

Bu ayet şer’i hükümlerin metinlerinin değiştirilmesinin haramlığını ifade etmektedir. Eğer ibadet, kulluk etmek onların lafzı ile söz konusu ise lafzın değiştirilmesinin caiz olmayacağı; eğer ibadet, kulluk etmek manasında ise metnin değiştirilmesinin caiz olduğu hükmü çıkarılmaktadır. Şer’i hükümlerin metinlerinde herhangi bir değiştirme söz konusu olacaksa bu sadece ichtihatla olabilir.²⁷⁵

فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ “Bizim için Rabbine dua et”²⁷⁶

Dirileri tevessül ederek Allah’tan yardım istenebilir.²⁷⁷

Bu şekilde sureden çıkarılan şer’i hükümler sıralanmaktadır.

2. Talak Suresi

Talak Suresi’de çıkarılan hükümler şu şekildedir:

Zorunluluk olduğunda boşanma helal olur.

Kadının hayız ve nefise halinde boşanmak ile temizken cima yapılmış ise boşanmak bidat olan boşanma şekillerindendir.

²⁷² Bakara, 2/172.

²⁷³ Bakara, 2/58.

²⁷⁴ Bakara, 2/59.

²⁷⁵ İBN ARABİ, Ebu Bekr Muhammed bin Abdillâh, Ahkamu’l-Kur’an, Lübnan, Daru’l-Fikr, I, s. 35.

²⁷⁶ Bakara, 2/61.

²⁷⁷ MUSLİM vd., Et-Tefsiru’l-Mevdui Li Suveru’l-Kur’ani’l-Kerim, I, ss. 99-101.

Çoğunlukla boşanmayla ilgili olan şer'i hükümlerle ilgili detaylı bilgiler verilmektedir.

3. Münafikun Suresi

Din düşmanlarının helak ve hüsrânı için beddua etmek caizdir.

Müşrik ve münafıklar için istiğfarda bulunmak veya onlar için Allah'ın rahmetinin celbi için dua etmek caiz değildir.

İzzetin yolu imanın yolundan geçer, bu Allah'tan başkasından istenmez. Allah kime izzet verirse onu alacak; kimden de izzeti alırsa onu verecek yoktur.

4. Cuma Suresi

Bilinen şartlara sahip tüm Müslümanlara Cuma namazı farzdır.

Ezanı duyanların hutbeyi dinlemek ve Cuma namazı kılmak üzere camiye koşmaları vaciptir.

Cuma namazından alıkoyacak her türlü alışveriş ve benzeri uğraşlar haramdır.

Cuma namazı öncesi ve sonrasında alışveriş ve benzeri uğraşlar caizdir.

Rızık Allah'tandır ancak rızkı kazanmak için nedenleri yerine getirmek gerekmektedir.

Dünya ticareti uğraşısı ahiret ticaretinden uzaklaştırmamalıdır.²⁷⁸

Bu başlıkta daha çok ayet guruplarının icmali anlamları çıkarılarak bu bölümlerden çıkarılan hükümler verilmeye çalışılmıştır. Bazı surelerde ayetler verilip ayetten hükümler çıkarılırken bazı surelerde icmali anlam verilip şer'i hükümler icmali olarak verilmiştir. Bu da sureler arasındaki usul farklılığını derinleştirmektedir.

J. İslam Ahlakı ve Şer'i Edep

Birçok surede başlık olarak bulunan bu konu bazı surelerde ise başlık olarak bulunmamakla birlikte içerik olarak bulunmaktadır. Bazen sure bölümlerinin bir kısmında bazen de hiçbirinde bu konuya rastlanmamaktadır. Her surenin farklı bir müellif tarafından hazırlandığını burada da bariz bir şekilde görmek mümkündür. Bu

²⁷⁸ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, VIII, s. 143.

bölümde daha çok Adab-ı Muaşeret diyebileceğimiz konular ile toplumsal ve ferdi konularda Kur'an'ın hayatımıza ışık tutması için ders niteliğinde örnekler bulunmaktadır.

1. Bakara Suresi

Müellife göre surenin kırk ile kırk sekizinci ayetlerinden çıkarılan İslam Ahlakı ve Şer'i Edep hükümleri şu şekildedir;

İlmi gizlemek büyük günahlardandır. Bu konuda Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır:

“İlmi gizleyenin ağzına kıyamet gününde ateşten bir gem vurulacaktır.”²⁷⁹ Buyurmaktadır. İlmi gizlemenin zemmedilmesi genel geçer bir durum değildir. İlmi gizlemek veya açıklamak daha çok fayda ile ilgili bir durumdur. Bu durumda Müslümanların yararına bir durum söz konusu değilse ilmin gizlenmemesi esastır.

Sabır, kendi başına müstakil bir olgu değildir. Sabır, insanların çeşitli nedenlerden dolayı birtakım sıkıntılar çekmesi durumunda yaşaması gereken bir olgu olarak Allah tarafından yaratılmıştır. Sabır, Kur'an'ı Kerim'de namazla birlikte sıklıkla zikredilmiştir. Sabır namazla birlikte dini ve dünyevi birçok şeyden daha kıymetlidir.

Huşu, namazın ruhudur. Huşu, esasen kalbin hasletlerinden biridir ve anlamı da sükunettir. Huşusuz namazın herhangi bir etkisi söz konusu değildir. Bu anlamda Allah “felah” yani kurtuluşu namazda huşuyla²⁸⁰ irtibatlandırmıştır.²⁸¹

İnsanların ihtiyaç duyduğu konularda bildiğini gizleme fiilinin kötülenmesi, sabrın kendi başına bir olgu olmadığı, yaşanan sıkıntılarla ilgili olduğu, son olarak da “Huşu” konusunun namaz ve kurtuluş ile ilişkisi bölümden icmali olarak çıkarılmıştır. Eserin tamamında bu yaklaşım bariz bir şekilde görülmektedir. Eserdeki bu yaklaşım Kur'an'ın anlaşılması uğraşı ile bütünlük arz etmektedir. Bu bölümde hangi çıkarımın hangi ayetten yapıldığı okuyucuya bırakılmıştır. Bu tutum özellikle bu başlığı ilgilendiren ayetlerin açıklamasında sıklıkla görülmektedir.

²⁷⁹ İBN MACE, *Sünen-i ibn Mace*, I, s. 97.

²⁸⁰ Mu'minun, 23/2-3.

²⁸¹ MUSLİM vd., *Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim*, I, s. 86.

2. *Nisa Suresi:*

Müellif, surenin yirmi dokuz ile kırk dokuzuncu ayetlerinden şu çıkarımları yapmıştır: Bu bölümde erkeğin kadına karşı ideal davranışının nasıl olması gerektiği kadınının da erkeğe karşı ideal davranışının nasıl olması gerektiği zikredilmiştir. Daha sonra malla iyilikte bulunma ve sosyal, büyük ailede ideal davranışların neler olduğu zikredilmektedir.²⁸² Nisa suresinde bolca örnek olmasına rağmen bu kadar bilgi vermekle yetinilmesi bu başlıktaki konuyu çok dar hale getirmiştir.

3. *Tahrir Suresi*

Müellife göre kadın erkek ilişkisinin doğru bir zeminde devam etmesi karşılıklı güvenle mümkündür. İlişkinin ideal düzeyde devam etmesine yardımcı olacak bir diğer etken ise eşlerden birinin sırrının bir diğeri tarafından ifşa edilmemesidir. Böyle bir hatanın olması da olağan hayat içerisinde mümkündür. Bu durumda yapılması gereken kırmadan, dökmeden çok detaylı olmayacak şekilde araştırma yapılarak nezaketle uyarı yapılmasıdır.

Boşanmanın etkisi her iki taraf için etkileri ağır bir olgudur. Fakat kadın boşanmadan psikolojik olarak daha çok etkilenir. Boşanma gerçekleştiğinde kadının sıcak yuvası dağılır, taht hükmünde olan evi gider ve psikolojik olarak büyük bir boşluk içerisine düşerek daha olumsuz bir süreç geçirir. Böylece boşanma kadın ve erkek olarak her iki tarafta da ciddi tahribatlar oluşturur.²⁸³

Surede ayetler icmali anlamıyla verilmiş, hangi çıkarımın hangi ayetten yapıldığı belirtilmemiştir. Kadın erkek ilişkisinin doğru bir zeminde olabilmesinin karşılıklı güvenle mümkün olduğu, bunun yanında eşlerin özelliklerinin sadece kendi aralarında sır olarak kalması; bu konuda bir yanlış yapılması durumunda ise yanlışın düzeltilme usulü çıkarım olarak verilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde ise boşanmanın yıkıcı etkisi ayetlerin icmali anlamlarından çıkarım yapılarak verilmeye çalışılmış ancak vurgulanmak istenen kısım eksik kaldığından birinci bölüm kadar açıklayıcı olmamıştır.

4. *Mümteherine Suresi*

²⁸² a.g.e., II, s. 125.

²⁸³ a.g.e., VIII, ss. 249-50.

Ayetten çıkarılacak derslerle ilgili müellif şunları söylemektedir: Müslümanlarla barış anlaşmaları olan kafirlerle iyi ilişkiler içerisinde olmak, dostluk kurmak, hayır yapmak ve onlara karşı adil olmak Allah'ın nehyetmediği davranışlardandır.

İslam, müslümanlarla anlaşma yapanların haklarını koruyarak onlara karşı iyiliği tavsiye eder. Çünkü İslam adalet ve insaf dinidir.²⁸⁴

Bu başlıkta sadece iki çıkarım yapılarak bu konu bitirilmiştir, böylece konu çok dar tutulmuştur.

5. Nur Suresi

Müellif sureyle ilgili şu çıkarımları yapmıştır: İslam zinayı dini, ahlaki ve sosyal bir cürüm olarak tanımlar. Çünkü zina ırza, şerefe, nesle ve insan onuruna saldırarak aileyi yok eder, sosyal dokuyu parçalar. Allah'u teala şu ayette zinayı şirkle beraber zikreder.

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا

“Yine onlar ki, Allah ile beraber (tuttukları) başka bir tanrıya yalvarmazlar, Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar ve zina etmezler. Bunları yapan, günahı(nın cezasını) bulur.”²⁸⁵

Müslüman yöneticilerin had cezalarını tam anlamıyla eksiksiz bir şekilde vicdani herhangi bir zaafa düşmeden ikame etmesi gerekir. Had cezalarının caydırıcı olması ve toplumda zayıf kişilikli, zina yapma potansiyeli olan kişilerin dikkatini çekmek için had cezaları duyurulmalıdır.

İslam, zina eden erkeğin zina etmemiş bayanla evlenmemesi ve zina eden kadının zina etmemiş erkekle evlilik yapmaması konusunda uyarmıştır. Zina iğrenç bir olgu olduğundan zina etmeyi zina edene yakıştırmamıştır.²⁸⁶

Bu bölümde de icmali anlam verilip toplu dersler çıkarılmış, zinanın toplumsal yıkım oluşturduğu, had cezalarının toplumsal yapıcı etkisi izah edilmiş zinanın psikolojik ve toplumsal olarak nelere tekabül ettiği açıklanmaya çalışılmıştır.

²⁸⁴ a.g.e., VIII, s. 110.

²⁸⁵ Furkan 25/68.

²⁸⁶ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, V, ss. 178-79.

IV. KUR'AN'IN İÇ BÜTÜNLÜĞÜ

Eserin ana iddiası Kur'an'ın kendi içerisinde bir anlam bütünlüğünün olduğudur. Buna göre her sure ile surenin ana fikri arasında, surenin başlangıcı ile sonu arasında, surenin başlangıcı ile önceki surenin sonu arasında, surenin paragrafları ile ana fikri arasında, sure bölümlerinin kendi arasında sure içeriği ile önceki sure içeriği arasında anlam ilişkisi bulunmaktadır. Ayet guruplarının iç anlam bütünlükleri, sure iç bütünlüğü, sureler arası anlam bütünlükleri ve nihayetinde Kur'an'ın tamamının iç bütünlüğünün olduğudur. Bu bağlamda eserde işlenen anlamsal iç bütünlükler başlıklar halinde incelenecektir.

A. Surenin İsmi ile Ana fikri (Mihver) Arasındaki Anlam İlişkisi

Eserin iddialarından biri, her surenin ismi ile surenin ana fikri arasında bir anlam ilişkisinin olduğudur. Bu anlamda surenin ismiyle ilgili rivayetler toplanarak toplam kaç ismi olduğu ve her ismin ana fikri ile anlam ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır.

1. *Enfal Suresi*

Enfal Suresi'nin birden çok ismi vardır ve bu isimlerden her birinin surenin ana fikriyle anlam ilişkisi vardır. Surenin ana fikrinin "Cihad" olduğu anlaşılmaktadır. Surenin ilk ismi olan Enfal²⁸⁷ ile mücahitlerin Allah yolunda cihad ederken ganimet kazanması arasında bir anlam ilişkisi bulunmaktadır. Surenin bir diğer ismi Bedir'dir. Bedir Savaşı, Hz. Peygamberin Arap yarımadasında en güçlü şerre karşı harp ilan ettiği ilk gazvedir. Sure ayetlerinin büyük çoğunluğu İslam toplumuna cihad kapısını açan büyük gazve olan Bedir'le ilgilidir. Surenin üçüncü ismi de Cihad'dır. Surenin ismiyle surenin ana fikri arasında açık bir anlam ilişkisi bulunmaktadır.²⁸⁸

2. *Kehf Suresi*

Surenin ana fikri, fitnelerden uzak durmak, onun tehlike ve şerlerinden kurtulmaktır. Mağara (Kehf) da her türlü vahşi hayvandan, kötü hava koşulları ve

²⁸⁷ İkrime, Mücahid, Dehhak, Abdullah b. Abbas ve İbn-i Zeyde göre "Enfal" kelimesi, Ganimetler" anlamındadır. TABERİ, Ebu Cafer, Camiu'l-Beyan Fi Te'vilil Kur'an, Müesseseh Risaleh, 2000, XIII, s. 360.(Enfal ismiyle ilgili çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Asıl konumuz olmaması hasebiyle detaylara girilmemiştir.)

²⁸⁸ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, III, s. 133.

afetlerden koruyarak insananın yerleşim yeridir. Kehf Suresi'nin okuyucusunu günahlardan koruması ve kurtuluşuna vesile olması ile Ashab-ı Kehf'in de mağaraya sığınmakla fitnelerden korunmaları arasında önemli bir anlam ilişkisi bulunmaktadır.²⁸⁹

3. Hicr Suresi

Surenin ismi, Salih Peygamber özelinde peygamberleri yalanlayan Hicr Ahalisinin akıbetine işaret etmektedir. Surenin ana fikri, kafirlerin korkutucu sonlarının ne olduğu etrafında dönmektedir.²⁹⁰

4. Yusuf Suresi

Allah(c.c.)ın gönderdiği peygamberlerden biri olan Hz.Yusuf (a.s) Peygamberlik görevi gereği insanları Tevhide ve sadece Allah'a kulluğa davet etmiştir. Kur'an'ı Kerimde Hz. Yusuf'un hayat hikayesi bir rüya ile anlatılmış, kardeşlerinin tuzağı, mısır serüveni, kardeşleriyle karşılaşması, babasıyla karşılaşması ve sıkıntılardan kurtulması süreci tevhid merkezli kıssa edilmiştir. Bu itibarla surenin ana fikri ile peygamberlik görevini ve tevhid davet misyonunu üstlenen Yusuf ismi arasında anlam ilişkisini bulunmaktadır.²⁹¹

5. Mutaffifin Suresi

Surenin ismi ile ana fikri neredeyse bire bir aynıdır. Surenin ilk kısmında eksilten, cimrice davranan (Mutaffifin)lar tanımlanmakta, sonrasında bunların günahkârlar olduğu ve sonlarının neler olacağı açık bir şekilde zikredilerek sure ismi ile mihver (ana fikir) arasındaki anlam ilişkisi net bir şekilde ortaya konmaktadır.²⁹²

Surenin ana fikri ile ismi arasında anlam ilişkisi kurma yöntemi, surenin anlam haritasının çıkarılması, Kur'an'ın anlaşılması uğraşısına ciddi bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Ancak her surede aynı anlam ilişkisini kurmak mümkün görünmemektedir. Bu durumda belirlenen anlam ilişkisini kurmak için zaman zaman zorlama yorumların yapıldığı düşünülmektedir. Örneğin yukarıdaki Kehf suresi

²⁸⁹ a.g.e., IV, s. 288.

²⁹⁰ a.g.e., IV, s. 96.

²⁹¹ a.g.e., III, s. 505.

²⁹² a.g.e., IX, s. 65.

örneğinde iyi bir anlam ilişkisi kurulmuşken Mutaaffin Suresi için aynı açıklıkta bir anlam ilişkisi kurulabileceğini iddia etmek kanatımızca güç görünmektedir.

D. Surenin Başlangıcı ile Sonu Arasındaki Anlam İlişkisi

Eserin ana vurgusu Kur'an'ın iç bütünlüğü olduğundan surelerin kendi iç bütünlükleri ve diğer anlam ilişkileri üzerinde yoğun durulmuştur. Bu anlamda eser, surenin ilk kısmı ile son kısmı arasında anlam ilişkileri olduğunu iddia etmekte ve bunları sıklıkla örneklendirmektedir.

1. Mu'minun Suresi

Surenin başlangıcı ve sonu felah (kurtuluş)tan bahsetmektedir. Birinci ayette *قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ* “Müminler Kurtuluşa ermişlerdir.” buyularak Müminlerin kurtuluşa erecekleri²⁹³ ifade edilirken surenin sonundaki ayette *إِنَّهُ لَا يَفْلِحُ الْكَافِرُونَ* “Şüphesiz Kafirler asla kurtuluşa eremezler”²⁹⁴ buyurularak kafirlerin kurtuluşa eremeyecekleri zikredilmiştir. Böylece surenin başında ve sonundaki bu iki ayet, surenin başı ile sonu arasında net bir anlam ilişkisi olduğunu göstermektedir.²⁹⁵

2. Ahzap Suresi

Surenin başlangıcında Hz. Peygambere, göklere ve yere yüklediği ama onların bu yükü yüklenemediği emanet olan takvayı emirle başlamaktadır. Surenin sonunda da müminlere takva emredilmektedir. Emanetin korunmamasının, emanete hıyanet edilmesinin yaptırımı ve emaneti korumanın mükafatı zikredilmektedir. Diğer taraftan surenin ilk ayetinin sonu “Hâkim” ve “Alim” isimleri ile biterken surenin son ayetinin sonu da “Ğafur” ve “Rahim” isimleriyle bitmektedir. Bu da emir, nehiy, kader ve kazanın bir hikmet ve ilme göre yapıldığını; müminleri muvaffak kıldığı, kafir ve münafıkları ise zelil ettiğini göstermektedir. Son ayetin “Ğafur” ve “Rahim” isimleriyle bitmesi ise; kulların emaneti yerine getirirken bazı eksik ve kusurlarla bunu yapabileceklerini, bu konuda Allah'ın rahmetinin geniş olduğu ve mağfiret dilenmesi gerekliliği olarak da anlaşılması mümkündür.²⁹⁶ Burada kurulan anlam ilişkisinin göreliliği daha yüksek olmakla birlikte anlamlı bir anlamsal ilişki olduğu söylenebilir.

²⁹³ Mu'minun, 23/1.

²⁹⁴ Mu'minun, 23/117.

²⁹⁵ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, V, s.123.

²⁹⁶ a.g.e., VI, s.66-67.

3. Hicr Suresi

Surenin başlangıcı ve sonunda kafirlerle ilişkilerin nasıl olması gerektiği zikredilmektedir. Üçüncü ayette:

“بَرِّكُوا لَهُمْ الْيَمِينَ (içsinler), يَارَهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهَهُمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُ yararlansınlar; emelleri onları oyalayadursun. İleride (gerçeği) bilecekler.”²⁹⁷ İfade edilirken,

Seksen beşinci ayette ise: فَاصْنَعِ الْجَمِيلَ

“Sen şimdi güzel bir şekilde hoşgörü ile muamele et.”²⁹⁸ zikredilmiştir. Böylece kafirlere karşı muamelenin nasıl olması gerektiğini ortaya konmuş, Kafirlerle olan ilişkilerde sadece bir boyutlu bir ilişki içerisinde olunmaması gerektiği öğretilmektedir.

Yine surenin başında

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ

“Şüphesiz o zikri (Kur'an'ı) biz indirdik biz! Onun koruyucusu da elbette biziz.”²⁹⁹

Buyurularak Kur'an'ın Allah tarafından korunduğu vurgulanmış, aşağıdaki ayette ise Kur'an'ın Allah tarafından indirildiği ifade edilmiştir.³⁰⁰

وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ

“Andolsun, biz sana tekrarlanan yedi âyeti ve büyük Kur'an'ı verdik.”³⁰¹

Böylece surenin başı ile sonu arasındaki anlamsal ilişki iki boyutta ortaya konulmaya çalışılmıştır.

4. Nahl Suresi

Sure ilk ayetinde اَتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ “Allah'ın emri gelecektir” buyurularak kıyametin gelişi haber verilmiştir. Bu durumda اِدْعُ إِلَىٰ سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ “Rabbinin yoluna, hikmetle, güzel öğütle çağır”³⁰² buyurularak yapılması gerekenin kulluk yapmak ve insanları doğru yola çağırarak olduğu ifade edilmektedir.

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ

²⁹⁷ Hicr, 15/3.

²⁹⁸ Hicr, 15/ 85.

²⁹⁹ Hicr, 15/9.

³⁰⁰ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, IV, s.96.

³⁰¹ Hicr, 15/ 87.

³⁰² Nahl, 16/1.

“Çünkü Allah, (kötülükten) sakınanlar ve güzel amel edenlerle beraberdir.”³⁰³ Ayetiyle de ana fikir ortaya çıkmaktadır. Kıyamet geliyorsa sorumluluk almak ve insanları Allah’a davet edip takvalı olunarak güzel davranışlar ortaya koymuş olanlar taltif edilmiştir.³⁰⁴

5. Enam Suresi

Surenin başında sadece Allah’a hamd edilmesi gerektiği, surenin sonunda ise vahdaniyyetin sadece ona has kılınması gerektiği belirtilmiştir. Surenin ilk kısmında

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَى أَجَلًا وَأَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ

“Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah’a mahsustur. Böyle iken inkâr edenler başka şeyleri Rablerine denk tutuyorlar. O öyle bir Rab’dır ki, sizi çamurdan yaratmış, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir. (Kıyametin kopması için) belirlenmiş bir ecel de O’nun katındadır. Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz.”³⁰⁵

Bu ayette ilk yaratılışın Allah tarafından yapıldığı vurgulanmıştır. Surenin sonu ise şu ayet ile son bulmuştur:

قُلْ أَغْبِرَ اللَّهُ أَبْعِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ * وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ

De ki: "Allah her şeyin Rabbi iken O'ndan başka bir rab mi arayayım? Herkesin kazandığı kendisinedir, kimse başkasının yükünü taşımaz; sonunda dönüşünüz Rabbinizedir, ayrılığa düştüğünüz şeyleri size bildirecektir." Verdikleriyle denemek için sizi yeryüzünün halifeleri kılan ve kiminizi kiminize derecelerle üstün yapan O'dur. Doğrusu Rabbinin cezalandırması süratlidir. Şüphesiz O bağışlar, merhamet eder”³⁰⁶

Böylece birinci ayette ilk yaratılışın Allah’a (c.c.) ait olduğu ifade edildikten sonra son ayette ise ikinci yaratılışın da Allah tarafından yapılacağı teyit edilmiştir. Surenin başlangıç kısmında yaratılış nimetine işaret edilirken ikinci kısımda hilafet nimetine işaret vardır. Ayrıca birinci kısımda Allah’ın, kullarının her hal ve davranışını bildiği zikredilirken surenin sonunda ise yaratılışın sonunun ne olacağını, kullarının neler yaptıklarını bildiğini ve kazandıklarının karşılığının verileceğinden bahsedilmektedir.³⁰⁷

Surenin başı ile sonu arasında anlam ilişkisi kurmak surenin anlam bütünlüğü açısından önem arz etmektedir. Ancak bazen surenin başından kastedilen

³⁰³ Nahl, 16/128.

³⁰⁴ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, IV, s. 134.

³⁰⁵ Enam, 6/1.

³⁰⁶ Enam, 6/164.

³⁰⁷ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, II, ss. 399-400.

ilk ayet iken bazen ilk bölümdeki ayetlerden biri olduğu görülmektedir. Bu da yapılan yorumu daha göreceli hale getirmektedir. Örneğin Mu'minun Suresinde surenin ilk ayeti ve son ayeti örnek olarak verildiğinden ve iddia edilen anlam ilişkisi bariz iken Enam suresinde verilen örneklerin anlam ilişkisinin kurulması güç olduğu görülmektedir. Genel itibariyle kurulan anlam ilişkilerinin başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Surenin başı ve sonu arasında kurulan anlam ilişkilerinin sure bütünlüğüne önemli katkı sunduğu gözlenmektedir.

E. Surenin Başlangıcı ile Önceki Surenin Sonu Arasındaki Anlam İlişkisi

Surelerin iç bütünlüklerinin yanında sureler arası anlam ilişkisi de eserin üzerinde durduğu önemli hususlardan biridir. Bu kısımda sureler arası geçişlerde anlam bütünlüğü için örnekler verilerek eserin konuya yaklaşımı incelenecektir.

1. Ahkaf Suresi

Bir önceki sure olan Casiye Suresinin son kısmında Tevhid zikredilip şirk ehli zemmedilirken Ahkaf Suresinin başında ise Tevhid zikredilip Küfür ehli kınanmıştır.³⁰⁸ Casiye suresinin son kısmı ile Ahkaf suresinin başındaki ayetlerden kastedilen ayetlerin hangileri olduğu anlaşılamamıştır. Genel itibariyle ifade edildiği gibi bir anlam ilişkisi olmakla birlikte spesifik verilen örneklerle ilgili yorumda zorlama olduğu düşünülmektedir.

2. Muhammed Suresi

Bir önceki sure olan Ahkaf Suresi ile Muhammed Suresi arasında bariz bir anlam bütünlüğü vardır. Hatta Ahkaf Suresinin son ayeti okunduktan sonra besmelesiz Muhammed Suresinin ilk ayeti okunduğunda anlam bütünlüğünün bozulmadığı görülecektir. Ahkaf Suresi'nin son ayetinde *فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ* “Yoldan çıkmış olanlardan (Fasık) başkası mı yok edilir?”³⁰⁹ buyurularak ilk etapta günah işleyenlerin yaptıklarının boşa gideceği gibi bir anlam çıkmaktadır. Oysa Zilzal Suresinde *فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ* “Kim zerre kadar iyilik yapmışsa onu

³⁰⁸ a.g.e., VII, s. 178.

³⁰⁹ Ahkaf, 46/35.

görür.”³¹⁰ Buyurularak yapılan tüm iyiliklerin karşılığının olduğu zikredilmektedir. Muhammed Suresi’nin ilk ayetinde *الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ* “Allah, inkâr edenlerin ve kendi yolundan alıkoyanların işlerini boşa çıkarır.”³¹¹ ayeti zikredilerek kafir olanlar dışında her kesin yaptığı iyi işlerin karşılığının olduğu şeklinde bir anlam bütünlüğü oluşmuştur.³¹²

3. Tur Suresi

Önceki sure olan Zariyat suresinin son kısmıyla Tur Suresi’nin başlangıcı arasında açık bir anlam ilişkisi bulunmaktadır. Kureyş kabilesinin Hz. Peygamberi yalanlamasından dolayı onların sonlarının da daha önce yalanlayanların sonu gibi olabileceği hatırlatılmış, Zariyat Suresi’nin son kısmında *فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُنُوبًا مِثْلَ ذُنُوبِهِمْ أَصْحَابُهُمْ فَلَا يَسْتَعْجِلُونَ* “Muhakkak ki bu zulmedenlerin de geçmişlerinin payı gibi (azaptan) bir payları vardır! O halde acele etmesinler.”³¹³ ayeti zikredilirken Tur Suresi’nin ilk ayetlerinde *إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ* “Rabbinin azabı mutlaka gerçekleşecektir.”³¹⁴ Zikredilerek her iki sure arasında tamamlayıcı bir anlam ilişkisi oluşmuştur.³¹⁵

4. Necm Suresi

Surenin önceki sure olan Tur Suresi ile iki şekilde anlam ilişkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Birincisi, Tur Suresi’nin kapanışı Nücüm (Yıldızlar)’ile *وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبَّحُهُ وَإِذَا الْبَارُوكُ* “Gecenin bir kısmında ve yıldızların batışı sırasında O’nu tespih et.” şeklinde yapılırken Necm Suresi, Necm (Yıldız)’ile yeminle *وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ* “Battığı zaman yıldıza andolsun ki” şeklinde başlamıştır. İkincisi, Tur Suresi’nin sonunda kafirlerin Hz Peygamber (s.a.v.) ile ilgili Kur’an’ı kendisinin uydurduğunu, ve Hz. Peygamber (s.a.v.)in şair, kahin ve mecnun olduğunu itham ederken; Necm Suresi’nin başında ise yemin ederek peygamber(s.a.v.)in kendi

³¹⁰ Zilzal, 99/7.

³¹¹ Muhammed, 47/1.

³¹² MUSLİM vd., Et-Tefsiru’l-Mevdui Li Suveri’l-Kur’ani’l-Kerim, VII, s. 232.

³¹³ Zariyat, 51/59.

³¹⁴ Tur, 52/7.

³¹⁵ MUSLİM vd., Et-Tefsiru’l-Mevdui Li Suveri’l-Kur’ani’l-Kerim, VII, s. 466.

heva ve hevesinden bir şey söylemeyeceği belirtilerek Hz. Peygamber tezkiye edilmektedir.³¹⁶

5. *Mu'minun Suresi*

Bir önceki sure olan Hac Suresi'nin son kısmında namaz kılmak, zekât vermek, cihad etmek ve hayırlı ameller yaparak kurtuluşun mümkün olduğu zikredilirken Mu'minun Suresinin başında kurtuluşa ermek için namazı huşu ile kılmak, boş sözlerden yüz çevirmek gibi hayırlı ameller zikredilmiştir. Bu da önceki sure ile bu surenin başlangıcı arasında güçlü bir anlam ilişkisi olduğunu göstermektedir.³¹⁷

Surelerin bir önceki surelerin son kısımlarıyla anlam ilişkilerinin kurulmasında önemli tespit ve yorumlar yapıldığını görmek mümkündür. Ancak bazı surelerde yapılan yorumların ilgili tefsirlerden kaynakları verilirken bazı surelerde kaynak verilmemiştir. Bu durumda yapılan yorum müellifin mi yoksa yorumun bir tefsirden mi alındığı anlaşılamamaktadır. Bazı surelerde ayetler zikredilirken bazı surelerde ayet zikredilmeden yorum direkt aktarılmaktadır. Ahkaf Suresinde olduğu gibi. Ayrıca sureler arasında gözle görülür bir üslup farkının olduğu göze çarpmaktadır. Diğer taraftan önceki surenin sonu diye verilen yerden kast edilen bazen son ayet bazen ise sonlara doğru ayet veya ayet gurubu olmaktadır. Yine surenin başı dendiğinde surenin ilk ayeti veya başlardaki ayet gurupları olabilmekte böylece zaman zaman iddia edilen anlam ilişkisinin kurulmasını zorlaştırmaktadır.

F. Surenin Paragrafları ile Ana Fikri Arasındaki Anlam İlişkisi

Bu bölümde surenin paragraflarının icmali tefsiri yapılarak bu paragrafların, surenin ana fikri ile anlam ilişkisi ortaya konmaya çalışılmaktadır.

1. *Ali İmran Suresi*

Müellife göre bu surede, surenin paragrafları ve ana fikri arasında tam bir anlam ilişkisi bulunmaktadır. Surenin ana fikri, Allah'ın vahdaniyeti; bu doğrultuda da Hz. İsa'nın beşer oluşu, dinin ve risaletin tevhide ile Allah'a ve Rasulüne itaatın önemi olarak sıralanabilir. Hristiyanlarla iletişim için önemli bir başlangıç yaparak

³¹⁶ a.g.e., VII, s. 487-488.

³¹⁷ a.g.e., V, s. 125.

Hız. İsa gerçekliğinden bahsetmektedir. Bu başlangıç kitapların Allah katından; hidayet, insanların sınanması, dünya gerçekliği, sonra da peygamberlerin tüm insanlığa gönderilişi bu bölümde zikredilmektedir. Sure, tüm peygamberlerin Allah tarafından seçildiğini beyan ederek Hız. İsa gerçekliğinin açıklanmasıyla devam etmektedir. Sonra İslam'ın hak din ve tüm peygamberlerin getirdiği din olduğu gerçekliği pekiştirilir. Hız. İbrahim'in hanif bir Müslüman olduğu, ehli kitap gerçekliği ve Hız. İbrahim ile Müslümanların ilişkisi izah edilerek ehli kitabın bu konudaki iftiraları açıklanır. Bu açıklamalardan sonra bu ümmetin hayırlılığı, seçilmişliği ve diğer ümmetlerden daha faziletli oluşu zikredilir. Geçmiş ümmetlerin yaptıkları hatalardan sakındırarak düşmanlara özellikle de münafıklara karşı uyanık olunması gerektiği zikredilir. Düşmana karşı sakınma uyarısı girişiyle ayetlerde Uhud savaşından bahsedilir. Burada itaatın ne kadar önemli olduğu, yenilgiden ne tür dersler çıkarılması gerektiğinden bahsedilir. Sure, kevnî ayetlerden istifade etme, Allah'a varış ve işlerinin sonu/akıbetinin açıklanmasıyla son bulmaktadır. Aşağıda rnek verilecek bazı ayetler bahsettiğimiz anlam ilişkisini göstermesi açısından önem arz etmektedir.³¹⁸

وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ

“Onun tevilini ancak Allah bilir.”³¹⁹

وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصَرِهِ مَنْ يَشَاءُ

“Allah dilediğini yardımıyla destekler.”³²⁰

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ
بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“De ki: “Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mlk dilediğine verirsin. Dilediğinden de mlk eker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetensin.”³²¹

إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

“Allah, dilediğine hesapsız rızık verir.”³²²

كَذَلِكَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ

“Allah dilediğini yapar”³²³

كَذَلِكَ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ

³¹⁸ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, I, s. 418-420.

³¹⁹ Ali İmran. 3/7.

³²⁰ Ali İmran. 3/13.

³²¹ Ali İmran. 3/26.

³²² Ali İmran. 3/37.

³²³ Ali İmran. 3/40.

“Allah dilediğini böylece yaratır.”³²⁴

إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْفَصْلُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُو الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

“Şüphesiz bu anlatılanlar gerçek olaylardır. Allah'tan başka ilah yoktur. Doğrusu Allah güçlüdür, Hakim'dir.”³²⁵

إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ

“Lütuf Allah’ın elindedir.”³²⁶

يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ

“Rahmetini dilediğine tahsis eder.”³²⁷

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا

“İnkâr edenlerin ne malları ne evlatları, onlara Allah’a karşı bir yarar sağlar.”³²⁸

وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ

“Zafer, yalnızca mutlak güç ve hikmet sahibi Allah katındandır.”³²⁹

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ

“Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. Dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder.”³³⁰

مَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ

“Hiçbir kimse Allah’ın izni olmadan ölmez.”³³¹

قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ

De ki: "Bütün iş Allah'ındır"³³²

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرْكُمْ مِنْ بَعْدِهِ

“Allah size yardım ederse, sizi yenecek yoktur. Eğer sizi yardımsız bırakırsa, ondan sonra size kim yardım edebilir?”³³³

إِنَّهُمْ لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا

“Onlar, Allah’a hiçbir şekilde zarar veremezler.”³³⁴

وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِي مِنْ رُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ

“Fakat Allah, peygamberlerinden dilediğini seçer.”³³⁵

³²⁴ Ali İmran. 3/47.

³²⁵ Ali İmran. 3/62.

³²⁶ Ali İmran. 3/73.

³²⁷ Ali İmran. 3/74.

³²⁸ Ali İmran. 3/116.

³²⁹ Ali İmran. 3/126.

³³⁰ Ali İmran. 3/129.

³³¹ Ali İmran. 3/145.

³³² Ali İmran. 3/154.

³³³ Ali İmran. 3/160.

³³⁴ Ali İmran. 3/176.

³³⁵ Ali İmran. 3/179.

وَلِلّٰهِ مِيرَاثُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

“Göklerin ve yerin mirası Allah’ındır.”³³⁶

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ

“Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah’ındır.”³³⁷

تَوَابًا مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ

“Mükâfat, Allah tarafındandır.”³³⁸

نُزُلًا مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ

“Allah tarafından bir ikram olarak”³³⁹

Surenin başında gerekli açıklamalar yapılarak ayetlerin birbiriyle nasıl bir anlam bütünlüğü oluşturduğu okuyucuya bırakılmıştır. Ancak ayetlerin öylece bağlantıları kurulmadan ardı ardına verilmesi anlam bütünlüğünün anlaşılmasında güçlük meydana getirmektedir.

2. Kasas Suresi

Müellife göre surenin paragraflarıyla ana fikri arasında tam bir anlam ilişkisi bulunmaktadır. Surenin ana fikri; hak ile batıl arasındaki çatışmayı açıklığa kavuşturma, hayırlı akıbetin hak ve ona tabi olanların olacağına dairdir. Suredeki kıssada zulüm, istikbar ve tuğyanın sonu ile iman ve iman ehlinin sonu zikredilmektedir. Surenin başında Firavun’un mülkünü kaybetme korkusuyla çocukları öldürürken Allah’u tealanın Hz. Musa’yı ölümden kurtarması, Firavun’un onu büyütmesi ve ona hizmet etmesiyle ilahi kudretin birçok boyutunu açıklayarak düzenleme, planlama ve sona erdirmenin Allah tarafından olduğuna işaret etmektedir. Bu konuda Allah(c.c.) şöyle buyurmuştur:

وَأُرِيَٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ

“Firavun’a, Hâmân’a ve ordularına, çekinegeldikleri şeyleri gösterelim.”³⁴⁰

Başka bir ayette Allah Musa’yı boğulmaktan kurtardığını, annesinin ayrılık hüznünü ortadan kaldırdığını ve annesinin Musa’ya kavuşmasını sağladığını ifade ederek şöyle buyurmuştur:

كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ

³³⁶ Ali İmran. 3/180.

³³⁷ Ali İmran. 3/189.

³³⁸ Ali İmran. 3/195.

³³⁹ Ali İmran. 3/198.

³⁴⁰ Kasas, 28/6.

“Anasının gözü aydın olsun ve üzülmesin, Allah’ın va’dinin hak olduğunu bilsin diye onu anasına geri döndürdük.”³⁴¹

Daha sonraki ayette Hz. Musa’nın gençliğinde bir Kıbtî’nin ölümü hadisesinden dolayı Firavun’un onu öldürme teşebbüsünü Allah’ın boşa çıkardığı zikredilerek, Allah’ın onu emniyete aldığı ifade edilmiştir:

قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ

“Şöyle dedi: “Ey Rabbim! Şüphesiz ben onlardan birisini öldürdüm. Onların da beni öldürmelerinden korkuyorum.”³⁴²

Onu müthiş ayetlerle destekledi.

فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ

“Firavun ve ileri gelen adamlarına (göstermen için) Rabbin tarafından (sana verilen) iki delildir.”³⁴³

Onu kardeşi Harun’la destekleyerek güçlü olmalarını sağladı ve Firavun ve adamlarına karşı muzaffer olacaklarını müjdeledi.

بِآيَاتِنَا أَنْتُمْ وَمَنْ اتَّبَعَكُمْ الْغَالِبُونَ

“Ayetlerimizle ikiniz ve ikinize uyanlar üstün geleceklerdir”³⁴⁴

Sonra sihirle onu alt etme uğraşlarında ona yardım etti.

وَجَاءُوا بِسِحْرِ عَظِيمٍ

“Büyük bir sihir yaptılar”³⁴⁵

قُلْنَا لَا تَخَفْ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى * فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَى * يُخِيلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَى

“Büyüleri sayesinde ipleri ve sopaları, kendisine gerçekten koşuyor gibi görünüyor. Musa, birden içinde bir korku duydu. Korkma! dedik, üstün gelecek olan kesinlikle sensin.”³⁴⁶

Sonra denizi yararak; Firavun’u ve ordusunu denizde boğarak onu ve İsrailoğullarını kurtardı.

فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ فَاُنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ

“Biz de onu ve askerlerini yakalayıp denize atıverdik. Bak işte, zalimlerin sonu nice oldu”³⁴⁷

³⁴¹ Kasas, 28/13.

³⁴² Kasas, 28/33.

³⁴³ Kasas, 28/32.

³⁴⁴ Kasas, 28/35.

³⁴⁵ Araf, 7/116.

³⁴⁶ Taha, 20/6-68.

³⁴⁷ Kasas, 28/40.

Sonra Kureyş kafirlerinin dünyaya yaslanıp onunla büyüklük taslayıp aldanarak zulmetmemeleri konusunda uyarmaktadır.

وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ

“Zaten Biz yalnız, halkı zalim olan şehirleri yok etmişizdir”³⁴⁸

Azabı gördüklerinde her türlü zulümde beraber olan kişiler birbirlerinden uzaklaşırlar. Karun’un mal konusunda haddi aşması, kendisine verilenlerin Allah tarafından verildiğini inkâr etmesi, Musa’nın kavmine zulmetmesi ve Allah’ın kullarının onun malı üzerindeki hakkını inkâr ederek şöyle demiştir:

إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي

“Bunlar bana bendeki bilgi ve beceriden dolayı verilmiştir”³⁴⁹

Öncekilerin yaşamış olduklarından öğüt almamıştır.

أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَآكْثَرُ جَمْعًا

“Kendinden önceki nesillerden, ondan daha kuvvetli ve daha çok mal biriktirmiş kimseler”³⁵⁰

Allah onu ve sahip olduğu mal ve mülkünü yerin dibine geçirmiştir.

Bu kıssa değişmeyen mutlak bir kuralla sona eriyor:

تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ نَجْعُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ

“İşte ahiret yurdu! Biz onu yeryüzünde böbürlenmeyi ve bozgunculuğu arzulamayan kimselere veririz. (En güzel) âkıbet, takvâ sahiplerininindir.”³⁵¹

Bunun gibi değişmeyen mutlak bir kural daha bulunmaktadır:

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“Kim bir iyilik getirirse, ona bundan daha hayırlısı vardır. Kim de bir kötülük getirirse, bilsin ki, kötülük işleyenler ancak yapmakta olduklarının cezasına çarptırılırlar.”³⁵²

Sure Hz. Peygamberin Mekke’ye muzaffer olarak döneceği müjdesiyle bitmektedir.

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ

“Kur’an’ı sana farz kılan Allah, şüphesiz seni dönülecek bir yere döndürecektir.”³⁵³

³⁴⁸ Kasas, 28/59.

³⁴⁹ Kasas, 28/78.

³⁵⁰ Kasas, 28/78.

³⁵¹ Kasas, 28/83.

³⁵² Kasas, 28/84.

Burada Kureyş kafirlerinin Müslümanlara karşı tutumlarına dikkat çekilerek zikredilen kıssadan dersler çıkarmaları istenmiştir. Bunun yanısıra dolaylı bir tehdit ve korkutmaya da işaret etmiştir. Yani bu, Allah'ın salih kullarına vadi olduğnu, yalancı, zalimlere de bir tehdit ve korkutma olduğunu ifade etmektedir. Bunda herhangi bir değişiklik olmaz o her eksiklikten münezze ve hak olan ilahtır.³⁵⁴

Bu surede, surenin anlamsal iç bütünlüğünü daha net bir şekilde görmek mümkündür. Surenin ana fikri ve paragrafların ana fikirle anlamsal ilişkisi net bir şekilde ortaya konmuştur. Yapılan yorumların nerelere dayandırıldığı dipnot olarak verilmiştir. Surenin anlam bütünlüğü ortaya konmaya çalışılırken ayetler arasında açıklayıcı bilgiler verilerek anlam bütünlüğü canlı tutulmaya çalışılmıştır.

3. Secde Suresi

Surenin tüm bölümlerinde Allah'ın azameti ve sıfatlarının eksiksizliği pekiştirilmektedir. Varlığın başlangıcı ve bitişinin yaratılmasında kudretinin mükemmelliğini öldürme, diriltme, dünyevi işler ve Allah'ın bütün hükümlerinde görmek mümkündür. Sıfatlarının mükemmelliği ile kulları arasındaki adalet ve kudreti surenin ana fikridir.³⁵⁵

Bu surenin bu başlık bağlamında işlenişi diğer surelerin bu başlığına göre çok yüzeysel olduğu görülmektedir. Surenin toplamda 3 sayfadan oluşması tabi ki diğer surelere göre bir dezavantaj oluşturmaktadır. Ancak surenin ana fikri, paragrafları ve bunlar arasındaki ilişkiler çok kısa, örneksiz ve detaysız olmuştur. Eserin başında verilen usule uygun bir metodla sure işlenmemiştir.

4. Saff Suresi

Birinci bölüm;

سَبِّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (1) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ (2) كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ (3) إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا كَانَهُمْ بُنْيَانٌ مَرْصُوصٌ (4)

³⁵³ Kasas, 28/85.

³⁵⁴ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, V, ss. 511-512.

³⁵⁵ İBN ZUBEYR, Ebu Cafer Sekafi, *el-Burhan fi Tenâsubi Suveri'l-Kur'an*, Dammam, Dar'u İbni'l-Cevzi, 2007, s. 150; MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, VI, ss. 50-51.

“Göklerdeki ve yerdeki her şey Allah’ı tesbih eder. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyleri niçin söylüyorsunuz? Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah katında büyük gazap gerektiren bir iştir. Hiç şüphe yok ki Allah, kendi yolunda, duvarları birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saf bağlayarak çarpışanları sever.”³⁵⁶

Surenin başlangıcı ile bitişindeki paragrafları oluşturan bölümlerin hepsinin ana fikirle sıkı bir ilişkisi vardır. Surenin anafikrini şu şekilde özetlemek mümkündür: Allah yolunda cihad karlı bir alışverıştır. Allah’ın her şeyden mutlak anlamda münezzeh olması yapılan her ibadetin sadece Allah için yapılmasını gerektirir. Müslüman, kendisine verilen her şeyi varlık alemiyle uyumlu olarak kullanılmalıdır. Bu uyumun bir parçası olarak Allah’ı gerçek anlamda tesbih ederek Allah’ın koymuş olduğu yasalara uygun davranmalıdır. Bu onu Allah’ın yeryüzünde oluşturmuş olduğu sisteme uygun davranmasını zorunlu kılar. Müminleri cihadla ilgili uyararak Allah’ın sevgisi ve rızası doğrultusunda korkmadan düşmanla karşılaşmayı göze almaları gerektiği zikredilir.³⁵⁷

Surenin başında dört ayet örnek olarak verildikten sonra diğer ayetler zikredilmemiş ve doğrudan ayetlere işaret söz konusu değildir. Böylece yapılan yorumların dayanağı net olarak örneklerle ortaya konmamıştır. Bu da gözle görülür bir anlam bütünlüğü eksikliğine neden olmuştur.

5. Adiyat Suresi

Surede insanın nankör, menfaatini ve çıkarını seven tabiatından bahsedilerek insan mizacının mal ve servet sevgisiyle olan ilişkisi ele alınmıştır. Diriliş ve hesap günü hatırlatılarak Allah’ı tanımanın (Marifetullah) bu zaafiyetlerin giderilmesine vesile olduğu anlatılmaktadır.³⁵⁸

Burada dikkatimizi çeken bir hususu ifade etmek istiyoruz: Özellikle Kur’an’ın sonlarına doğru eserin başta ortaya koymuş olduğu usule uyulmadığı sıklıkla karşılaşılan bir durum olduğu gözlemlenmektedir. Adiyat suresinde de bu durumu görmek mümkündür.

G. Sure Bölümlerinin Kendi Aralarındaki Anlam İlişkileri

Surelerin anlam bütünlükleri; surenin uzunluğu kısalığı, konu yoğunluğu, paragrafların çokluğu ve azlığına göre değişkenlik arz etmektedir.

³⁵⁶ Saff, 61/1-4.

³⁵⁷ MUSLİM vd., Et-Tefsiru’l-Mevdui Li Suveri’l-Kur’ani’l-Kerim, VIII, s. 127.

³⁵⁸ a.g.e, VIII, ss. 297-298.

1. Hud Suresi

Sure bölümlerinin içeriklerine baktığımızda her bölümün bir önceki bölümle tam anlamıyla bir anlam bütünlüğünü görürüz. Her bölümün kendine has bir hedefi olduğunu görmekle birlikte surenin başı ile sonu arasında da bir anlam bütünlüğü görmek mümkündür. Her iki bölüm arasında ise insanları karanlıktan aydınlığa Allah'a ibadet ederek çıkarmayı hedefleyen peygamber kıssaları bulunmaktadır.³⁵⁹

Bu bölümde surenin icmali tefsiri yapılarak kısa bir özet yapılmıştır. Ancak bahsedilen paragraflardan örnekler verilmemiş ve yapılan yorumların kaynağı zikredilmemiştir. Bunun yanında bölümler, içerikleri ve anlam ilişkilerinden bahsedilirken bölümlerin nereler olduğu ve nasıl bir ilişkileri olduğu eksik kalmıştır.

2. Nebe Suresi

Müellif sureyi üç bölüme ayırarak bölümlerin icmali anlamını vermiş ve bölümler arası anlam ilişkisi kurmuştur. Birinci bölümde Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ * عَنِ النَّبِإِ الْعَظِيمِ * الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ * كَلَّا سَيَعْلَمُونَ * ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ *

“Birbirlerine neyi soruyorlar? Üzerinde anlaşmazlığa düştükleri büyük haberi (mi)? Hayır, ileride bilecekler. Yine hayır; ileride bilecekler.”³⁶⁰

İkinci bölümde Rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا * وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا * وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا * وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا * وَجَعَلْنَا
الَّيْلَ لِبَاسًا * وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا * وَبَنَيْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شِدَادًا * وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا * وَأَنْزَلْنَا
مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا * لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا * وَجَنَّاتٍ أَلْفَافًا

“Biz yeryüzünü bir döşek, dağları da birer kazık yapmadık mı? Sizleri (erkekli-dişili) eşler hâlinde yarattık. Uykunuzu bir dinlenme (sebebi) kıldık. Geceyi (sizi örten) bir elbise yaptık. Gündüzü de geçimi temin zamanı kıldık. Üstünüze yedi sağlam gök bina ettik. Alev alev yanan aydınlatıcı ve ısıtıcı bir kandil yarattık. Taneler, bitkiler, sarmaş dolaş bahçeler çıkaralım diye yağmur yüklü yoğun bulutlardan şarıl şarıl yağmur yağdırdık.”³⁶¹

Üçüncü bölümde rabbimiz şöyle buyurmaktadır:

³⁵⁹ a.g.e., III, s. 445.

³⁶⁰ Nebe, 78/1-5.

³⁶¹ Nebe, 78/6-16.

وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا * إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا * لِلطَّاغِينَ مَنَآبًا * لَا يَبْقَىٰ فِيهَا أَحْقَابًا * لَا
يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا * إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا * جَزَاءُ وَفَاقًا * إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا *
وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كِذَابًا * وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا * فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا *

“Dağlar yürütülür, serap hâline gelir. Şüphesiz cehennem, bir gözetleme yeridir; azgınlar için, içinde çağlar boyu kalacakları bir dönüş yeridir. Orada ne bir serinlik ve ne de içecek bir şey tadacaklar! Ancak, uygun bir ceza olarak kaynar su ve irin içecekler. Çünkü onlar hesaba çekilmeyi ummuyorlardı. Ayetlerimizi de alabildiğine yalanlamışlardı. iz ise, her şeyi bir kitapta (Levh-i Mahfuz’da) tamamiyle sayıp tespit ettik. Kâfirlere şöyle denilir: “Şimdi tadın. Artık bundan sonra yalnızca azabınızı artıracaktır.”³⁶²

Birinci paragraf ile ikinci paragraf arasındaki anlam ilişkisi

Dirilişi inkâr edip bunu imkânsız gördüklerinde, bu imkânsız gördükleri şey hakkında sorular sormalarına karşın Allah’ın, her şeyi yaratan; yeryüzünde ve gökte hiçbir şeyin onu aciz bırakamama kudretini hatırlatmak uygun düşmektedir. İkinci bölümde Allah’ın gözle görülür ayetleri zikredilerek bunları yapan varlığın dirilişi de yapabileceğini zımnen anlamak mümkündür. Tabiri caizse şöyle demektedir: Allah’ın yaratmasını çarpıcı şekillerde şeksiz ortaya koyan bu ayetleri görüp sizi kuşatan bu kadar açık ayete rağmen nasıl dirilişi inkâr edersiniz?³⁶³

İkinci paragraf ile üçüncü paragraf arasındaki anlam ilişkisi: Yeniden dirilişle ilgili alaya alarak sordukları sorular çoğalınca cevabı da bu bölümde azabın türlü çeşitlerinin vuku bulmasıyla yalanladıkları vaad gerçekleşmiş olmaktadır.³⁶⁴ Belirlenen usule bu surede büyük oranda uyulmuştur ancak yorumlar ve kurulmaya çalışılan anlam ilişkisinin zayıf kaldığı düşünülmektedir.

3. Mücadele Suresi

Surenin ilk bölümü birinci ayetten dördüncü ayete kadardır. Bu bölümde Allahu Teala, kudretinin ve azametinin gereği olarak yarattıklarının her halinden haberdar olmaktadır. Bu haberdar olma; kocası kendine “zihar” yaptığı için peygamberimize gelip kocasını şikâyet eden, onunla tartışan kadını da kapsamaktadır.

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ
بَصِيرٌ * الَّذِينَ يُطَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتُهُمْ إِنَّ أُمَّهَاتُهُمْ إِلَّا اللَّائِي وَلَدْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ

³⁶² Nebe, 78/20-30.

³⁶³ MUSLİM vd., Et-Tefsiru’l-Mevdui Li Suveri’l-Kur’ani’l-Kerim, VIII, ss. 5-6; ALUSÎ, Ebu’l-Fadl Şahabu’d-Din es-Seyyid Mahmud, *Ruhu’l-Meani fi Tefsiri’l-Kur’ani’l-Azim*, Beyrut, Dar’u İhyai’t-Turasi’l-Arabi, XVI, s. 8

³⁶⁴ MUSLİM vd., Et-Tefsiru’l-Mevdui Li Suveri’l-Kur’ani’l-Kerim, IX, s. 10.

لَيَقُولُنَّ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوفٌ غَفُورٌ * وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا ذَلِكَ تُوعِظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ * فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فِطْعَامَ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyetle bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah, sizin sürdürdüğünüz konuşmayı (zaten) işitmekteydi. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir. İçinizde karılarını "zihar" yapanlar bilsinler ki, karıları anneleri değildir; anneleri ancak, onları doğuranlardır. Doğrusu söyledikleri kötü ve asılsız bir sözdür. Allah şüphesiz affedendir, bağışlayandır. Kadınlarından zihar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler. İşte bu hüküm ile size öğüt veriliyor. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. Kim (köle azat etme imkânı) bulamazsa, eşine dokunmadan önce ard arda iki ay oruç tutmalıdır. Kimin de buna gücü yetmezse altmış fakiri doyurmalıdır. Bunlar, Allah’a ve Resûlüne hakkıyla iman edesiniz, diyedir. İşte bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kâfirler için elem dolu bir azap vardır.”³⁶⁵

Birinci bölümde rabbimiz kendi koymuş olduğu sınırları zikretmektedir. Sınırı koruyanların müjdeleri anlatılırken sınırı aşanların karşılaşacakları sonuçlara işaret edilmektedir. İkinci bölüm de beşinci ayetle on dokuzuncu ayetler arasında kapsamaktadır.

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادُّونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ كُبِتُوا كَمَا كُبِتَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ * يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا أَحْصَاهُ اللَّهُ وَنَسُوهُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ * أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَابِعُهُمْ وَلَا خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا أَدْنَى مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ * أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَاءُوكَ حَبَّوْكَ بِمَا لَمْ يَحْكِكْ بِهِ اللَّهُ وَيُقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَيَنْسِفُ الْمَصِيرُ * يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبَيِّنَاتِ وَالنَّفْوَى وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ * إِنَّمَا النَّجْوَى مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزَنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَرِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ * يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انشُرُوا فَانْشُرُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ * يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَاجَيْتُمْ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةٌ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ * أَأَسْفَقْتُمْ أَنْ تَقْدِمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ * أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَخْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ * أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ * لَنْ تُغْنِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ * يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُخْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَخْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَى شَيْءٍ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ * اسْتَخَوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَنَاسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ هُمُ الْخَاسِرُونَ

“Allah’ın onları hep birden dirilip yaptıklarını kendilerine haber vereceği günü hatırla. Allah onları sayıp zaptetmiş, onlarsa bunları unutmuşlardır. Allah her şeye şahittir. öklerdeki ve

³⁶⁵ Mücadele, 58/1-4.

yerdeki her şeyi Allah'ın bildiğini görmüyor musun? Üç kişi gizlice konuşmaz ki, dördüncüleri O olmasın. Beş kişi gizlice konuşmaz ki altıncıları O olmasın. Bundan daha az, yahut daha çok da olsalar, nerede olurlarsa olsunlar, O mutlaka onlarla beraberdir. Sonra onlara yaptıklarını Kıyamet günü haber verecektir. Allah her şeyi hakkıyla bilir. }7{Gizlice konuşmaktan menedilip de, menedildikleri şeyi işleyen ve günah, düşmanlık ve peygambere isyanı konuşanları görmedin mi? Sana geldiklerinde Allah'ın seni selamlamadığı selamla selamlıyorlar. İçlerinden de, "Söylediklerimizden dolayı Allah bize azap etse ya!" diyorlar. Cehennem onlara yeter! Oraya girecekler. Ne kötü varış yeridir orası! Ey iman edenler! Siz başbaşa gizlice konuştuğunuz zaman, günah, düşmanlık ve peygambere isyanı konuşmayın. İyilik ve takvayı konuşun ve huzuruna toplanacağınız Allah'a karşı gelmekten sakının. O kötü fısıltılar iman edenleri üzme için ancak şeytandan kaynaklanmaktadır. Oysa şeytan, Allah'ın izni olmadıkça, mü'minlere hiçbir zarar verebilecek değildir. Öyle ise mü'minler ancak Allah'a tevekkül etsinler. Ey iman edenler! Size, "Meclislerde yer açın" denildiği zaman açın ki, Allah da size genişlik versin. Size, "Kalkın", denildiği zaman da kalkın ki, Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. Ey iman edenler! Peygamber ile başbaşa konuşacağınız zaman, başbaşa konuşmanızdan önce bir sadaka verin. Bu, sizin için daha hayırlı ve daha temizdir. Şâyet (sadaka verecek bir şey) bulamazsanız, bilin ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Başbaşa konuşmanızdan önce sadakalar vermekten çekindiniz mi? Bunu yapmadığınıza ve Allah da, sizi affettiğine göre artık namazı kılın, zekatı verin, Allah'a ve Resûlüne itaat edin. Allah bütün yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır. Allah'ın kendilerine gazap ettiği bir topluluğu dost edinenleri görmez misin? Onlar ne sizdendirler, ne de onlardan. Onlar bile bile yalan yere yemin ederler. Allah onlara çetin bir azap hazırlamıştır. Gerçekten onların yaptıkları şey ne kötüdür! Onlar yeminlerini kalkan yapıp (insanları) Allah'ın dininden alıkoydular. Bunun için onlara alçaltıcı bir azap vardır. Onların malları da, evlatları da Allah'a karşı kendilerine bir yarar sağlamayacaktır. Onlar, cehennemliklerdir. Onlar orada ebedi kalacaklardır. Allah'ın onları hep birden dirilteceği, onların da (kendilerini kurtaracak) bir iş üzerinde olduklarını sanarak size yemin ettikleri gibi Allah'a da yemin edecekleri günü düşün! İyi bilin ki, onlar yalancılardan ta kendileridir. Şeytan onları hakimiyeti altına alıp kendilerine Allah'ı anmayı unutturmuştur. İşte onlar şeytanın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, şeytanın tarafında olanlar ziyana uğrayanların ta kendileridir. Allah'a ve peygamberine düşman olanlar var ya, işte onlar en aşağı kimselerin arasındadırlar. ³⁶⁶

İkinci bölümde Allah'ın sınırlarını aşanlardan bahsetmektedir. Şeytanın peşi sıra giderek haddi aşan bu kişilerin sonlarının hüsrana olduğu ve alçaltıcı bir azapla karşılaşacakları açıklanmıştır. Onlar bu dünyada yaptıklarına karşın hem dünyada hem de ahirette utanacak ve zillete uğrayacaklardır.

كَتَبَ اللَّهُ لَا غَلِبَ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ * لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“Allah, Şüphesiz ben ve peygamberlerim galip geleceğiz diye yazmıştır. Şüphe yok ki, Allah çok kuvvetlidir, mutlak güç sahibidir. Allah'a ve ahiret gününe iman eden hiçbir topluluğun, babaları, oğulları, kardeşleri yahut kendi soy-sopları olsalar bile, Allah'a ve peygamberine düşman olan kimselere sevgi beslediğini göremezsin. İşte Allah onların kalplerine imanı yazmış ve onları kendi katından bir ruh ile desteklemiştir. Onları, içlerinden ırmaklar akan ve içlerinde ebedî kalacakları cennetlere sokacaktır. Allah onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte onlar, Allah'ın tarafında olanlardır. İyi bilin ki, Allah'ın tarafında olanlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”³⁶⁷

³⁶⁶ Mücadele, 58/5-19.

³⁶⁷ Mücadele, 58/21-22.

Üçüncü bölüm yirmi bir ve yirmi ikinci ayetlerden oluşmaktadır. Bu bölümde şeytanın etkisi altına girerek Allah'ın zikrini unutanların sonlarından bahsederek buna karşın Allah'a tam anlamıyla iman edip bunun gereğini yapanların övüldüğü ve güzel sonuçlara ulaşacakları zikredilmiştir.³⁶⁸

Paragraflar anlam bütünlüklerine göre ayrılmış olup icmali anlamları çıkarılmıştır. Ancak paragrafların icmali anlamlarının çok kısa ve yüzeysel olduğu görülmektedir. Dolayısıyla surenin icmali tefsirinin zayıf kaldığı düşünülmektedir.

H. Surenin içeriği ile önceki surenin içeriği arasındaki anlam ilişkisi

Bu bölümde ilgili surenin icmali anlamı ve önceki surenin icmali anlamı çıkarılarak sureler arası anlam ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Surelerin Mekki veya Medeni oluşu; biri Mekki diğeri Medeni olması durumunda çıkan anlam ilişkileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. Furkan Suresi

Furkan Suresi Mekki bir sure olup bir önceki sure olan Nur Suresi ise Medeni'dir. Böyle olmasına rağmen her iki surenin içerikleri arasında bir anlam ilişkisi bulunmaktadır. Öncelikle; Nur Suresi, zina, iftira, izin adabı gibi birçok hükümle ilgili konularıyla birlikte iyyinin kötünden ayrılması konularını içerisinde barındırmaktadır. Sahabeye yeryüzünde güçlü olmaları gerektiği, münafıkların izinsiz sızmalarına karşı uyanık olunması gerektiği zikredilmektedir. Furkan Suresi'nin başında şöyle buyurulmaktadır:

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرٌ

“Âlemlere bir uyarıcı olsun diye kuluna Furkân'ı indiren Allah'ın şanı yücedir.”³⁶⁹

Kur'an hak ile batılın arasını ayırandır. Münafıkların gizliliklerini, gizli tuzak ve küfürlerini ortaya çıkarandır.³⁷⁰

İkincisi; Nur Suresinde kevnî ayetlerle Allah'ın tekliği ile ilgili deliller zikredilmiş Furkan Suresinde de benzer ayetler zikredilmiştir. Nur Suresinde şu ayet zikredilmiştir.

³⁶⁸MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, VIII, s. 38; HAVVA, Said, *el-Esas fi't-Tefsir*, Kahire, Daru's-Salam, 1989, VIII, s. 578.

³⁶⁹ Furkan, 25/1.

³⁷⁰ BEKAİ, *Nazmu'd-Durer*, XIII, s. 334.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ

“Görmez misin ki Allah, bulutları sevk eder. Sonra, onları kaynaştırıp üst üste yığar. Nihayet yağmurun, onların arasından yağdığını görürsün.”³⁷¹

Furkan Suresinde ise aşağıdaki ayet zikredilmiştir.

وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا * لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيِّتًا وَنُسْقِيَهُ مِمَّا خَلَقْنَا أَنْعَامًا وَأَنْ آسَى كَثِيرًا *

“O, rahmetinin önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderendir. Ölü toprağı canlandıralım, yarattıklarımızdan birçok hayvanları ve insanları sulayalım diye gökten tertemiz bir su indirdik.”³⁷²

Görüldüğü gibi art arda gelen farklı surelerdeki ayetler aynı kevnî ayetleri zikretmektedir.

Nur Suresinde şu ayet zikredilirken;

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ

“Allah bütün canlıları sudan yaratmıştır.”³⁷³

Furkan suresinde aşağıdaki ayet zikredilmiştir.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا

“O, sudan bir insan yaratıp ondan soy sop ve hısımlık meydana getirendir. Rabbin, her şeye hakkıyla gücü yetendir.”³⁷⁴

Ardışık iki surenin her ikisinin yukarıdaki ayetleri anlam olarak birbirlerini tamamlamaktadır.

Üçüncüsü, her iki surede kafirlerin yaptıklarının sonuçları zikredilmektedir. Nur Suresinde şu şekilde zikredilmektedir;

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً

“İnkâr edenlerin işleri engin çöllerdeki serap gibidir. Susayan kimse onu su zanneder.”³⁷⁵

Furkan Suresinde ise şu şekilde zikredilmektedir;

وَقَدْ مَنَّا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَنْثُورًا

³⁷¹ Nur, 24/43.

³⁷² Furkan, 25/48-49.

³⁷³ Nur, 24/45.

³⁷⁴ Furkan, 25/54.

³⁷⁵ Nur, 24/39.

“Onların yaptıkları bütün amellerine yöneldik ve onları dağılmış zerreciklere çevirdik.”³⁷⁶

Görüldüğü gibi her iki surenin yukarıda zikredilen ayetlerinde bir anlam birliği görmek mümkündür. Burada konuyla bağlantısına binaen Kur’an’da sure ve ayet sıralamalarının “Tevkifi” mi “İctihadi” mi olduğuna değinmekte fayda mülahaza edilmektedir. Bu konuda icthadi olduğunu söyleyenler de olmakla birlikte ağırlıklı olarak tevkifi olduğu görüşünün ağır bastığını söyleyebiliriz. Zerküş, el-Burhan isimli eserinde, “Ayetlerin sıralaması ile sure başlarındaki besmelelerin tevkifi olduğu, çünkü bu sıralamaların vahiy yoluyla gerçekleştiğini zikretmektedir.”³⁷⁷ Suyuti, el-İtkan isimli eserinde Sahabenin, Kur’an’daki ayet ve sure dizilişlerinin bu günkü haliyle olduğunda icma ettiğini söyleyerek tevkifi olduğunu söylemiştir.³⁷⁸ Ayet ve sure dizilişlerinin tevkifi olduğunun kabul edilmesi durumunda eserde iddia edilen anlamsal ilişkilerin anlamlı olduğu kabul edilebilir.

2. *İsra Suresi*

İsra suresi Mekki’dir. İçeriği de iman ile alakalı konular olup Nahl suresinin içeriğiyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Nahl Suresinde Allah’ın yaratmasının bir gereği olarak örneği verilen “arı” bir taraftan sahip olduğu evine kimseyi yaklaştırmadığından söz edilirken yanısıra insanların istifade ettikleri birçok faydalı hususları barındırdığına değinilmektedir. Böylece Allah’ın kudretinin büyüklüğü birçok örnekte gösterilmektedir. Bu ik sure arasındaki anlam münasebitni otaya koymak için konuyla ilgili şu ayetlere bakalım:

يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

“Onların karınlarından çeşitli renklerde bal çıkar. Onda insanlar için şifa vardır. Şüphesiz bunda düşünen bir (toplum) için bir ibret vardır.”³⁷⁹

Bundan dolayı sure bu muhteşem varlık olan arı yani “Nahl” olarak isimlendirilmiştir. Surede arının çeşitli faydalarından bahsedilmesinin yanında Allah’ın çeşitli nimetlerinden bahsedilmiştir. Bunun akabinde aşağıdaki ayetin

³⁷⁶ Furkan, 25/23.

³⁷⁷ ZERKEŞİ, el-Burhan, I, s. 256.

³⁷⁸ SUYUTİ, el-İtkan, I, s. 61.

³⁷⁹ Nahl, 16/69.

zikredilmesi bu nimetlerin Allah'ın kudretinin sonucunda oluştuğu anlamına gelmektedir.

أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ

“Şu hâlde yaratan, yaratamayan gibi olur mu? Artık siz düşünmez misiniz?”³⁸⁰

İsra Suresi de Nahl Suresi ile içerik olarak hemen hemen aynı iman konularını işlemektedir. Bu konular başta Allah'ın tenzih edilmesi, kullarına sayamayacakları kadar nimet vermesiyle devam ederek imani şu ayetle son bulmaktadır.

قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى

“De ki: (Rabbinizi) ister Allah diye çağırın ister Rahman diye çağırın. Hangisiyle çağırırsanız çağırın, nihayet en güzel isimler O'nundur.”³⁸¹

Her iki surenin içeriklerinin birebir aynı olduğunu söylemek mümkündür. Sadece konular ve ifade etme şekillerinde farklılık bulunmaktadır.³⁸²

İki sure arasındaki bağlantının sadece “Nahl”e indirgenmesi surelerin içeriklerinin daraltıldığı algısına sebebiyet vermektedir. Her iki surede çok miktarda konu olmasına rağmen bunlara değinilmemiştir. Başka surelerde işaret edilen konularla ilgili ayetler verilerek konunun anlaşılması kolaylaştırılırken bu bölümde ayetler çok zikredilmemiştir.

3. Taha Suresi

Müellif, Suyuti'ye dayandırdığı görüşlerini şöyle izah etmektedir: “Meryem suresinde birçok Peygamberin ismi zikredilmiştir. Bunlardan Zekeriya, Yahya ve İsa (a.s) ayrıntılı bir şekilde zikredilmiştir. İbrahim (a.s) orta uzunlukta, Musa (a.s) ise kısa ve öz olarak verilmek istenen gayeye uygun olarak zikredilmiştir. Diğer peygamberlere de icmali olarak işaret edilmiştir. Sonra Meryem Suresinde sadece adı zikredilen Âdem (a.s) ayrıntılı bir şekilde zikredilmiştir. Müthiş bir üslup ve yaratıcı bir düzene bakar mısınız?”³⁸³

³⁸⁰ Nahl, 16/17.

³⁸¹ İsra, 17/110.

³⁸² MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, IV, s. 212.

³⁸³ SUYUTİ, Celaluddin, *Tenasuku'd-Dureri fi Tenasubi's-Suveri*, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1986, ss. 94-95.

Müellif Bekai'nin *Nazmu'd-Durer* isimli kitabında konuya dair şunları kaydettiğini nakletmektedir: Allah(c.c.) Hz. İbrahim'e verdiği lütufları ve diğer peygamberlerin kendine has kıssalarını Meryem Suresinde işaret ederek şöyle buyurmuştur: ³⁸⁴:

أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَةِ آدَمَ

“İşte bunlar Allah'ın kendilerine nimetler sunduğu peygamberler; Adem'in soyundan.”³⁸⁵

Yukarıdaki ayette Allah'ın nimet verdiği ve derecelerini yükselttiği kişilerden bahsederken sonraki ayette şu şekilde bahsetmiştir:

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ غِيًّا

“Onlardan sonra, namazı zayi eden, şehvet ve dünyevi tutkularının peşine düşen bir nesil geldi. Onlar bu tutumlarından ötürü büyük bir azaba çarptırılacaklardır.”³⁸⁶

Yukarıdaki ayetlerde endişe ve korku barındıran anlamlar üzerine Taha Suresi ilk ayette Rabbimiz Hz. Peygamberi şefkatle, merhametle, sevgiyle karşılayan aşağıdaki ayeti zikretti.³⁸⁷

مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى

“Biz Kur'an'ı sana sıkıntı çekesin diye göndermedik.”³⁸⁸

Böylece iki sure arasında birbirini tamamlayan müthiş bir denge oluşmaktadır.³⁸⁹

4. Enbiya Suresi

Taha ve Enbiya surelerinin her ikisi de Mekke'de inen ilk surelerdendir. Genel kabule göre her iki surenin içeriği Akaid ve Usul-u Din'in ispatıdır. Bu konular üç ana konu üzerine bina edilmektedir. Bunlar; Tevhid, Nübüvvet ve Risalet ile Yeniden Diriliş ve Ceza olmak üzere üç konudan oluşmaktadır. Allah'ın zikredilmesi, insanların Vahdaniyyet'e çağırılması ve bunun kesin delillerinin ortaya konmasını her iki surede görmek mümkündür. Peygamber kıssaları ve peygamberlerin gönderiliş gayeleri ile onların ve kavimlerinin sonları, Allah'ın iman

³⁸⁴ BEKAİ, *Nazmu'd-Durer*, XII, ss. 173-174.

³⁸⁵ Meryem, 19/58.

³⁸⁶ Meryem, 19/59.

³⁸⁷ BEKAİ, *Nazmu'd-Durer*, XII, ss. 173-174.

³⁸⁸ Taha, 20/2.

³⁸⁹ MUSLİM vd., *Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveru'l-Kur'ani'l-Kerim*, IV, s. 497,498.

edenleri zafere ulaştırarak desteklemesi her iki surede zikredilmektedir. Taha Suresinde Hz. Musa kıssasından ayrıntılı bahsedilmiştir. Aynı şekilde her iki surede kıyametin nasıl kopacağı, müttakilerin sonunun ne şekilde güzel olacağı, yalancılardan sonunun ise ne şekilde kötü olacağı; putların ve onlara ibadet edenlerin cehennem yakıtı olacağı konuları zikredilmiştir.³⁹⁰

Eserin bölümlerinin farklı müellifler tarafından hazırlanmasının bir sonucu olarak surelerdeki üslup farklılığı gözle görülür durumdadır. Bunun bir örneğini bu surede görmek mümkündür. Burada iki sure arasındaki anlamsal ilişki ayetler üzerinden örneklendirilmemiş konu icmalî tefsir ile ortaya konmuştur.

5. Nur Suresi

Bu sure ile Mü'minin Suresi arasında açık bir anlam ilişkisi görmek mümkündür. Mü'minin suresinde Allah, ırzlarını koruyan müminleri en güzel tanımlamalarla övmektedir.

وَالَّذِينَ هُمْ لِأُزُوجِهِمْ حَافِظُونَ

“Onlar ki, ırzlarını korurlar.”³⁹¹

Suyuti bu konuda, Muminun Suresindeki ayetle Nur Suresinde zikredilen; ırzlarını korumayan zani erkek ve kadınların durumu, iftiranın zinayla ilişkisi, İfk hadisesi, gözleri haramdan sakındırma, evlenmeye teşvik ve gençlerin zinadan sakındırılması konuları arasında tam bir anlam uyumu olduğunu ifade etmektedir.³⁹²

Mü'minin Suresinde ideal mü'minlerin ırzlarını koruyanlar olduğunu zikrederken Nur Suresinde ise konu daha spesifik hale getirilerek ırzını korumama anlamına gelen zinanın kadınlar ve erkekler boyutu çarpıcı bir şekilde ortaya konmaktadır.³⁹³ Bu surede de icmalî anlam yapılarak bir önceki sure ile irtibat çok dar olarak izah edilmiştir.

³⁹⁰ a.g.e., V, s. 4.

³⁹¹ Mü'minin, 23/5.

³⁹² SUYUTİ, Abdurrahman bin Ebi Bekr bin Muhammed, *Esrar'u Tertibi'l-Kur'an*, Kahire, Daru'l-İtisam, I, ss. 118-119; ALUSİ, Tefsir'u Ruhu'l-Meani, XVIII, s. 74.

³⁹³ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, V, s. 170.

V. ÖRNEK SURE İNCELEMESİ

Bu çalışmada, başında Prof. Dr. Mustafa Müslim'in bulunduğu uzman bir ekipten oluşan heyet tarafından telif edilen et-Tefsirü'l Mevdui Li Sureveri'l-Kur'ani'l-Kerim adlı eserin metodolojik incelemesi yapılmıştır. Eserin metodolojisinin daha somut ortaya konulması için bir surenin baştan sona kadar kadar incelenmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür. Bu nedenle Hucurat suresinin tamamı bu çerçevede incelenecektir.

A. Hucurat Suresi

İncelemesini yaptığımız eserin temel özelliği surelerin anlam haritasını çıkarmaktır. Buraya kadar yaptığımız incelemeyi somutlaştırıp eserin usulünün anlaşılmasını sağlamak için bir sure incelemesi yapacağız. Bu incelemeyi yaparken tercih edeceğimiz sure, eserin çizmiş olduğu usule tam olarak uyan bir sure olduğunu düşündüğümüz Hucurat Suresi olacaktır. Hucurat Suresi, eserin Sure bazlı Konulu Tefsir usulüne genel itibariyle uygun bir şekilde hazırlandığı söylenebilir.

1. Surenin İsmi

Konunun başında surenin isminden bahsedilerek “Bu surenin isminin “Hucurat” olduğunu rahatlıkla ifade edebilirim.” denmiştir. Müellif bu ifadeyle sureye başlayarak sure ismiyle ilgili herhangi bir ihtilaf olmadığını ifade etmiştir.

2. Surenin Nüzul Süreci

Surenin nüzul sebebi yerine burada “Surenin Nüzul Süreci” başlığı kullanılmıştır. Sureyi oluşturan ayetlerin her biriyle ilgili esbab-ı nüzul olmasından ötürü bu ifadenin kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Medeni olan sure Hicretin dokuzuncu yılında, heyetler yılında indirilmiştir. Surenin içeriğinden Medeni olduğu ispatlanmaya çalışılırken nüzul sürecinden koparak surenin ana fikrine kayma gözlemlenmiştir. Bu anlamda İslam'ın adalete, kardeşliğe ve eşitliğe dayalı bir dinamik toplum oluşturmayı hedeflediği vurgulanmıştır. Daha önce bölüm incelemesi konusunda nüzul sebepleri zikredildiğinden burada ayrıca zikredilmediği düşünülmektedir.

3. Surenin Ana Fikri (Mihver)

Surenin ana fikri üç sayfada özetlenmiştir. Buna göre surenin ana fikri toplumun inşa edilmesi etrafında şekillenmiştir. Bunun da toplumsal sevgiye, kardeşliğe ve birbirine bağlı olmaya yönelik esaslar üzerine kurulabileceği belirtilmiştir. Bu toplumsal dinamik yapının oluşabilmesinin ön koşulu lidere (Müslümanların önderi, imam) bağlılık ve ona saygı temelinde olmalıdır. Dedikodu ve şayianın toplumsal özü bozucu bir tehlike arz ettiği, bunun da bilgi kirliliği sonucunda oluştuğu, dolayısıyla bilgi kaynaklarına azami dikkat edilmesi gerektiği zikredilmiştir. Yanısıra toplumu ıslah etme sorumluluğu taşıyanların da ümitsizliğe düşmemeleri gerektiği hatırlatılarak toplumun tamamen yanlış ve eksiklerden arınmasının mümkün olmadığı vurgulanmıştır. Bu bağlamda gerek “bozgunculuk” “الفسق” sonucu olsun gerekse de başka nedenlerden ötürü toplumsal çatışma, kargaşa, kavga veya karşılıklı öldürme gerçekleşebileceği; bu durumda ise ortaya konulması gereken çözüm yolu öğretilmiştir. İhtilafa taraf olan kişilerden sınırı aşanlara gerekirse güç kullanılarak barışın sağlanması ve bunu yaparken de adil davranılması gerektiği emredilmiştir. Toplumsal uzlaşmayı sağlamaya çalışırken bunun kardeşlik hukuku üzerine bina edilmesi gerektiği bildirilmiştir. “Toplumsal çatışma”, “القتال” düşmanlık ve husumetten dolayı olmaktadır. Dolayısıyla bunu besleyen davranışlar olan dalga geçmek, ayıplamak ve lakap takmak gibi davranışlardan uzak durulması emredilmiştir. Toplumsal ıslah ise “yanlışlardan dönmek” “التوبة” ile mümkündür. Surede Hz. Peygamberin huzurunda seslerini yükseltmenin yanlışlığının ifade edildiği ayetin sonunda لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ “onlar için bağışlanma ve büyük bir ecir vardır.” zikredilerek rabbani karşılık olan mağfiret ve büyük ecir verilmesi, odaların arkasından peygambere seslenenlere yapılan uyarının sonunda وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ “Allah bağışlayıcı ve rahmet edicidir” zikredilmesi, birçok nehyedilen fiilin hemen sonrasında takva emredildikten sonra إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ “muhakkak ki Allah tevbe kabul eden ve Rahim olandır.” zikredilmesi ve son olarak iman henüz kalplerine oturmamış halde bu iddiada bulunanlara yapılan uyarının sonunda إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ “Muhakkak ki Allah mağfiret eden ve Rahim olandır.” zikredilmesi yapılan yanlışlardan, hatalardan sonra dönüş yapmanın önemine işaret edilmiştir.. Burada önemli bir incelik bulunmaktadır. Birtakım yanlışlar yapıp toplumsal kaos oluşturanlar için geri dönüş seçeneğinin olmaması onları toplumsal anlamda diğer insanlara büyük zarar veren daha büyük problemler haline getirir. İlahi hitapta bu konu ince bir şekilde işlenmiştir. Yapılan yanlışın hemen akabinde Allah’ın tevbe kabul ettiği ve günahları örttüğü vurgulanarak yapılan yanlışlardan dönülmesi teşvik

edilmiştir. Surede daha sonra toplumun inşasında ciddi öneme haiz olan imanın pratik olarak hayata yansımaları çarpıcı bir şekilde işlenmiştir.

Surenin düzeni “iç gözetim” veya “otokontrol” olarak tanımlanabilir. Bu çok önemli bir noktadır. Surenin açılışı إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ “Allah işitendir, bilendir” ile başlamış, وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ “Allah bilendir, hakimdir” ile devam etmiş ve وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ “Allah yaptıklarınızı görür” diyerek sona ermiştir. Bunların hepsinde bireyin otokontrolünü sağlamasının gerekliliği olarak tanımlayabiliriz. Kendisini her daim duyan, bilen, gören ve yaptıklarından haberdar olan bir varlığı bilmesi bu bilinci insanda diri tutarak kişinin daha duyarlı davranmasını sağlayacağı ima edilmiştir.

B. Münasebat (Anlamsal İlişki)

1. Surenin Ana fikri ile Nüzul Süreci arasındaki Anlamsal İlişki:

Ana fikir ile nüzul süreci arasında kuvvetli bir bağ vardır. Ana fikir toplumun inşası iken nüzul süreci de surenin Medeni oluşudur. Mekki surelerde daha çok iman kalbe tam anlamıyla yerleşmesi ile ahlak ve fazilet ilkeleri öğretilirken Medeni surelerde İslam şeriatının sosyal anlamda hâkim olarak toplumsal üst düzey bir yol tesis edilir.

2. Surenin başlangıcı ile surenin bitişi arasındaki anlamsal ilişki:

Sure, Allah ve Rasulünün önüne geçilmesinin nehyi ile başlamakta, Allah’ın her şeyi duyması ve bilmesine binaen insanların seslerini peygamberin sesinin üzerine çıkarmaması uyarısıyla devam etmektedir. Ayrıca sure إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ “Allah işitendir, bilendir” ile başlayıp وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ “Allah göklerin ve yerlerin gaybını bilendir, Allah yaptıklarınızı görür” diyerek bitirmiştir.

3. Surenin başlangıcı ile bir önceki surenin bitişi arasındaki anlamsal ilişki:

Bir önceki sure olan Fetih suresi ile Hucurat suresi arasında alimler birden çok anlamsal ilişki olduğunu belirtmişlerdir.³⁹⁴

³⁹⁴ EBU HAYYAN, Muhammed b. Yusuf b. Ali Esiruddin el-Endelusi, *el-Bahru’l Muhit fi’t-Tefsir*, Beyrut, Daru’l-Fikr, 1999, IX, ss. 504-525.

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ ۖ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْئَهُ فَازْرَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

“Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Onları rükûya varırken, secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler. Onların nişanları yüzlerindeki secde izidir. Bu, onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları da şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki bu, ekicilerin de hoşuna gider. Allah böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kâfirleri öfkeliendirir. Allah onlardan inanıp iyi işler yapanlara mağfiret ve büyük mükâfat vadetmiştir.”³⁹⁵

Fetih suresinin yukarıdaki son ayetinde Hz. Muhammed'in dini yaşayarak göstermesi bakımından konumunu, derecesinin yüksekliğini belirledikten sonra Hucurat suresinin başında ise ona sözlü veya fiili hiçbir şekilde saygısızlık yapılmaması gerektiği öğretilmiş olmaktadır.

4. Surenin içeriği ile bir önceki surenin içeriği arasındaki anlamsal ilişki:

Fetih suresinin ilk ayetinde Allah tarafından Hz. Peygamberin derecesinin yükseltilmesi zikredilirken Hucurat suresinin başında ise derecesi yüksek olan peygambere karşı saygılı davranılması ve onun önüne geçilmemesi gerektiği vurgulanmıştır.

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا

“Şüphesiz biz seni, şahit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.”³⁹⁶

Fetih suresinde yukarıdaki ayet zikredilmişken Hucurat suresinde de şu ayet zikredilmiştir:

وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ

“Hem bilin ki, içinizde Allah'ın elçisi vardır.”³⁹⁷

Fetih suresinde sahabeyle ilgili olarak Allah'ın onların kalplerine sekinet indirdiği, imanlarını artırdığı, cennete gireceklerinden bahsederek Allah'ın elçisine bey'at ettikleri, bu bey'at'a karşı da Allah'ın onlara bey'at edeceği, bunun sonucunda da Allah'ın onlardan razı olduğu onların da Allah'tan razı olduğu zikredilmiştir.

Hucurat suresinde ise sahabenin masum olmadığı, onların da hata yapabilecekleri zikredilmiştir. Bu çerçevede Rabbani yönlendirmeye Hz. Peygamber

³⁹⁵ Fetih, 48/29.

³⁹⁶ Fetih, 48/8.

³⁹⁷ Hucurat, 49/7.

(s.a.v.)e karşı tutumlarının nasıl olması gerektiği öğretilmiştir. Bu surede Rabbani teveccühün, daha sonra gelecek toplulukları inşa edecek önderleri yetiştireceği iması olduğu düşünülmektedir.

C. Surenin açılışı

1. İcmali Anlam:

Bu bölümde genel olarak surede nelerden bahsedildiği özetlenmiştir. Surenin ana fikrinin ağırlıklı olarak surenin başlangıç kısmında şekillendiği vurgulanmıştır. Surede vahiyle doğru yol üzerinde olan sosyal bir yapının oluşturulması üzerinde durulmuştur. Bu yapının doğru oluşabilmesi için gerekli olan şeylerden biri lider ikincisi ise lidere itaat eden tebaa olduğu vurgulanmıştır. İlk ayetler zikredilerek nüzul sebepleriyle birlikte surenin ana teması desteklenmeye çalışılmıştır. Yaklaşık üç sayfada surenin icmali tefsiri yapılarak surenin özeti verilmeye çalışılmıştır. Sure özeti yapılırken nüzul sebepleri ve konuları destekleyen başka ayetler de konuyu pekiştirmek için bolca kullanılmıştır.

2. Hidayet İlkeleri:

Ayetin başlangıcında يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا “Ey iman edenler!” diye başlamasının mü’minler için bir şeref ve lütuf olduğu, imanın başlı başına bir şeref olduğu, böyle olduğu için arşı taşıyan ve etrafındaki meleklerin onları övdüğü³⁹⁸ ve müminlerin birtakım özellikleriyle bu konu desteklenmiş; peygambere ittiba konusu farklı ayet ve hadislerle desteklenerek konunun önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

Surede peygambere karşı hassas olunması istenerek ona karşı edep ve ahlakın nasıl olması gerektiği öğretilmiştir. Bu yapılırken iki büyük sahabi dahil olmak üzere kimse istisna edilmemiştir.

Allah’ın kullarını kemal derecesine ulaşana kadar eğiterek gözettiği bu sureden çıkarılabilecek derslerden biridir.

Dilin çok önemli olduğu ve dikkat edilmediğinde önemli riskler barındırdığı belirtilerek bu konu hadisle desteklenmiştir.

Hata yapıldığında nasıl düzeltilmesi gerektiği Kur’ani metotla öğretilmektedir. Bu metoda göre isim zikredilmeden hata tavsif edilmiştir.

³⁹⁸ Ğafir, 40/7.

Surede dil ile kalp arasında bir bağlantı kurularak dil ile yapılan yanlışların önemli risklerine dikkat çekilmiştir.

إِنَّ الَّذِينَ يَغُضُّونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَىٰ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ

“Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kısıyanlar, şüphesiz Allah'ın kalplerini takvâ ile imtihan ettiği kimselerdir. Onlara mağfîret ve büyük bir mükâfat vardır.”³⁹⁹

Allah'ın elçisinin huzurunda seslerini kısıyanların Allah tarafından kalplerinin sınıandığı zikredilmiştir.

Sureden çıkarılacak bir diğer dersin de Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekr'in Allah katında yerlerinin önemli olduğu zikredilerek onların faziletleri hadislerle desteklenmiştir.

Allah'ın gizli ve açık yapılan her şeyde kullarını gözetlediği, her dediğimizi duyduğu, niyetlerimizi bildiği yine ilk bölümden çıkarılabilecek derslerdendir.

İnsanın hayır veya şer, yaptığı her şeyi önemsemesi gerektiği, konuşma veya ses yükseltme gibi bir eylemin şedid bir sonuca neden olabileceği belirtilmiştir.

Ulemaya saygının gerekliliği, yanlarında ve misafirlerinin yanında ses yükseltilmemesi gerekliliği çıkarılabilecek derslerdendir.

Tevbe, her ne kadar Allah ile kul arasında olan bir eylem olsa da bireyin kötülüklerden dönüş yapmasının toplumsal yapıyı olumlu etkileyeceği çıkarılan derslerdendir.

3. Birinci Bölüm: Toplumsal Yapının Oluşumu, İlkeler ve İkazlar

a. Birinci Bölüm ile Surenin Başlangıcı Arasındaki Anlamsal İlişki:

Surenin başlangıcı Allah'ın ve elçisinin önüne geçilmesinin nehyi ile Hz. Peygambere karşı edebin nasıl olması gerektiği; birinci bölüm ise seslerini yükselten arapların durumu zikredilerek onların Allah ve rasulünün önüne geçmemesi gerektiği vurgulanmıştır. Allah'ın imanını sevdirmesi, kalplere güzel göstermesi ile Allah'ın elçisine itaat arasında güçlü bir irtibat söz konusudur. Koşulsuz itaat etmek imanın tam anlamıyla oturduğu anlamına gelmektedir.

³⁹⁹ Hucurat, 49/3.

b. İcmali Tefsir:

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ

“Sana odaların arka tarafından bağırانların çoğu akli ermez kimselerdir.”⁴⁰⁰

Surenin sebep-i nüzulü şöyle zikredilir: İbn Ebî Hatim bu olayı biraz daha ayrıntılı olarak Zeyd ibn Erkam'dan rivayetle şöyle anlatmıştır: Araplardan bazı kimseler bir araya gelmişler ve kendi aralarında: "Şu adama (Hz. Peygamber'i kastediyorlar) gidelim. Eğer o bir peygamber ise insanların en mutlusı bizler oluruz. Yok eğer peygamber değil de kıralısa onun kanatları altında geçiniriz." demişler. Bu konuşmaları duyan Zeyd ibn Erkam da Hz. peygamber (s.a.v.)'e gelerek onların konuşmalarını haber vermiş. Nitekim çok geçmeden o araplar Efendimiz (s.a.v.)'e gelerek O, odasında iken odanın dışından: "Ey Muhammed, ey Muhammed!" diye seslenmeye başlamışlar ve işte bunun üzerine âyet-i kerime indirilmiş. Zeyd der ki: Rasûlullah (s.a.v.) kulağımdan tuttu, çekti ve: "Ey Zeyd Allah senin sözünü doğruladı, Ey Zeyd Allah senin sözünü doğruladı." buyurdular.⁴⁰¹

Hz. Peygambere güzel olmayan bir şekilde hitap edenler uyarılmış, sonraki ayette sabretmelerinin önemi vurgulanmış, ayetin sonunda Allah'ın günahları affeden ve merhamet sahibi olduğu vurgulanarak yanlıştan dönmeleri teşvik edilmiştir.

Bu ayetlerden sonra ideal İslam toplumunun bilgi kirliliğine dikkat etmesinin metodolojisi mahiyetindeki ayet zikredilerek⁴⁰² gelen her haberin teyit edilmemesi durumunda önemli sorunların ortaya çıkabileceği örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Dördüncü ayetten on üçüncü ayete kadar her sure ayrıntılı bir şekilde tefsir edilmiştir. Zaman zaman ayetlerin nüzul sebepleri verilmiş, zaman zaman kelime anlamları verilmiş, bazen de güncel çıkarımlar yapılarak bu bölüm toplam on dört sayfada tefsir edilmiştir.

a. Hidayet İlkeleri:

Hucurat suresinde en yüksek şartlara sahip toplumun inşasının esasları zikredilmiştir. Bu esaslar birinci bölümde iman, kardeşlik, adalet, eşitlik, tevbe, derin iç kontrol olarak zikredilmiştir.

Surede zikredilen sabrın genelleştirilmesi hayatımızdaki birçok şeyi kolaylaştırması, birçok şeyi daha doğru yapmamız anlamına geleceği ifade edilmiştir.

⁴⁰⁰ Hucurat, 49/4.

⁴⁰¹ TABERÎ, Camiu'l-Beyan, XI, s. 382.

⁴⁰² Hucurat, 49/5.

Bu bağlamda sabır, eğitimde, özellikle de çocuk eğitiminde, sosyal ilişkilerde önemli bir yere sahiptir. Yanı sıra davetçi ve alimlere karşı zamanlarını daha iyi kullanmalarını engellemek ve onları, kendilerine ait zamanlarında rahatsız etmemek gibi durumlarda da sabır önemli bir yere sahiptir.

Surede bilgi kaynaklarına dikkat edilmesi gerektiği, medya okur yazarlığına ayrı bir önem verilmesi gerektiği gibi işaretler de vardır. Yaklaşık on bir buçuk sayfada birinci bölümden çıkarılan dersler zikredilerek bu bölüm bitirilmiştir. Ayetlerden çıkarılan dersler olabildiğince güncelleştirilerek günümüzle bağ kurulmaya çalışılmıştır.

4. İkinci Bölüm: İman Esasları, Örnek ve İrşad

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئاً إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ قُلْ اتَّعْلَمُونَ اللَّهُ بِذِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُم بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَيْكُمْ لِلْإِيمَانِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

“Bedeviler «İnandık» dediler. De ki: Siz iman etmediniz, ama «Boyun eğdik» deyin. Henüz iman kalplerinize yerleşmedi. Eğer Allah'a ve elçisine itaat ederseniz, Allah işlerinizden hiçbir şeyi eksiltmez. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir. Müminler ancak Allah'a ve Resûlüne iman eden, ondan sonra asla şüpheye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla savaşanlardır. İşte doğrular ancak onlardır. De ki: Siz dininizi Allah'a mı öğretiyorsunuz? Oysa Allah göklerde olanları da bilir, yerde olanları da. Allah her şeyi hakkıyla bilendir. Onlar İslâm'a girdikleri için seni minnet altına sokuyorlar. De ki: Müslümanlığınızı benim başıma kakmayın. Eğer doğru kimselerseniz bilirsiniz ki, sizi imana erdirdiği için asıl Allah size lütufta bulunmuştur.”⁴⁰³

a. Bölümün bir önceki Bölümle anlamsal ilişkisi:

Surede iman edenlere beş kez yapılan nidaya baktığımızda toplumu inşa etmenin imanla ilişkisini daha net anlayabiliriz. Toplumu oluşturan ahlaki ilkelerin imansız olması mümkün değildir. Birinci bölümde toplumu oluşturan ahlaki ilkeler zikredilip, toplumsal parçalanmadan korunurken ikinci bölümde ahlakı oluşturan imanın sözel bir şey olmadığı, imanın eylem gerektirdiği vurgulanmıştır.

b. İcmali Tefsir:

Bu bölümde üç buçuk sayfada bölümün icmali tefsiri zaman zaman anlamı etkileyen mesaj ve belağat örnekleri ile zaman zaman da farklı tefsirlerden bol alıntılarla bölüm anlaşılır kılınmaya çalışılmıştır.

⁴⁰³ Hucurat, 49/14-17.

Ayeti kerimede قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا “Araplar iman ettik dedi” ifadesi kesinlik ifade eden sığası ve kinaye olmadan zikredilerek arapların söyledikleri ifadeye itiraz edilmiştir. Sonra da ayetin devamında قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا “De ki: Siz iman etmediniz, ama «Boyun eğdik» deyin.” Buyurularak yanlışa alternatif olarak söylemeleri gereken de öğretilmektedir.

c. *Hidayet İlkeleri:*

Bölümden çıkarılacak birinci ders imanın islamdan daha “has” olduğudur. Ehli sünnetin Cibril hadisine binaen islam, iman, ihsan sıralamasında islamın “Amm”, imanın ise “has” olduğu örnek verilerek desteklemiştir.

Doğrulanmamış bilgiyi eleştirme kültürü öğretilmektedir. Yanlış ve yerinde olmayan davranışlar ve doğrulanmamış bilgilerin yaygınlaştırılmasının eleştirisi yapıcı ve uygun bir dille olması gerektiği öğretilmektedir.

Bölümden çıkarılan dersler beş sayfada örneklerini verdiğimiz şekillerde bol örnekle işlenmiştir.

5. *Surenin Son kısmı*

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ

“Şüphesiz Allah, göklerin ve yerin gizliliklerini bilir. Allah yaptıklarınızı görür.”⁴⁰⁴

a. *Surenin Sonu ile Önceki Bölümler Arasındaki Anlamsal İlişki:*

Sure daha önce zikredilen bazı ahlaki özelliklerin beyanıyla başlamıştır. Allah’ın, gören ve bilen olduğu zikredilmiştir. Son ayette de Allah’ın her türlü gaybı bildiği, yaptığımız her şeyi gördüğü vurgulanmıştır.

Birinci bölümde zikredilen arapların hitap şekli ortaya konarak onların kasıtlı olarak yapmadığı davranışlarından dolayı Allah’ın onları affettiği ancak kendilerine öğretilen davranış şekillerini ortaya koymaları gerektiği ifade edilmektedir.

Sonra “Fasık”ın gelişi ve getirdiği bilgi karşısında ona nasıl davranılması gerektiği ile doğrulanmamış bilginin yaygınlaştırılmaması gerektiği zikredilmiştir.

⁴⁰⁴ Hucurat, 49/18.

Müminlerden birbiriyle karşı karşıya gelen toplulukların sulh şekli öğretilmektedir.

Toplumsal bütünlüğü engelleyen ahlaki eksiklikler tek tek zikredilerek onlardan kaçınılması gerekliliği zikredilmiştir.

İkinci bölümde “iman ettik” ifadesinin yeterli olmadığı, imanın davranışlar bütünü olduğu zikredilmiştir.

b. İcmali Tefsir:

Bu bölümde surenin son ayetiyle ilgili birkaç bilgi verilerek bölüm bitirilmiştir. Allah’ın yer ve gökteki gaybı bilmesi إِنَّ edatı kullanılarak anlam daha güçlü hale getirilmiştir. Önceki konulara atıf yapılarak gizli ve açık tüm amellerin Allah tarafından bilindiği vurgulanmıştır.

c. Hidayet İlkeleri:

يَعْلَمُ إِنَّ الله “Allah bilir” ifadesiyle bilme eylemini Allah kendi başına gerçekleştirmektedir.

Allah gizli açık yapılan her ameli bilmektedir, dolayısıyla buna göre davranmak gereklidir.

يَعْلَمُ “Bilir” ifadesi Allah’ın her an her şeyi bildiğini göstermektedir. Bazı filozofların, Allah’ın külli olarak bildiği ancak cüz’i olarak bilmediği iddiasını çürütülmektedir.

Sure وَاللهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ “Allah yaptıklarınızı görür.”⁴⁰⁵ ile bitmektedir. Bu ifadeyle imanın ihsan derecesine yükselmesini idealize ettiği ifade edilmiştir.⁴⁰⁶

Birkaç hidayet ilkesi daha zikredilerek sure bitirilmektedir. Sure incelendiğinde eserde çizilen metoda uygunluk olduğu görülmektedir. Surenin anlaşılması için birçok tefsir kaynağından ve ayetlerdeki konularla ilgili eserlerden yararlanılmıştır. Günümüzle bağ kurularak ayetler, bölümler ve surenin anlaşılması sağlanmaya çalışılmıştır. Eserde çizilen metoda uymak için zaman zaman tekrarlar olmuştur.

⁴⁰⁵ Hucurat, 49/18.

⁴⁰⁶ MUSLİM vd., Et-Tefsiru'l-Mevdui Li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim, VII, s. 333.

SONUÇ

Metodolojik incelemesini yaptığımız eser, sure bazlı konulu tefsir kapsamında olup alanında ilk olma özelliğini taşımaktadır. Eserde surelerin icmali tefsiri yapılarak Kur'an'ın anlam haritası çıkarılmıştır. Eserin başında her suresinin bir mihr (ana fikir) olduğu ifade edilmiş ve her surenin isminin ana fikirle anlam ilişkisinin bulunduğu ifade edilmiştir. Bir surenin birden çok ismi bulunması halinde, surenin her bir isminin ana fikirle anlamsal ilişkisi çıkarılmaya çalışılmıştır. Sureler anlamlı bütünlükler içerisinde paragraflara bölünerek bunların her birinin icmali tefsiri yapıp bu parçaların kendi iç bütünlükleri ortaya çıkarılmıştır. Surenin başı ile surenin sonu arasında anlam ilişkisi kurularak ayetler arası anlam ilişkisi kurulmuş, surenin içeriğinin bir önceki sureyle anlam ilişkisi; önceki surenin sonu ile surenin başı arasında anlam ilişkisinin varlığına dikkat çekilerek sureler arası anlam ilişkisi ortaya çıkarılmıştır. Kur'an'ın bu anlamsal iç bütünlüğünün açığa çıkarılmasının asrımızda değişen şartlarla beraber Kur'an'ın daha iyi anlaşılmasına katkı sunacağı vurgulanmıştır. Eserde Arap dili ve belagatine sınırlı bir şekilde başvurulmuştur; kıraat farklılıkları ve ayetlerin anlamında dilin önemli bir farklılık oluşturduğu düşünüldüğü bazı yerlerde temas edilmiştir. Eser, Kur'an'ın Kur'an'la, Kur'an'ın Sünnetle ve selef sözüyle tefsirine önem vermekte; sure ve ayetlerin sebebi nüzullerini zikretmiştir. Eserde ayetlerin tefsiri çerçevesinde genel itibarıyla fıkhi ve akidevi tartışmalardan uzak durulmakla beraber zaman zaman Ahmed bin Hanbel'in görüşlerinin baskın olduğu tespit edilmiştir. Eserde, Kur'an'ın her bölümüyle sosyal hayat arasında bir bağ kurulmaya çalışılmıştır. Eserin başında belirlenen metoda zaman zaman uyulmadığı özellikle son surelerde bu sıklığın arttığı gözlemlenmiştir. Her surenin farklı bir müellif tarafından hazırlanması sureler arasında bariz bir üslup farklılığına sebep olmuştur. Bilimsel konulara işaret eden bazı ayetlerle ilgili önemli tespitler yapılırken bazı ayetlerde ise bu konulara hiç değinilmemiştir. Bazı surelerde doyurucu bilgiler verilirken birçok kaynaktan alıntı yapılırken bazı surelerde

yüzeysel geçildiği, yapılan bazı yorumların müellife aidiyeti konusu açık bir şekilde ifade edilmemiştir. Gerek surelerin iç bütünlüğü gerek ayet guruplarının anlam ilişkisi gerekse de sureler arası anlam bütünlükleri kurulurken zaman zaman zorlama yorumlar yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak genel itibariyle eserin ana iddiası ile pratiği arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu kapsamda eserin metodolojisine yönelik yaptığımız çalışmanın daha geniş çalışmalara katkı sunacağını bu vesile ile önemli bir boşluğu dolduracağını düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

- AHMET EMIN**, *Fecrü'l-İslam*, 10. Baskı, Kahire, 1965.
- ALUSÎ**, Ebu'l-Fadl Şahabu'd-Din es-Seyyid Mahmud, *Ruhu'l-Meani fî Tefsiri'l-Kur'ani'l-Azim*, Beyrut, Dar'u İhyai't-Turasi'l-Arabi.
- AYDÜZ**, Davut, *Tefsir Tarihi Çeşitleri ve Konulu Tefsir*, Işık Akademi Yayınları, 2010.
- BEĞAVÎ**, Muhammed ibnu'l-Huseyn bin Mesud, *Tefsiru'l-Begavi*, Riyad, Dar'u Taybe, 2002.
- BEKAÎ**, Burhanu'd-Din Ebi'l-Hasen İbrahim, *Nazmu'd-Durer fî Tenasubi'l-Ayati ve's-Suver*, Beyrut, Daru'l-Kutub el İlmiyye, 1995.
- BEYHAKÎ**, Ahmed bin Huseyn bin Ali bin Musa el-Horasani, *Delailu Nubuvveti ve Marifeti Ahval'i Sahibi's-Şeriati*, Beyrut, Daru'l-Kutub İlmiyye.
- BİRİŞİK**, Abdulhamit, "Tefsir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları, 2011.
- BUHÂRÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el, *el-Câmi'u's-Sahih*, thk. Muhammed Züheyr b. Nasr, Dâru Tavki'n-Necât, 2001.
- CERRAHOĞLU**, İsmail, *Tefsir Tarihi*, II cilt, Ankara, Fecr Yayınevi, 1996.
- , *Tefsir Tarihi*, II cilt, Ankara, Fecr Yayınevi, 1996.
- , *Tefsir Usûlü*, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı, 2011.
- , "Tefsir ve Hadis Kitabetine Karşı Peygamber ve Sahabe'nin Durumu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IX (1961), ss. 39-45.
- CEVZÎ**, Cemalu'd-Din Abdurrahman bin Ali bin Muhammed, *Zadu'l-Mesir fî İlmi't-Tefsir*, Beyrut, Mektebu'l-İslami, 1987.
- CÜRCANI**, Ebü'l-Hasen Alî b Muhammed b Alî Seyyid Şerîf Hanefî, *Et-Ta'rifat*, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
- DEMIRCI**, Muhsin, *Konulu Tefsire Giriş*, İstanbul, İfav, 1997.
- DOĞRUL**, Ömer Rıza, *Kur'an ve İslam Üzerine*, İstanbul, Ağaç Yayınları, 2006.
- DUMAN**, M. Zeki, *Uygulamalı Tefsir Usulü Ve Tefsir Tarihi: (Başlangıcından Tedvin Dönemine Kadar)*, Kayseri, Erciyes Üniversitesi, 1992.
- EBU ABDURRAHMAN HALİL B. AHMED**, "Kitabu'l Ayn", , 8 cilt, thk. Mehdi el Mahzuni, Dar'u ve Mektebetu'l Hilal, t.y.7, s. .
- , "S-f-r", *Kitabu'l Ayn*, 8 cilt, thk. Mehdi el Mahzuni, Dar'u ve Mektebetu'l Hilal, t.y.7.
- EBÛ DAVUD**, Süleyman b Eş'as b İshak el-Ezdi es-Sicistani, *Sünenu Ebî Dâvûd*, IV cilt, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut, Mektebetu'l-Asriyye, t.y.
- EBÛ DÂVÛD**, Süleyman b Eş'as b İshak el-Ezdi es-Sicistani, *Sünenu Ebî Dâvûd*, IV cilt, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut, Mektebetu'l-Asriyye, t.y.
- Ebu'l-Haccac Mucahid el Mahzumi, *Tefsiru Mucahid*, I cilt, thk. Dr. Muhammed Abdusselam Ebu'n-Nil, Mısır, Daru'l-Fikri'l-İslamiyyi el-Hadise, 1989.

- Ebu'l-Hasan el-Bağdadi, *Tefsiru'l Maverdi en-Nuket ve'l-Uyun*, VI cilt, thk. es-Seyyid ibn-i Abdi'l-Maksud ibn'u Abdi'r-Rahim, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, t.y.
- EBU HATİM**, Ebu Muhammed Abdurrahman bin Ebi Hatim er'-Razi, *Tefsirul Kuranil Azim*, Lübnan, Mektebetu'l-Asriyye
- EBU HAYYAN**, Muhammed b. Yusuf b. Ali Esiruddin el-Endelusi, *el-Bahru'l Muhit fi't-Tefsir*, Beyrut, Daru'l-Fikr, 1999.
- EBU'S-SUUD**, Muhammed bin Mustafa el-İmadi, *İrşadu'l-Akli's-Selim*, Beyrut, Dar'u İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1994.
- FAHREDDIN ER-I**, *Mefatihü'l-Ğayb, Tefsiru'l-Kebir*, XXXII cilt, Beyrut, Dar'u İhyai Turasi'l-Arabi, 1999.
- FAZLUR RAHMAN**, *İslam ve Çağdaşlık*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 1996.
- FERAMÂVÎ**, Abdulhay el-, *El-Bidâye Fi't-Tefsiri'l-Mevdûi*, Kahire, 1977.
- FIRUZABADI**, Ebü't-Tahir Mecdüddin Muhammed b Yakub b Muhammed, *El-Kamusü'l-Muhit*, thk. Mektebu't-Tahkiki't-Turâsi fî Müesseseti'r-Risâle, 8. Baskı, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 2005.
- GÖKKIR** Bilal vd., (ed.), “Konulu Tefsir: Hedef, İmkan Ve Sınırları”, *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*, İstanbul, İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi, 2010.
- GÜNGÖR**, Mevlüt, *Kur'an Araştırmaları*, II cilt, İstanbul, Kur'an Kitaplığı, 1995.
- GÜVEN**, Şahin, *Çağdaş Tefsir Araştırmalarında Konulu Tefsir Metodu*, Şura Yayınevi, 2001.
- , *Konulu Tefsir Metodu*, Düşün Yayıncılık, 2012.
- HALIDI**, Salah Abdulfettah, *et-Tefsiru'l-Mevdûi Beyne'n-Nazariyyeti ve't-Tatbik*, Ürdün, Darun'n-Nefais, 1997.
- HAMIDULLAH**, Muhammed, *Kur'anı Kerim Tarihi: Özellikleri, Tedvini, Türkçe Ve Batı Dillerine Yapılan Tercümeleri*, çev. Salih Tuğ, İstanbul, M. Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2000.
- HANEFI**, Hasan, “Konulu Kur'an Tefsiri Metodu”, *İslami Araştırmalar*, çev. Sönmez Kutlu, 1996/1-2-3-4, ss. 157-66.
- HAVVA**, Said, *el-Esas fi't-Tefsir*, Kahire, Daru's-Salam, 1989.
- HICAZI**, Muhammed, *et-Tefsiru'l-Mevdûiyyeti fi'l-Kur'ani'l Kerim*, 1970. Baskı, Kahire, t.y.
- İBN ARABÎ**, Ebu Bekr Muhammed bin Abdillâh, *Ahkamu'l-Kur'an*, Lübnan, Daru'l-Fikr.
- İBN AŞUR**, Muhammed Tahir, *Ana hatlarıyla Tefsir Tarihi*, ed. Hasan Lütfi Ramazanoğlu, çev. Bahattin Dartma, Ömer Pakiş, Rağbet Yayınları, 2007.
- İBN HAZM**, Ebu Muhammed Ali bin Ahmed bin Said, *el-Fasl fi'l-Meleli ve'l-Ehvai*, Kahire, Mektebetu'l-Hanci.
- İBN KESİR**, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b Ömer, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, VIII cilt, thk. Sami b. Muhammed es-Selame, Riyad, Daru Taybe, 1997.
- , *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim*, VIII cilt, thk. Sami b. Muhammed es-Selame, Riyad, Daru Taybe, 1997.
- İBN MACE**, Ebu Abdullah Muhammed bin Yezid el Kazvini, *Sünen-i ibn Mace*, Darü'l-İhya

- İBN MANZUR**, Ebü'l-Fazl Muhammed b Mükerrerrem b Ali el-Ensârî, *Lisanü'l-Arab*. (versiyon 3), 3. Baskı, Beyrut, Dâru Sadr, 1994.
- , *Lisanü'l-Arab*, 3. Baskı, Beyrut, Dâru Sadr, 1994.
- , *Lisanü'l-Arab*, 3. Baskı, Beyrut, Dâru Sadr, 1994.
- , *Lisanü'l-Arab*, 3. Baskı, Beyrut, Dâru Sadr, 1994.
- İBNI TEYMIYYE**, Ebu'l-Abbas Takıyyüddin Ahmed b Abdülhalim, *Tefsir Usulü*, İstanbul, Tevhid Yayınları, 1999.
- İSFAHÂNÎ**, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b Muhammed b Mufaddal Râgıb, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, 1. Baskı, Dımaşk/Beyrut, Dârü'l-Kalem/Dârü's-Şamiyye, 2002.
- KARAGÖZ**, İsmail vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2010.
- KASIM**, Muhammed Ahmed Yusuf, *et-Tefsîru'l-Mevdûi li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire, 1981.
- KÛMÎ**, Ahmed es-Seyyid el-, *et-Tefsiru'l-Mevdûi*, Kahire, 1982.
- KURTUBİ**, Ebû Abdullah Muhammed b Ahmed b Ebî Bekr, *El-Câmi' Li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, XX cilt, thk. Ahmed el-Berduni, İbrahim Atfîş, Kahire, Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1933.
- KUTUB**, Seyyid, *Fi Zilali'l-Kur'an*, Kahire, Daru's-Şuruk, 1996.
- MANZUR**, Ebü'l-Fazl Muhammed b Mükerrerrem b Ali el-Ensârî İbn, *Lisanü'l-Arab* (versiyon 3), 3. Baskı, Beyrut, Dâru Sadr, 2020.
- , *Lisanü'l-Arab* (versiyon 3), 3. Baskı, Beyrut, Dâru Sadr, 2020.
- MECÂLÎ**, Muhammed Hazir EL-, *El- Veciz fî Ulumi'l- Kitabî'l Aziz*, Ürdün, Min-Menşurati'l-Muhafız Alel'Kur'ani'l-Kerim, 2005.
- MENNÂ' EL-KATTÂN**, *Mebâhis Fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 8. Baskı, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 2015.
- MERTOĞLU**, Mehmet Suat, “Tefsir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV Yayınları, 2011
- MUCAHİD**, Ebu'l-Haccac el-Mahzumi, *Tefsiru Mucahid*, thk. Dr. Muhammed Abdusselam Ebu'n-Nil, Mısır, Daru'l-Fikri'l-İslamiyyi el-Hadise, 1989
- MUHAMMED BIN İSA ET-TIRMİZİ**, *Sünen-i Tirmizi*, V cilt, thk. İbrahim Atva İvad, Mısır, Mektebet'u Mustafa el-Halebi, 1975.
- MURSÎ**, Seyyid, *Menâhicu't-Tefsir Beyne'l-Kadim ve'l-Hadîs*, t.y.
- MURSI**, Seyyid, İbrahim el **BEYÛMÎ**, *Dirasat fî't-Tefsiri'l-Mevdûi*, t.y.
- MUSLIM BIN EL HACCAC EBU'L-HASAN**, *el Musnedu's-Sahih el-Muhtasar*, V cilt, thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, Beyrut, Dar İhyau't-Turas el Arabi, t.y.
- MUSTAFA MUSLIM (SON)**, *el-Tefsiru'l-Mevdu-i li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim*, X cilt, Shariqah, Camiatu's-Şarika, 2010.
- , *el-Tefsiru'l-Mevdu-i li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim*, X cilt, Shariqah, Camiatu's-Şarika, 2010.
- , *el-Tefsiru'l-Mevdu-i li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim*, X cilt, Shariqah, Camiatu's-Şarika, 2010.
- , *el-Tefsiru'l-Mevdu-i li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim*, X cilt, Shariqah, Camiatu's-Şarika, 2010.
- , *el-Tefsiru'l-Mevdu-i li Suveri'l-Kur'ani'l-Kerim*, X cilt, Shariqah, Camiatu's-Şarika, 2010.

- MÜDERRİS**, Abdulkerim Muhammed, *Mevahibu'r-Rahman fî Tefsiri'l-Kur'an*, Bağdat, Daru'l-Hurriyeti li'-Tıbaah, 1988.
- MÜSLİM**, Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim b el-Haccac, *El-Câmi'u's-Şahîh*, V cilt, thk. Muhammed Fuad Abdalbaki, Beyrut, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1956.
- MÜSLİM**, Mustafa, *Mebâhis Fî't-Tefsîri'l-Mevdûi*, Dımaşk, Dârü'l-Kalem, 1997.
- NESAI**, Ebu Aburrahman Ahmed bin Şuayb bin Ali Horasani, *es-Sünenü's-Suğra li'n-Nesai*, Halep, Mekteb el Matbuati'l-İslamiyye, 1986.
- OKIÇ**, Muhammed Tayyib, *Tefsir ve Hadis Usulünün Bazı Meseleleri*, İstanbul, Nun Yayıncılık, 1995.
- ÖMERÎ**, Ahmed Cemal EL-, *Dirâsât fî't-Tefsîri'l-Mevdûi Li'l-Kasasi'l-Kur'âni*, Kahire, 1986.
- PAÇACI**, Mehmet, *Kur'an'a Giriş*, 4. Baskı, İstanbul, İSAM Yayınları, 2010.
- SABUNİ**, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefasir*, Şam, Dâru's-Sabuni
- SAID**, Abdussettâr Fettullah, *El-Medhal, Ile't-Tefsiri'l-Mevdûi*, Kahire, t.y.
- SEBER**, Abdulkerim, “Konulu Tefsir Metodunun Teorik ve Pratik Problemlerine Dair Bazı Çözüm Önerileri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXX (2009), ss. 139-72.
- SUYUTİ**, Celeleddin Abdurrahman, *El-İtkan Fî Ulûmi'l-Kur'an*, IV cilt, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, Kahire, el-Hey'etu'l-Mısıriyyetu'l-Âmmetu li'l-Kutub, 1974.
- SUYUTİ**, Celeleddin Abdurrahman, *El-İtkan Fî Ulûmi'l-Kur'an*, IV cilt, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, Kahire, el-Hey'etu'l-Mısıriyyetu'l-Âmmetu li'l-Kutub, 1974.
- SUYUTİ**, Celaluddin, *Tenasuku'd-Dureri fî Tenasubi's-Suveri*, Beyrut, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1986.
- SUYUTİ**, Abdurrahman bin Ebi Bekr bin Muhammed, *Esrar'u Tertibi'l-Kur'an*, Kahire, Daru'l-İtisam.
- ŞATIBİ**, *El-Muvafakat*, VII cilt, thk. Ebu Ubeyde Meşhur b. Hasan, Dar İbn Affan, 1997.
- ŞATIBİ**, Ebû İshak İbrâhim b Musa b Muhammed el-Gırnati, *El-Muvafakat*, thk. Ebû Ubeyde Al-i Salman, Dâru İbn Affan, 1997.
- ŞİMŞEK**, M. Sait, *Günümüz Tefsir Problemleri*, Konya, Kitap Dünyası 1997.
- TABERİ**, Ebu Cafer et-Taberi, *Camîu'l-Beyan fî Te'vili'l-Kur'an*, XXIV cilt, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Mussese'tu'r-Risaleh, 2000.
- , *Camîu'l-Beyan fî Te'vili'l-Kur'an*, XXIV cilt, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Mussese'tu'r-Risaleh, 2000.
- , *Camîu'l-Beyan fî Te'vili'l-Kur'an*, XXIV cilt, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Mussese'tu'r-Risaleh, 2000.
- TİRMİZİ**, Muhammed Bin İsa, *Sünen-i Tirmizi*, thk. İbrahim Atva İvad, Mısır, Mektebet'u Mustafa el-Halebi, 1975.
- YASİN**, Hasan, *İcazu't-Tıbbi Fil-Kur'an ve'l-Sunneh*, Kahire, Mektebetu'l-Vehbe.
- YUNUS**, Hasan, Hasan **UBEYDU**, *Dirâsât Ve Mebâhis Fî Târîhi't- Tefsir Ve Menâhici't-Tefsir*, Kahire, Merkezu'l-Kitabu Li'n-Neşr, t.y.

- ZEBIDI**, Ebü'l-Feyz Murtaza Muhammed b Muhammed b Muhammed, *Tâcü'l-Arûs Min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Mecmûah mine'l-Muhakkikîn, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1975.
- , *Tâcü'l-Arûs Min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Mecmûah mine'l-Muhakkikîn, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1975.
- , *Tâcü'l-Arûs Min Cevâhiri'l-Kâmûs*, thk. Mecmûah mine'l-Muhakkikîn, Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 1975.
- ZEHEBI**, Muhammed es-Seyyid Hüseyin, *Et-Tefsir Ve'l-Müfessirun*, Kahire, Mektebetu Vehbe, 1985.
- ZEMAHŞERÎ**, Ebu'l-Kasım Mahmud bin Ömer, *el-Keşşâf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekâvîl*, Beyrut, Dâru İhyai't-Turasi'l-Arabi
- ZERKEŞİ**, Bedreddin Muhammed b Abdullah, *El-Burhan Fî Ulumi'l-Kur'ân*, IV cilt, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim, Kahire, Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, 1957.
- ZUHAYLÎ**, Vehbe bin Mustafa, *Tefsiru'l-Munir fî'l-Akideti ve's-Şeriatı ve'l-Menhec*, Beyrut, Daru'l-Fikri'l-Muasır, 1991.
- ZÜRKÂNÎ**, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü'l-Irfân Fî Ulûmi'l-Kur'ân*, II cilt, 3. Baskı, Kahire, Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, t.y.
- , *Menâhilü'l-Irfân Fî Ulûmi'l-Kur'ân*, II cilt, 3. Baskı, Kahire, Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, t.y.

<https://www.znaggar.com/>

<http://www.uralakbulut.com.tr/wp-content/uploads/2012/12/parmakizi.pdf>

ÖZGEÇMİŞ

Muhammed Emin ŞİMŞEK 1981 yılında Gaziantep’te doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Gaziantep’te tamamladı. 2003 yılında Sütçü İmam Üniversitesi İşletmecilik bölümünden, 2006 yılında ise Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesinden mezun oldu. 2012 yılında İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Kadrosu Millî Eğitim Bakanlığında olup Türkiye Maarif Vakfı’nda ülke temsilcisi olarak görev yapmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır. Arapça ve İngilizce bilmektedir.

PROFILE

Muhammed Emin ŞİMŞEK was born in Gaziantep in 1981. He studied primary, secondary and high school in Gaziantep. He graduated from Business Faculty of Anadolu University in 2006. He also finished Theology Faculty of İnönü University in 2012. He still works as a country representative in Maarif Foundation of Turkey though he is also a teacher in National Education Ministry. He is married and has two children. He speaks Arabic and English in intermediate level.